

STRIDERNA

VID

GÖTA ÄLFS MYNNING

ÅREN 1717 OCH 1719

AF

OSWALD KUYLENSTIERNA

LÖJTNANT VID KONGL. FÖRSTA GÖTA ARTILLERIREGEMENTE

MED 13 BILAGOR OCH 5 PLANSCHER

STOCKHOLM

MILTÄRLITTERATUR-FÖRENINGENS FÖRLAG

1899

Föreliggande arbete utgör en utvidgad bearbetning af en krigshistorisk skildring, benämnd »Krigshändelserna vid Göta älfs mynning åren 1717 och 1719», införd i Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift 1896.

Uti nämnda skildring sökte författaren gifva en bild af de upprepade danska angreppen på befästningarna vid Göta älfs mynning 1717 och 1719. Han var därvid i tillfälle att framdraga åtskilligt, som förut icke varit offentliggjordt, samt äfven att i några icke oviktiga punkter beriktiga uppgifter hos så väl svenska som danska författare, hvilka tillförne sysselsatt sig med ifrågavarande strider.

Till framställningen af dessa tilldragelser fogas i detta arbete en öfversikt af krigshändelserna i norra Bohuslän sommaren 1719 samt en redogörelse för Marstrands eröfring af Tordenskiöld samma år, grundad på de hittills såsom förkomna ansedda handlingarna från rättegången mot kommandanten å nämnda fästning, öfverste Danckwardt.

För värdefulla råd och anvisningar beträffande i riksarkivet förvarade, ifrågavarande krigshändelser berörande handlingar står författaren i stor förbindelse till Amanuensen m. m. *A. Hammarskjöld* samt, hvad angår motsvarande aktstycken i det danska riksarkivet i Köpenhamn, i icke mindre tacksamhetsskuld till öfverstelöjtnanten m. m. *J. C. W. Hirsch*.

Göteborg i december 1898.

Författaren.

Förteckning

öfver af författaren använda källor.

A. Handlingar och otryckta källor.

I riksarkivet.

- Acta historica. Det stora nordiska kriget 1712—1721.
- Generalguvernörens skrivelser 1717.
- Amiralitetets i Göteborg skrivelser 1717 och 1719.
- Fältmarskalken grefve Carl G. Rehnskiölds berättelse om försvarsverket i Bohuslän 1719.
- Rehnskiölds skrivelser till rådet 1719.
- Rådsprotokollen 1719.
- Generalmajor Jean Mentzers skriftelse till justitiekanslern den 15. oktober 1719.
- Handlingar angående Kungl. Kommissionen i Göteborg 1724 och 1725.

I krigsarkivet.

- »Kort Berättelse om Attaquen som skiedde af den Danska Flottilien uppå Castelet Ny Elfsborg», af A. Fischer.
- »Kort Relation af Attaquen som skiedde utaf den Danske Flottilien uppå Castelet Ny Elfsbårg», med karta.
- Karta öfver Nya Älfsborgs fästning af A. Nertius, dat. den 20. juli 1720.
- Anteckningar om utländska värfvade regementen i svensk tjänst, upprättad af löjtnant S. Nystedt.
- »Plan af Sundsborgs Fästnings Wärek med tillöckning.» Pro anno 1717.
- Anteckningar angående Marstrand, jämte flera kartor öfver Marstrand och Karlsten.

I fortifikationsarkivet i Stockholm.

- »Geometrisk plan af Siöo Castelet Nya Elfsborgh jempte den närliggande Aspeholmen och dess beskaffenhet, Anno 1697.»
- »Copia af wälborne Herr Öfverste Lieutenant Leijonsparrs sista Dessein öfver Skiepphamnen och Wärfwet med Billingen utanför Göteborgh. Delinierat och afmätt 1701.»
- Uttalande af »Commissionen för allmänna besiktningen af Riksens fästningar, begynt 1724».

I riddarhusarkivet.

Friherre Johan Abraham Lillies friherrebref (koncept).

I fortifikationsarkivet i Göteborg.

Äldre planer och ritningar öfver Nya Älfsborg.

I länsarkivet i Göteborg.

1719 åhrs Consept-, Assignations- och Bref-book.

I danska riksarkivet i Köpenhamn.

Originale Kongl. Ordres til Conseilet, 1719.

Överkrigssekretairens inkomne breve, 1719.

Norske sager vedrørende den store Nordiske Krig (Fra Christian Fredriks Papirer).

Fredrik IV. Krigsforhold. Litt. C. och D.

B. Tryckta källor.

Svenska.

S. Lagerbring. Sammandrag af Svea Rikes historia.

Nordberg. Karl XII:s lefnad.

Den Svenska Mercurius, november 1757 och maj 1758.

Johan von Böhnen. Parentation vid Fältmarskalken friherre G. B. Staël von Holstiens graf i Malmö storkyrka den 10. jan. 1764.

E. Cederbourg. En kort beskrifning öfver Siö-Handel och Stapelstaden Göteborg 1739.

A. E. Holmberg. Bohusläns historia och beskrifning.

P. A. Granberg. Staden Göteborgs historia och beskrifning 1814.

W. Berg. Samlingar till Göteborgs historia.

C. G. Malmström. Sveriges politiska historia från Karl XII:s död till statshvälfningen 1772. 1:a delen, andra upplagan.

H. Wrangel. Svenska örlogsflottan 1719. Historisk Tidskrift 1892, s. 327.

C. G. Tornqvist. Svenska flottans sjötåg.

A. Hammar skjöld. Om Tordenskiold och svenskarne. Historisk Tidskrift 1890, 4:e häftet, och 1891, 1:a häftet.

J. A. Lagermark. »Striderna vid vestkusten 1717, och 1719.»

T. F. Grafström. Om krigsföretagen inom Sverige strax efter Karl XII:s död. Akademisk afhandling 1851.

E. Carlson. Konung Karl XII:s egenhändiga bref.

O. Mannerfelt. »Anteckningar om Kungl. Älfsborgs reg. 1680—1815.»

G. Stedt. Försvaret af Göta älfs mynning. Tidskrift i fortifikation, 1890, 1:a och 2:a häftet.

C. F. Schenström. Armfeltiska karolinernas sista tåg.

Norsk.

Optegnelser af generalmajor Peder Todderud om krigen 1709—1719, meddelte af Kaptein *C. O. Munthe*.

Danska.

Dansk historisk tidskrift V. b. 3. *E. Holm*. Studier till den nordiske Krigs Historie.

C. P. Rothe. Den danske Vice-Admiral Tordenskiolds Levnet og Bedrifters beskrifning.

H. G. Garde. Den dansk-norske Sømagts-Historia.

O. VauPELL. Den danske Hærs Historie til nutiden og den norske Hærs Historie intil 1814.

W. Carstensen och O. Lütken. Tordenskiold.

J. C. Tuxen. Den danske og norske Sømagt.

A. Larsen. Oberst Henrik Danckwardt. (I månedsskriften »Nord og Syd», november 1897).

Tysk.

Die Situation von der Gottenburgischen Blocquade. Hamburg 1717.

Innehållsförteckning.

	Sid.
I. Krigsläget våren 1717	1.
II. Försvarsanordningarna vid Göta älfvs mynning 1717	9.
III. Angreppet på Göteborg den ^{3.} / _{14.} maj 1717	14.
IV. Krigshändelserna i norra Bohuslän sommaren 1719	28.
V. Marstrands eröfring den ^{10.—16.} / _{21.—27.} juli 1719	62.
VI. Angreppet på Nya Älfsborg den ^{21.—24 juli} / _{1.—4. augusti} 1719	85.
VII. Angreppet på Nya varfvet natten till den ^{27. september} / _{8. oktober} 1719	96.

Bilagor.

	Sid.
1. Die Situation von der Gottenburgischen Blocquade (1717)	110.
2. Utdrag ur Fältmarskalken Grefve Karl G. Rehnschiölds berättelse om försvarsverket i Bohuslän 1719	113.
3. Kort Berättelse om Attaquen som skiedde af den Danska Flottilien uppå castellet Ny Elfsborg	123.
4. Kort Relation af Attaquen som skiedde ntaf den Danske Flottilien uppå castellet Ny Elfsbårg	124.
5. Protokoll hållet vid krigsrådet å Karlsten den 14. och 15. juli 1719	125.
6. Krigsfiskalen J. Ugglas skrifvelse till justitiekanslern beträffande Marstrands eröfring 1719	130.
7. Utdrag ur generalkrigsförhörets protokoll beträffande Marstrands eröfring 1719	132.
8. Project en gros (beträffande ett danskt angrepp på Sverige 1719)	144.
9. Tordenskiölds bref till Fredrik IV. om Marstrands eröfring	146.
10. Fredrik IV:s bref till konseljen i Köpenhamn, beträffande Marstrands eröfring	149.

	Sid.
11. Journal ofver huis som er passeret ved Marstrand	150.
12. Tordenskiolds brev till Kommendanten Danckwardt och till de sachsiska soldaterna å Karlsten	152.
13. Generalmajor Mentzers rapport till justitiekansleren angående angreppet på Nya Varfvet	154.

Planscher.

- I. »Tordenskiolds Attaque og Bloquade for Gottenborg. A:o 1717. d. 14. Maj.» (Efter original i krigsarkivet.)
 - II. Öfversiktskarta öfver Bohuslän.
 - III. Marstrand. (Efter kartor och planer i krigsarkivet från början af 1700-talet.)
 - IV. »Nya Elfsborgs belägring 1719.»
 - V. »Charta af Götha Elff uthlopp uti Wester Siön sampt Defensions Werken 1719.»
-

I. Krigsläget våren 1717.

På morgonen den 13. december 1715 landade en liten farkost på skånska kusten, i närheten af Trelleborg. Fartyget hade den 11. lämnat Stralsund, dagen innan den svenska flaggan ströks från fästningens murar. Öfverfarten under vinterstormen hade varit af farligaste slag.

Några män, med af störtsjöarna genomvåta kläder, stego i land. Bland dem var Sveriges konung, som nu efter femton års frånvaro åter satte foten på svensk jord. Men hans återkomst till fäderneslandet väckte ingen glädje. Den stråle af hopp, som hade tändts i det svenska folkets hjärtan, då Karl XII. från sin långa vistelse i Bender och Demotika hösten 1714 återvände till sitt rikets tyska provinser, hade slocknat. Hoppet om den fred, som det utmattade folket så länge bidat, hade åter blifvit gäckadt. Till Sveriges gamla fiender hade i stället kommit tvänne nya: Preussen och Hannover. Det hade icke lyckats ens Karl XII. själf att åter fästa segern vid de svenska fanorna. Nu hade äfven sista återstoden af Sveriges Östersjöprovinser gått förlorad.

Det första, som mötte konungen vid hans återkomst till fäderneslandet, var en skrifvelse från rådet, som i mörka, men dock sanna färger skildrade rikets ytterliga nöd och dess behof af fred. *Fred* — var det ord, som från alla landsändar mötte den återvändande konungen. På samma gång som rådets bref emottog Karl XII. sin nyss aflidna farmors, drottning Hedvig Eleonoras, sista hälsning, i hvilken hon besvor honom att låta sig beveka och skänka freden åt sitt folk. Landets utarmade tillstånd ropade emot honom ett enda ord, ordet: fred.

Men så hade ödet fogat, att all makt i Sveriges land låg i en enda persons hand. Denne, en af dem, som decembermorgonen 1715 stego i land på Skånes jord, befallde, att kriget skulle fortsättas. Och det fortsattes. Redan i februari 1716 företog Karl XII. sitt första anfall mot Norge.

* *

Sommaren 1716 anlände tsar Peter med gemål till Köpenhamn och emottogs med stora högtidligheter. Han förde med sig 40 000 man, hvilka enligt en öfverenskom- melse, som träffats mellan honom och Fredrik IV. af Dan- mark i Hamburg den ^{22. juni}_{3. juli} s. å. — medan Karl XII. ännu kvarstod på norsk botten, i närheten af Fredrikshald — skulle tillsammans med danska trupper företaga en land- stigning i Skåne. Visserligen skulle tsar Peter, enligt denna öfverenskommelse, endast få öfverföra från Mecklenburg till Själland en styrka på 24 000 man, hvilken skulle för- läggas i läger utanför Köpenhamn, men detta hindrade honom icke att öfverföra ytterligare omkring 16 000 man, hvilka då af Fredrik IV. anvisades den svenska ön Hven till förlägningsort. De för landstigningen afsedda danska trupperna, 26 000 man, voro förlagda mellan S:t Jörgens sjö och Fredriksborg. Tsaren förband sig att samtidigt angripa Sverige öfver de åländska öarna. En engelsk flotta på 19 linieskepp och 2 fregatter, under befäl af amiral Norris, hade i förening med den danska flottan på 18 linieskepp och 4 fregatter under general-amiralen grefve Gyldenlöwe, slutit sig till en rysk eskader på 14 linieskepp och 5 fregat- ter. Med denna väldiga flotta tryggade tsar Peter sina truppers öfverförande till Själland och Hven.

Men af detta så storartadt anlagda företag blef intet. Den ^{6.}_{17.} september 1716, fyra dagar innan den gemensamma landstigningen skulle äga rum, lät tsar Peter genom sin minister tillkännagifva, att han ansåg den långt fram- skridna årstiden göra det tillämnade företaget mindre rådligt. hvarefter på danska fartyg påbörjades de ryska truppernas återförande till Mecklenburg.

Trots det att halfva Europa — England, Holland, Hannover, Preussen, Danmark och Ryssland — slutit sig tillsammans mot det utmattade Sverige, företogs under de bägge sista åren af Karl XII:s lif intet större fientligt anfall mot vårt land, och Karl XII. kunde, sig själf i alla skiften lika, behålla initiativet, ännu en gång gripa offensiven och på nytt göra ett infall i Norge.

Att så kunde ske är skenbart oförklarligt, men har sin grund i trenne omständigheter. Delvis i den öfverlägsna skicklighet, med hvilken Sveriges diplomatiska underhandlingar leddes af den djärfve och smidige holsteinaren Georg Heinrich von Görtz, men mer ändå i det kraftfulla, om också hänsynlösa, sätt, på hvilket försvarsanordningarna bedrefvos samt — i främsta rummet — i den omständigheten, att i spetsen för Sveriges här stod Karl XII., den man, för hvilken hans fiender ännu i sista stund hyste djup respekt, han, som förut så många gånger visat världen, att med kraft, beslutsamhet och mod ingenting är omöjligt.

Förbundet mot Sverige saknade vidare de betingelser, som ligga i gemensamt intresse. Danmark sträfvade efter att förvärfva sig Skåne, men detta — att landområdet på båda sidor om Öresund skulle komma i *en* macts händer — det var något, som de öfriga förbundne ej kunde finna sig uti. Tsar Peter arbetade för sitt stora mål, att »för Ryssland öppna ett fönster åt Europa», men sjömakterna England och Holland, hvilkas anslutning till förbundet var föranledt af Karl XII:s åtgärder för hindrandet af handeln på de af Ryssland intagna östersjöhamnarna, kunde ej med blida ögon se det ryska väldet allt mer och mer befästa sin maktställning vid Östersjöns stränder. Preussen och Hannover åter hade anslutit sig till förbundet i hopp om landvinningar på Sveriges bekostnad i Tyskland. Preussens mål var Stettin, Hannover sträfvade efter Bremen-Verden.

Att väcka oenighet och misstro hos de allierade var den utväg, som Görtz använde för att afvärja den fara, som syntes så öfverhängande. Det blef honom så mycket lättare, som mellan tsar Peter och Fredrik IV. rådde ett

personligt hat, hvilket än mer ökades genom tvisten om Wismar och det hänsynslösa sätt, på hvilket tsaren uppträdte utanför Köpenhamn, då han under åtskilliga förövändningar sökte förskaffa sig och sina trupper tillträde till Köpenhamns och Kronborgs befästningar.

Men den ryske själfhärskaren hatade också en annan af sina förbundsbröder: Georg I. af England och Hannover. Känslan var ömsesidig, och det gick så långt, att konung Georg, då ett närmande mellan Ryssland och Sverige för ett gemensamt östersjöväldde — en frukt af Görtz' underhandlingar — började synas möjligt, och spänningen mellan honom och tsaren blifvit drifven till sin spets, rent af ifrågasatte, att man skulle lägga beslag på den ryska flottan, bemäktiga sig tsarens person och hålla honom fången, till dess hans trupper hade lämnat Danmark och Tyskland.¹

Men äfven den slugaste diplomati skulle icke ensam kunnat värja Sveriges land under dessa fruktansvärda år. Karl XII. hade beslutat fortsätta kriget. För hans beslut måste alla hinder vika. Alla hans ansträngningar under de sista åren hade ett enda mål — att skärpa det vapen, hvarmed kampen skulle fortsättas, att till det yttersta förstärka hären och flottan. Genom dessa ansträngningar skulle det till sist lyckas honom att uppbringa härens styrka till omkring 60 000 man.² Men på ett af vår inre historias mörkaste blad står att läsa, hvad denna utomordentliga kraftyttring kostade Sverige. De pengar, Karl XII. behöfde för krigets fortsättande, var han nödsakad att taga af sitt eget utarmade folk. Då alla hitills brukade, lagliga utvägar icke gäfvo tillräckligt, såg han sig om efter andra, *utom* lagen. Med 1715 hade rådets andel i regeringsärendena upphört. Under de bägge sista åren af sitt lif upphörde Sveriges konung att taga råd af svenska män. Den, som blef hans högstbetrodde man, var aldrig hans undersåte. Friherre von Görtz var Holsteins sändebud hos Karl XII., då denne gjorde honom

¹ *Carstensen och Lütken*, sid. 319.

² *Malmström*, Sveriges politiska historia från Karl XII:s död till statshvälfningen 1772, sid. 47.

till Sveriges sändebud hos utländska makter, han blef chef för det svenska finansverket, utan att vara svensk medborgare eller underkastad svensk lag.¹ Med den rikedom på utvägar, till hvilka hans lysande snille visade honom vägen, och hvilka stodo honom öppna, därför att han af intet var bunden, åtog han sig, hvad ingen annan hade vågat: att skaffa medel till krigets fortsättande. Han utförde, hvad ingen före honom hade mäktat, han uppgjorde utkast till en finansplan, hvarigenom de för krigets utförande erforderliga medlen kunde anskaffas. Att detta skedde på samma sätt som i en belägrad stad, att den enskilda eganderätten tvangs att underordna sig det allmännas kraf, bekymrade föga Karl XII:s gunstling, utlänning som han var. Och konungen, som sedan femton år tillbaka vant sig att indrifva penningar på det sättet, hyste i detta afseende inga betänkligheter.

»Genom rekvisitioner och gärder», säger Malmström, »genom stränga utskrifningar och rekryteringar fick konungen visserligen både penningar och krigshär; men landet ödelades, de kvarlevande utarmades, all rörelse afstannade, och riket öfversvämmades af mynttecken och myntsedlar.

»Hvad Sverige burit under de tre olycksår, då Görtz var Karl XII:s rådgifvare, är för eftervärlden nästan ofattligt. Landet var prisgifvet åt det militära godtycket. Det var ej nog med att den väpnade styrkan begynt att här hemma, liksom förut i Polen, användas till att indrifva utskylder, som ej kunnat frivilligt erläggas, hvarigenom, såsom allmogen sedermera klagade, de landsorter, som måst undergå sådan 'militärisk exekution', blefvo nästan ödelagda, då det, som genom exekutionen indrefs, var ringa mot det, som de utskickade trupperna till förtäring utpressade i matvaror och penningar.»

Att det svenska folket lika fullt med tålmodighet bar alla de lidanden, som blefvo en följd af konungens befallningar, det vittnar högt om det folkets trofasta sinnelag, ty Karl XII. hade i segerns och lyckans dagar

¹ Malmström, sid. 37.

vunnit deras hjärtan, och därför svek det honom icke i nederlagets och motgångens tid, därför bar det långmodigt dessa tunga och orättfärdiga bördor.

Men det säger oss äfven tydligare än något annat, hurudan den mannen var, som bar Sveriges krona. Han må ha ägt stora fel — ett är dock visst: han ägde i högsta mätto just de egenskaper, på hvilka hans folk satte det yppersta värde. Hade så icke varit, skulle aldrig hans namn hafva vunnit den djupa återklang, som det vann, och ännu äger, i svenska hjärtan.

Världshistorien känner få så sällsamma och outgrundliga gestalter som Karl XII. vid hans lefnads slut: konungen, som då han till sist återvände till sitt land, hvilket han i femton år regerat från sitt högkvarter — som hade flyttats från Sjöland till länderna på andra sidan Östersjön, genom Polen, Sachsen och Ryssland, och som till sist hade befunnit sig ej långt från det dåvarande Asiens gräns — aldrig ville återse sin hufvudstad, han som, äfven i sitt eget land, fortfor att föra samma enkla lägerlif, att lika tystlåtet och med samma hårdnackade kraft som förut arbeta på utförande af de planer, hvilkas hela vidd ingen kände mer än han, konungen, som, obekymrad om alla andras mening, oberörd af alla böner, satte sina planer i verket, han, som med sinnets jämnmod och stoikerns lugn spelade det högsta af alla spel: spelet om lif, krona och ära.

För att drifva de utmattade till nya ansträngningar, för att sammanhålla allt, som hotade att falla sönder, därtill fordrades en härskare sådan som Karl XII. Hos honom finner det underbara i denna Sveriges förtviflade kamp ytterst sin förklaring.

* * *

Det af Görtz väckta förslaget om underhandlingar hade gifvit tsar Peter den förevändning, han sökte, att tills vidare inställa fientligheterna mot Sverige. Anledningarna härtill voro flera. Tsar Peters benägenhet för freden hade sin grund såväl i sonen Alexejs handlingssätt

som i den omständigheten, att den tyske kejsaren upptagit striden med turkarne, men framför allt måste anledningen till denna tillfälliga fredskärlek sökas i det tillstånd, hvaruti äfven Ryssland befann sig efter de många krigsåren. Den strid, i hvilken tsar Peter nu framstod som segrare, hade dock vunnits endast genom en sådan kraftansträngning hos hans folk, att det först sent skulle komma att hämta sig.

Men då Ryssland drog sig tillbaka, kom Danmark i ett mindre gynnsamt läge. Att utan understöd af andra makter anfälla Karl XII., det ingick ingalunda i Fredrik IV:s planer. Äfven för Danmark var freden oändligt välbehöflig, men dess konung hade emot sig en motståndare, som visste sörja för att kriget skulle fortsättas.

Under det att de danska och ryska trupperna sammandrogos för den tillämnade landstigningen i Skåne, hade Karl XII. nöjt sig med att därstädes låta samla några tusen man, under det att han själf kvarstannade i Norge.

I februari 1716 hade Karl XII., såsom nämnt, med 7 000 man från Vermland och Bohuslän infallit i Norge och framträngt öfver Glommen till Kristiania, men på grund af bristen på lifsmedel och de faror, som hotade hans förbindelser med operationsbasen, hade han i april månad sett sig tvungen att anträda det återtåg, som han med så mycken skicklighet utförde till nejden af Fredrikshald. Här stod han i nära trenne månader, men när slutligen en dansk eskader den ^{27. juni}_{8. juli} vid Dynekilen, norr om Strömstad, anföll och delvis förstörde en svensk flottilj, under schouthbynachten Strömstierna, drog han sig in i Bohuslän, med sitt högkvarter i Norrby gård, i närheten af Svinesund. Först från och med september månad 1716 förlade han sitt kvarter till Lund, där han kvarstannade under mer än ett år, och hvarifrån han ledde rustningarna till ett nytt fälttåg.

Fredrik IV. kunde icke misstaga sig om, att ej dessa rustningar gällde honom och närmast ett nytt anfall på hans norska rike. Också verkställdes redan hösten 1716 en del trupptransporter från Danmark till Norge, hvarvid

den olyckan inträffade, att genom en häftig storm flera skepp drefvos mot svenska kusten, så att 604 man på det sättet råkade i svensk fångenskap.¹

I de norska gränsprovinserna bedrefvos försvarsanordningarna med stor ifver. Särskildt sedan den till högste befälhafvare utnämnde generalen *Erhard Vedel* anländt dit, i början af år 1717, vidtogos kraftiga anordningar till gränsposteringarnas förstärkande och befästningarnas istandsättande.

Men Fredrik IV. ämnade icke uteslutande genom ett passivt försvar möta det väntade angreppet. Han insåg allt för väl, att det verksammaste medlet att förebygga ett nytt svenskt angrepp på Norge låg i hindrandet af sjöfarten på Sveriges västra kust.

För detta ändamål lät han genom örlogsfartyg, hvilka, så länge väderlek och isförhållanden tillåto det, kryssade mellan Danmark och Norge, uppbringa alla fartyg, som voro destinerade till svenska hamnar. Men under det att de danska fartygen under den strängaste kölden sökte hamn i Fredriksstad, började svenskarne åter utsända dessa beryktade kapare, som nu vunnit en verklig organisation genom den kungl. förordningen af den ^{15.}/_{26.} januari 1717, enligt hvilken alla kapare i och omkring Göteborg sattes under befäl af kommandören Lars Gathenhielm.

Det fordrades för danskarne en större styrka för att stäffa detta kaperi och samtidigt hindra den svenska sjöfarten på västkusten. Detta uppdrag förlänade Fredrik IV. i februari 1717 åt sin nordsjöeskader, hvilken sedan den ^{3.}/_{14.} november 1716 stod under befäl af kommandören *Peder Wessel Tordenskiöld*.

¹ *Lagermark*, »Striderna vid västkusten 1717 och 1718», sid. 4. *O. Munthe*, sid. 56. Det var 4 kompanier af Aalborgske nationale infanteriregementet.

II. Försvarsanordningarna vid Göta älfs mynning 1717.

Allt sedan 1300-talets senare hälft hade det Gamla Älfsborg växelvis behärskat och försvarat det södra utloppet af Göta älf. Så länge området vid denna älfmynning utgjorde Sveriges enda besittning vid västerhafvet — såsom fallet var ända till freden i Brömsebro 1645 —, hade Älfsborgs fästning varit en af de viktigaste i vårt land. Den hade äfven under de första vasaregenterna varit en af Sveriges starkaste, men i midten af 1600-talet utdömdes den såsom icke längre fyllande sin uppgift. Anledningarna härtill voro flera. Den generalkommission, som under fältmarskalken Henrik Horns presidium tillsattes år 1685, och som hade att uttala sig angående Sveriges fasta försvar, sammanfattar anledningarna, hvarför »gamble Elfsborg uti hens Maj:ttis Drottning Christina' tijdh blef abonderat och ruinerat», sålunda:¹

Fästningen ansågs icke endast ligga för långt från älfmynningen för att hindra en blockad af Göteborg, utan äfven, på grund af belägringspjäsernas ökade skottvidd, befinna sig i ett ytterst farligt läge i händelse af beskjutning från det närbelägna, dominerande Kärningberget.

År 1646 uppgjordes därför af dåvarande general-kvartermästaren Johan Wärnschiöld en ny plan till försvaret af Göta älfs mynning. Enligt denna förlades försvarets tyngdpunkt till en ny befästning, anlagd på tvänne i inloppet nära hvarandra belägna holmar, af

¹ Försvaret af Göta älfs mynning af kapten G. Stedt. Tidskrift i fortifikation 1890, 1 häftet.

hvilka den större bar namnet Kyrkogårdsholmen. På denna holme, af hvars gynnsamma läge danskarne, under sitt närmast föregående anfall 1644, hade förstått att begagna sig genom att därstädes anlägga batterier, uppstod nu den fästning, som kom att bära namnet *Nya Älfsborg*.

Arbetet på fästningen tog sin början sommaren 1653, men fortgick skäligen långsamt. Wärnschiöld sökte år 1659 utverka ett fast anslag af 17 000 daler silfvermynt årligen för att kunna kraftigare fortsätta fästningsbyggnaden, men detta lyckades icke, en omständighet, som han år 1673 beklagade i ett »memorial betecknandes orsakerne till fästningernes dröijsamma bebyggande».

År 1674 dog Wärnschiöld, men arbetet på Nya Älfsborg fortsattes efter hans plan af Erik Dahlberg.

Sådan fästningen efter sitt fullbordande tedde sig, bestod den af en bastionerad, något oregelbunden femhörning, med flankerna vinkelrätt mot kurtinerna, hvilka voro kassematterade. Bastionerna buro namnen: Nordstiernan, Delphinen, Haffrun, Hvalfisker och Hummern. Framför kurtinerna lågo fyra låga raveliner, kallade Printz Friedrick, Stenbatteriet, Rosenlund och Vedgården. Midt på norra kurtinen, mellan bastionen Nordstiernan och Hummern, fanns — och finnes än i dag — ett fyrkantigt, bombfritt torn, under hvilket hufvudingången till fästningen befann sig. Detta torn hade tre våningar; i första våningen var garnisonskyrkan inrymd, under det att de bägge öfre voro anordnade för uppställning af kanoner. Denna del af fästningen inrymde äfven logementer för besättningen, kruthus, magasin m. m. Fästningens andra del bestod af det på norra holmen anlagda hornverket, skildt från den bastionerade delen af fästningen endast genom en smal ränna, hvilken tjänade såsom förvaringsort för fästningens slupar och öfriga fartyg. Hornverket var af jämförelsevis svag profil, men omgafs, liksom den bastionerade delen, åtminstone delvis, af en pallisadering.

Fästningens gröfre bestyckning synes hafva bestått af ett icke obetydligt antal 24-pundiga och 12-pundiga kanoner.

Trots de grofva gråstensmurarna, som på sina ställen hade en tjocklek af ända till 2 meter, kunde dock Nya Älsborg ingalunda betraktas som en stark fästning. Det knappa utrymmet på holmarna hade haft ett ogynnsamt inflytande på planutstakningen. Bastionerna voro trånga och polygonlinierna för korta för att medgifva en verksam flankering.

Men fästningens största svaghet låg i den möjlighet, som stod fienden öppen, att från den närbelägna Aspholmen, i godt skydd af terrängen å denna holme, beskjuta fästningen. Visserligen hade därstädes funnits såväl ett »af master upptimbrat och med steen uthfyllt tenalieverk» som ett »vidh vatenkanten emot landhsättningh med båtar upkastatt» retranchement,¹ men dessa befästningar hade i slutet af 1600-talet fått förfalla, utan att någonting annat blifvit gjordt för att hindra fienden att vid ett anfall mot Nya Älsborg sätta sig fast på holmen.

Den fara, som härifrån hotade fästningen, betonades kraftigt af den ofvannämnda generalkommissionen af år 1685. Kommissionen framhöll, huru den högsta bergshöjden på Aspholmen borde afsprängas för att icke lämna fienden skydd, och huru den lösa jorden på holmen borde bortföras för att omöjliggöra uppkastandet af batterier.

Det var denna tanke, som redan 1679 hade uttalats af Erik Dahlberg i det underdåniga memorial, som han afgaf den 24. november samma år, i hvilket det heter »att Aspholmen igenom bergz sprengiande skall göras fienden obrukbahr, ty det fordras allt föör stoor Garnizon den att besettia».

Men ännu 19 år senare hade ingenting blifvit gjordt beträffande Aspholmen. Dåvarande fältmarskalken greve Dahlberg skref i den »Utförlig underdånig Relation till Hans Kongl. Maj:t om alla Rikets fästningars för tiden varande tillstånd», som han 1698 afgaf till den då 16-årige Karl XII.: »så frambt Nya Älsborg skall kunna göra sitt devoir, och någon effect deraf ske, måste den derunder liggande Aspeholmen, antingen med ett

¹ Relationsritning af år 1680. (*Fortifikationsarkivet*).

apart verk författas, eller åtminstone den högsta bergkullen bortsprängas». Men den gamle Erik Dahlbergs varning lämnades opåaktad. Försumlighetens följder framträdde äfven, som vi i det följande skola visa, på ett för Nya Älfsborgs säkerhet ytterst farligt sätt under det danska angreppet 1719.

Det var tvifvelsutan denna känsla af att Nya Älfsborg icke ensamt var tillräckligt för att försvara inloppet till Göteborg, som föranledt anläggandet af ett strandbatteri vid *Rya Nabbe* å Hisingen (1688), dels af ett »lågt batteri» och en skans å *Billingen* gent emot Rya Nabbe (1700).¹

Dessa försvarsverk utgjorde sålunda jämte Nya Älfsborg det fasta försvaret af inloppet till Göteborg. Men ett aktivt kustförsvar fordrar, utom det fasta försvaret, jämväl ett *flytande*. Äfven detta saknade icke Göteborg vid denna tid.

År 1700 hade en del af flottan förlagts till Göteborg. Detta för staden och därmed äfven för hela västra Sverige så betydelsefulla steg hade åvägbringats genom initiativ af dåvarande guvernören öfver Göteborgs och Bohus län, amiralen friherre Erik Sjöblad. Genom »en underdånig remonstration», som han afgaf till Karl XII. år 1700, »brachte han det såwida, at här blef ett ständigt Ammiralitet upprättadt, bestående uti en Escadre af 12 stora och wälbewärda Örlogs-Skiep, förutan Gallejor och andra der til hörande Fartyg, som ett wäl inrättadt Ammiralitet tillhörer». Om den nyanlagda flottstationen heter det vidare i Cederbourgs »En kort beskrifning öfver Sjö-, Handel- och Stapelstaden Götheborg» utgifven 1739: »Til detta verkets så mycket mera befrämjande, blef ett nytt Skieppswärf för Escaderns större Commodite, en fjerdedels mil härifrån i Sudwäst, 1700, anlagt med svåra Ducd'Alber och ett kostbart sänkwärke fram för sig försedt, inom hvilket denna

¹ Copia af Wälborne Herr Öfverste-Lieutenant Leijonsparres sista Dessein öfver Skieppshamnen och Wärfwet wed Billingen utanför Göteborg. Delinierat och afmätt 1701. (*Fortifikationsarkivet*).

Escadre för storm och owäder kan ligga i säker hamn, som vid denna sjökanten, icke allenast befunnits vara mycket wäl belägen och säker till Station för en Örlogs-Flåtta, och defension emot sjösidan; utan till Couffardiefartens säkerhet, en fördelactig communication med wästerhafvet, och således med Utrikes Nationer, til allehanda nödwändigheters införskaffande, helt beqväm och wäl beläglig, men i synnerhet till Commerciens uppkomst och flor.»

Vid *Nya Varfvet* uppväxte snart en hel »liten wacker stad, hwaräst största delen af denna härwarande Ammiralitets Staten hafwa sina hemvister». Till varfvets omedelbara skydd tjänade de ofvannämnda försvarsverken på Billingen. Det af Cederbourg omtalade »kostbara sänkverket», hvilket, såsom vi nedan skola visa, kom att spela en viss roll vid Tordenskiolds angrepp på Göteborg 1717 — eller kanske rättare i *beskrifningarna* på angreppet — bestod af en rad stenkistor af 7—8 m:s bredd (enligt ritningarna). Sänkverket sträckte sig från Billingen i riktning mot den udde, på hvilken Gamla Älfsborg legat, och gick sålunda i det närmaste jämnlöpande med inloppet till Göteborg.

Samtidigt med upprättandet af det nya amiralitetet förflyttades länsstyrelsen från Bohus till Göteborg. Sjöblad tog i sin hand, jämte guvernörsbefattningen, äfven stationsbefälet öfver den del af flottan, som hade blifvit förlagd till Nya Varfvet.

III. Angreppet på Göteborg den $\frac{3.}{14.}$ maj 1717.

(Härtill plansch I).

1.

År 1717 var Tordenskiöld i sitt 27:de år. Sitt nyförvärfvade adelsnamn hade han redan hunnit göra berömdt genom segern vid Dynekilen. Genom konung Fredrik IV:s förtroende hade han erhållit befälet öfver den danska nordsjöeskadern. Han var nu besluten att söka förverkliga det mål, som länge hägrat för hans blick såsom kronan på hans djärfva bragder. Det var eröfringen af Göteborg.

Men var företaget djärft, så var äfven det, som han hoppades vinna, af oskattbart värde. Lyckades han eröfra Göteborg, skulle han därigenom icke blott tillfoga den svenska handeln det kännbaraste slag genom att förstöra därvarande handelsflotta och magasin, utan äfven på ett afgörande sätt ingripa i krigets gång. Det var nämligen i främsta rummet, tack vare den nyanlagda flottstationen vid Nya Varfvet och den där förlagda Göteborgseskadern, som det ännu var Sverige möjligt att i Kattegatt och dess vikar upptaga kampen mot den danska flottan, och som det var möjligt att, trots den danska öfverlägsenheten på Västerhafvet, förbereda ett angrepp på Norge. För ett sådant anfall var nämligen Göteborg operationsbasens ojämförligt viktigaste punkt. Den förnämsta etapplinien gick från denna stad utmed bohuslänska kusten. Men det fanns ännu en anledning, som bjöd Tordenskiöld att söka rikta ett afgörande hugg mot Göteborg. Det var det allt mer tillväxande svenska kaparväsendet.

Kriget hade ruinerat Sveriges handel. Ända till 1713 hade regeringen sökt med konvojer skydda handels-transporterna, men då efter det året detta skydd ej mera kunde åstadkommas, aftynade ännu mer den obetydliga handel, som hittills bedrifvits.¹ I stället uppblomstrade kaperierna, och på denna väg inbragtes till riket en del af de varor och förnödenheter, som förut importerats genom handelsflottan. Detta var en förtviflad utväg, men den visade sig snart skäligen inkomstbringande. Genom sitt kaparereglemente af år 1715 satte Karl XII. kaperierna i system. Att idka kaperi stod öppet äfven för vänskapligt sinnade makters undersåtar, efter förut förvärfvadt tillståndsbref. Alla fientliga fartyg skulle anses som god pris, men detta gällde äfven alla neutrala fartyg, som voro befraktade på Finland och Östersjöprovinserna, hvilka landsdelar af Karl XII. förklarats i blockadtillstånd. Kronan fordrade ingen andel i vinsten, utan tillät till och med kapare att för sitt ändamål använda flottans fregatter och båtsmän.² Kaperiernas centrum var Göteborg. Här bodde den till kommandör befordrade kaparkaptenen Lars Gathenhjelm, som enligt den förut omnämnda förordningen fått befäl öfver samtliga kapare, hvilka »sattes uti ett kompani tillsammans».

De, som ledo mest af kaperierna, voro helt naturligt danskarne. Missnöjet och harmen häröfver vände sig, underblåst af Tordenskiolds många afundsmän och hemliga fiender, mot befälhafvaren för Nordsjöeskadern. För honom blef därför Göteborgs eröfring ett ännu mer eftersträfvansvärdt mål.

Efter att hafva rådfört sig med högsta befälhafvaren i Norge, general Vedel, uppgjorde Tordenskiold sin plan.

Det var honom icke obekant, att Göteborgseskadern hvarken var talrik eller väl utrustad. Han byggde därför sin plan på möjligheten att nattetid, utan stora förluster, komma förbi Nya Älfsborg och att därefter genom öfverraskning sätta sig i besittning af eller antända flottetablissemnet vid Nya Varfvet och den där lig-

¹ W. Berg, »Samlingar till Göteborgs historia».

² J. A. Lagermark, »Striderna vid vestkusten 1717 och 1718», sid. 7.

gande eskadern, innan den hunnit utlöpa. Hade detta lyckats, kunde han antingen genom eld från alla håll be-
tvinga Nya Älfsborg, eller utan större fara draga sig
undan.

För det tillämnade öfverrumplingsförsöket ställde ge-
neral Vedel till Tordenskiolds förfogande 1 800 man land-
trupper.¹ De utgjordes af

7 kompanier af det bergenhuska reg:tet under Mundt;

3 komp. af Vesterlens reg:te under Rosenkrantz;

4 komp. af Ribeska reg:tet under Lühe;

4 komp. fynska »nationale» under Scharffenberg.

Den ^{28. april}_{9. maj} afseglade Tordenskiold från Fredrikstad,
där landstigningstrupperna hade embarkerat på hans ga-
lereskader. Han följdes af 96 segel,² af hvilka dock öfver 60
voro handelsfartyg, hvilka under skydd af örlogsfartygen
skulle segla till Danmark. Det var hans afsikt att på
höjden af Göteborg lämna kofferdifartygen endast under
betäckning af en fregatt, för att själf styra kurs på Nya
Älfsborg. Vindförhållandena tvingade honom emellertid
i stället att anlöpa Fladstrand på Jutland, det nuvarande
Fredrikshamn.

Men då vinden åter blef västlig, lättade Tordenskiold
den ^{1.}_{12.} maj på aftonen ankar, i afsikt att före daggry-
ningen kunna befinna sig med sin eskader på reddan
utanför Göteborg. Men en särskild omständighet skulle
rubba denna hans plan.

Bland Tordenskiolds eskader befann sig en skottpråm
på 42 kanoner, kallad *Arche Noæ*. Detta fartyg var känt
såsom en mycket dålig seglare, och Tordenskiold hade där-
för gifvit order till chefen på fregatten *Soc-ridderen*, kap-
ten Vosbein, att taga skottpråmen på släp. Kaptenen
Vosbein, som var en duglig fartygschef och äldre i tjän-
sten än eskaderns unge befälhafvare, hade vid ett till-
fälle kort förut varit i tvist med Tordenskiold och blifvit
tillrättavisad. Han hade därefter anhållit att få kryssa
på egen hand, för att uppsnappa svenska fartyg, men fick

¹ O. Vaupell, »Den danske hærs historie», sid. 574.

² A. Hammar skjöld. »Om Tordenskiold och svenskarne», Historisk
tidskrift 1891, sid. 4.

till svar ordern att taga »Arche Noë» på släp. Okunnig om hvad företaget gällde, ansåg Vosbein denna befallning såsom en förolämpning och verkställde den ej. Förgäfvess gaf eskaderchefen honom en påminnelse genom aflossandet af några skarpa skott — för öfrigt ett icke ovanligt sätt af Tordenskiold att visa sitt misshag —, hvarpå Vosbein hissade segel och försvann. Skottprämen fick reda sig ensam och upphann först vid sextiden på morgonen den $\frac{2}{13}$ maj den öfriga eskadern vid Vinga. Då Tordenskiold icke hade velat börja angreppet, innan hela eskadern hunnit blifva samlad, var sålunda det gynnsamma tillfället förspildt.

Men det larmskott, som i draggryningen tillkännagaf den danska eskaderns ankomst, väckte ingen öfverraskning eller bestörtning i Göteborg. Man var där på förhand väl förberedd på anfallet.

2.

Visserligen hade Tordenskiold iakttagit en mängd försiktighetsmått för att hålla den tillämnade expeditionen hemlig — i Norge hade han endast delgifvit planen för general Vedel, »ikke foragtede ordsproget at få gjæmme bedre end mange»¹ — men detta lyckades honom emellertid icke bättre, än att det i Fredrikstad allmänt talades om, att landttruppernas inskeppande på gallereskadern gällde ett angrepp på Göteborg.

Generalguvernören öfver Göteborg och Bohuslän fältmarskalken grefve *Karl Gustaf Mörner*² kunde i ett bref

¹ *Hammar skjöld*, sid. 6.

² *Mörner*, Karl Gustaf, född 1658, generalmajor af kavalleriet 1700, deltog med utmärkelse i landstigningen på Sjælland, öfvergången af Düna, slaget vid Klissow och belägringen af Thorn, generallöjtnant 1704, general 1711, generalguvernör öfver Göteborgs, Bohus, Nerikes, Vermlands, Hallands, Skaraborgs och Älfsborgs län 1716, grefve s. å., fältmarskalk 1717, död 1721.

till Karl XII., ankommet till Lund den 20. april, inberätta om ryktet. Själf synes han dock ej hafva fruktat ett omedelbart angrepp, ty han begaf sig på en inspektionsresa till Sundsborg, men fick under vägen, i Uddevalla, en ny bekräftelse på ryktet och detta från tillförlitligt håll. Det var genom ryttmästaren vid Västgöta kavalleri, Karl Kristoffer Reisner von Brunner,¹ fången vid Norderhov i Ringerike under fälttåget 1716, som »på parole» fått tillstånd att för någon tid lämna Norge. Mörner inberättade äfven detta till Karl XII., men fortsatte resan mot Sundsborg. I Tanums prästgård fick han emellertid nya underrättelser genom generallöjtnanten J. M. de la Gardie, nämligen att Tordenskiolds flotta passerat där förbi med en betydlig truppstyrka ombord. Härom skref Mörner åter till konungen, tilläggande att han för Göteborgs försvar »gjort den anstalt, som möjligen ske kan».

Efter ett kort besök vid Sundsborg återvände Mörner den ²/₁₃ maj till Göteborg. Här möttes han af nyheten, att Tordenskiolds flotta låg utanför Nya Älfsborg.

Han satte sig då, som han skrifver till Karl XII.,² genast »på hästen» och red ut för att inspektera de försvarsanordningar, som under hans frånvaro vidtagits. Mörners vagn hade kl. 3 e. m. ankommit till Göteborg. Något senare anlände tillfälligtvis till staden en annan hög person, arfprinsen af Hessen, sedermera konung Fredrik I. Denne, som var på väg till norska gränsen för att inspektera därvarande trupper och posteringar, ingrep nu äfven i de energiska mått och steg, som vidtogos för att möta Tordenskiold.

För det fasta försvaret hade man sört genom bestyckandet och armeringen af befästningsverken å Billingen.³ Dessa befästningar tillika med det branta och

¹ Lagermark, sid. 9.

² Mörners bref den ³/₅. Generalguvernörernas skrivelser. (Riksarkivet).

³ I Gardes »Den dansk-norske sømagts historie» heter det, sid. 82, — »da man nu truedes af Tordenskiold, blefve 2 Batterier paa respective 12 og 16 svære Kanoner anlagte imellen Kærinberg og Gammel-ølsborg». Denna uppgift är oriktig, ty fästningsverken på den angifna platsen funnos redan förut, se kap. III. Kanonantalet synes likaledes vara öfverdrifvet.

dominerande Käringberget besattes af trupper ur stadens garnison. Dessa bestodo af *Smålands tre- och femmänningsregemente*, under befäl af öfverste *Cronstierna*, samt af öfverste *Zengerleins sachsiska infanteriregemente*.

Det förstnämnda regementet hade mönstrats i Uddevalla den 11.—14. april 1717 och bestod då af 17 officerare, 25 underofficerare och 410 man, närvarande och friska.

Det Zengerleinska regementet, som var sammansatt af sachsiska krigsfångar, hade ursprungligen varit formeradt på 8 kompanier, med en nummerstyrka af 1 200 man. Det hade på ett mindre ärofullt sätt deltagit i fälttåget i Skåne 1710. Därefter hade det delvis varit kommanderad på flottan, dels varit förlagdt till Kristianstad, Landskrona och Ystad samt äfven i kvarter i Småland, hvarifrån det uppbrutit 1716 för att gå till Bohuslän. Efter norska fälttågets slut hade regementet blifvit förlagdt i garnison i Göteborg. Regementet, som synes hafva burit en uniform af den kungliga sachsiska gröna färgen, var 1717 skäligen decimeradt och utmärkte sig för en allt annat än god disciplin.¹

Om detta regemente sålunda icke kunde räknas till Sveriges bästa, fogade emellertid ödet så, att en elittrupp af yppersta slag kom att taga del vid Göteborgs försvar. Det var den *grenadierbataljon*, som på befallning af Karl XII. i början af år 1717 hade blifvit sammansatt af utvaldt manskap från 8 olika regementen. Den skulle enligt plan bestå af 16 officerare, 40 underofficerare och 512 man.² Dess befälhafvare var öfverstelöjtnant Clausen, densamme som sedermera kom att taga en så ärofull del i försvaret af Strömstad den 19. juli 1717.

¹ Flera af det sachsiska regementets officerare voro inblandade i de dueller och slagsmål, som så ofta förekommo i Göteborg vid denna tid. (Se W. Berg »Göteborg under Karl XII.».) I en mönsterrulla från 1719, förvarad i krigsarkivet, finnes en fänrik och en sergeant antecknade såsom arresterade för begångna dräp. Regementet indrogs 1721, då knappt 100 man voro tjänstedugliga, och »som de ej voro villige att göra krigstjänst och dessutom i moraliskt afseende dåligt folk, så blefvo de afskade allesammans». (*Anteckning i krigsarkivet*).

² *Hammar skjöld*, sid. 41.

Grenadierbataljonen var beordrad att marschera till Strömstad, men hade på grund af bristfälliga tränganstalter blifvit fördröjd i närheten af Göteborg, och den kunde därför dragas till staden, där den erhöll order att besätta Karingberget.

Under det att fästningsverken försattes i stridsfärdigt skick och de punkter på södra stranden af inloppet, från hvilka man med gevärseld kunde beräkna erhålla någon verkan, besattes af infanteri, drog befälhafvaren för Göteborgseskadern viceamiralen *Olof Strömstierna*¹ försorg om inloppets spärrande.

Detta skedde genom att i linien Nya Varfvet—Nya Nabbe förankra 4 fregatter. De förde i allmänhet 40 å 44 kanoner, men voro knapphändigt försedda med folk, ty man hade ännu icke hunnit inkalla de under vintern permitterade båtsmännen, och dessutom var en annan del af dem ute med Gathenhjelms kapare.² Bakom det förut omtalade sänkverket vid Nya Varfvet var förankrad en galer, benämnd *Wrede*.

Däremot var *icke*, såsom det uppgifvits af alla svenska och danska historieskrifvare, som sedan Nordbergs och Rothes dagar behandlat detta Tordenskiolds angrepp, inloppet tillspärradt genom en bom eller grof järnkätting.³

Det är emellertid icke svårt att förstå, huru detta misstag uppkommit.

Från svensk sida uppsattes aldrig någon officiel berättelse öfver Tordenskiolds angrepp. Generalguvernören greve Mörner nöjde sig med att i största korthet i ett bref till Karl XII. omtala händelsen. Men som han var så uttröttad af nattvak och dessutom hade så mycket

¹ *Strömstierna*, Olof Knappe, född 1664, schouthynacht 1715, adlad med namnet Strömstierna s. å., viceamiral 1716, död 1730. Han inlade mycken förtjänst vid försvaret af bohuslänska skärgården åren 1716—1719.

² *Hammar skjöld*, sid. 8.

³ »Våra skepp lägo inom hommen» (*Nordberg*). »Fem svenske krigsskibe samt Galeien Wrede bleve förtöide tvärs over den med homme afspærrede Göthaelv» (*Garde*). »Inloppet till staden spärrades af en bom, bakom hvilken eskadern förlades under viceamiral Olof Strömstiernas befäl» (*Lagermark*) o. s. v.

i hufvudet» att han ej kunde närmare skildra striden, afsände han generaladjutanten Sparre för att för konungen muntligen redogöra för »alla partikulariteterna».¹

Hufvudkällan för alla senare skildringar af striden blef därför den rapport, som Tordenskiöld afgaf till danska amiralitetet, ombord på »Örlogsskibet Laaland, til Ankers et godt Canonskud fra Festningen Elfsborg, den 17 Maj 1717». Denna rapport har äfven påtagligen legat till grund för det med en plan försedda flygbladet »Die Situation von der Gottenburgischen Blocquade» (se Bilaga 1), tryckt i Hamburg 1717. Å denna plan återfinner man »Der Baum vor die Schiffe», från hvilken berättelsen om bommen eller järnkedjan härstammar. Men jämför man denna plan med den samtidiga *danska* öfver »Tordenskiölds attaque og bloquade for Gottenburg» och dessa bägge med den i Fortifikationens arkiv i Stochholm förvarade ritningen öfver Nya Varfvet 1701, finner man det vara utom allt tvifvel, att den omtalade bommen är identisk med sänkverket. Den af flera förf. omtalade järnkedjan tillhör däremot alldeles mytbildningens område; den är säkerligen från början uppfunnen af någon förf., som på goda grunder reflekterat en smula öfver huru den »bom» skulle hafva varit beskaffad, som, helt hastigt åstadkommen, kunnat afspärra den 700 meter breda och vid denna tid på året skäligen strida älfven.

För öfrigt har den mest vittnesgille sagesmannen, Tordenskiöld, själf aldrig påstått, att inloppet till Göteborg var på detta sätt afspärradt. Han säger endast, att han mötte »en front 4 örlogskibe fra 40 til 46 Canoner, og Galeien Vreden med en bomme forvaret». Att han därmed menat att det blott var galeren, som skyddades af bommen, framgår dessutom otvetydigt af den säkerligen efter hans egna anvisningar uppgjorda bataljplanen,² å hvilken man finner inloppet afspärradt af 4 fartyg, under det att endast ett ligger bakom sänkverket, om också detta på ritningen fått en något oriktig form.

¹ Mörners bref till Karl XII den 3 s. (Riksarkivet).

² Se *Rothe*, II delen, sid. 172, och *Carstensen* och *Lütken*, sid. 346.

Vi hafva sålunda sett, huru vederbörande befälhavare i Göteborg förstodo att begagna sig af den frist, de vunnit, för att vidtaga energiska anstalter för emottagandet af sin motståndare.

3.

Då Tordenskiöld vid Vinga fick hela sin styrka samlad, var det redan full dag. Svenskarne voro varskodda. Det gynnsamma ögonblicket hade gått förloradt. Han lät då kasta ankar på Riföfjorden, en half mil från Älfsborg.

Eskadern bestod af följande fartyg: linieskeppet *Laa-land*, som stod under Tordenskiölds eget omedelbara befäl, linieskeppet *Fyen*, som fördes af kapten Siverts, skottpråmen *Hielperen*, kaptenlöjtnant de l'Etang, samt skottpråmen *Arche Noæ*, kaptenlöjtnant Grib. Dessutom medföljde: 9 galerer, 2 halfgalerer, 1 snau samt 14 dubbla och enkla slupar. Linieskeppen förde hvardera 50 kanoner, skottpråmarna respektive 46 och 42.¹

Tordenskiöld insåg nu omöjligheten att med något hopp om framgång genast skrida till anfall. Men att vända om var i hans ögon detsamma som att erkänna sig besegrad. Han beslöt därför att invänta nattens inbrott.

På eftermiddagen den $\frac{2}{13}$ maj for han själf och mönstrade eskaderns fartyg samt lät förrätta gudstjänst.

Kl. 9 på aftonen, då det började mörkna, lättade hela flottiljen ankar och framryckte till närheten af Knippleholmarna, där de bägge linieskeppen förtojdades. Tordenskiöld lät nu linieskeppens besättning och de ombordvarande soldaterna bemanna skottpråmarna, galerna och sluparna. På »Laaland» och »Fyen kvarstan-

¹ *Garde*, sid. 81, och *Hammar skjöld* sid. 5.

nade, af den 500 man starka besättningen på hvardera, endast 50 båtsmän.

Med de sålunda bemannade fartygen styrde nu Tordenskiold kurs på Göteborgs hamn, framträngande mellan Nya Älfsborg och Kärningberget.

Vinden hade mojnaf af, så att fartygen måste ros eller bogseras af roddbåtar.

Kl. $\frac{1}{2}$ 2 på natten tillkännagaf en skarp kanonad, att striden hade begynt. Förberedelserna till anfallet hade sålunda tagit en rundlig tid. Tordenskiolds plan var att låta »Arche Noæ» föra en uppehållande strid med den svenska eskadern, till dess hufvudstyrkan hunne anlända. Sedan Strömstiernas linie blifvit genombruten, skulle en del slupar med medförda brännverktyg sätta eld på de svenska handelsfartygen och förråden.

I enlighet med denna plan gick »Arche Noæ» i spetsen för angreppet. Den möttes med en häftig eld från Nya Älfsborg, men besvarade elden med endast några få skott. Ett af dessa krossade fästningens flaggstång, hvilket inom anfallseskadern ansågs såsom ett lyckligt omen. Utan att ha lidit några betydande förluster, kom »Arche Noæ» förbi Nya Älfsborg och styrde under den tappre Gribs befäl mot den svenska slaglinien.

Här fick nu fartyget länge ensamt uppehålla striden, ty det dröjde i $1\frac{3}{4}$ timme,¹ innan Tordenskiold med de öfriga fartygen hann fram. Nu uppstod en häftig strid. I fem timmar pågick kanonaden. Tordenskiold skref sedan till danska amiralitetet att »i nærværende krig er ikke passeret en nær så skarp batalj». Själf for han under kulregnet omkring i sin slup, med kallblodigt dödsförakt utdelande sina befallningar. Om de faror, han personligen löpte, har han berättat i samma bref: »Jeg maatte selv overalt være tilstede at ordinere og regulere alting, hvor den største Ild var, saa att jeg maatte forlade een Chaluppe efter den anden. Een blef af tvenne 36 pundige Kugler skudt i Synk, og en Anden Aarene bort, og blef, hvor jeg var, med Døde og Blesserte om-

¹ Rothe, sid. 181.

given, dog behagade det den Gode Gud, mig end i denne min 18:de Batallie at bevare med sunde Lemmer». Befälhafvaren på lineskeppet Fyen, kapten Siverts, stupade vid hans sida.

Emellertid började för den danska eskadern situationen blifva allt mera kritisk. Den besköts i fronten af Strömstiernas fyra fregatter, i flanken af galeren Wrede och batterierna på Billingen, samt, inom gevärshåll, af infanteriet på Karingberget och slutligen i ryggen af Nya Älfsborgs kanoner.

Galeren »Lovisa fra Christiansand» blef redan i början af attacken skjuten i sank. Den måste sättas på grund i närheten af Hisingslandet, där den öfvergafs af sin besättning och togs af svenskarne.

Vid sextiden på morgonen blef det klart för Tordenskiold, att han måste slå till reträtt. Den skulle hafva blifvit vansklig nog, om icke lyckan nu som nästan alltid varit Tordenskiold trogen — vinden vände sig, en gynnande ostlig vind frälsade honom från undergång.

Vid reträtten satte den af danskarne vid Dynekilen tagna galeren »Lucretia» på grund nedanför Karingberget och återtogs nu af svenskarne. Förlusterna under striden och bristen på folk hindrade Strömstierna att förfölja. Återtåget betäcktes på ett glänsande sätt af Grib med »Arche Noë». Äfven detta fartyg råkade under reträtten på grund utanför Nya Älfsborg. Galeren Wrede¹ löpte ut för att äntra skottpråmen, men genom en välriktad bredsida höll Grib sin motståndare tillbaka och lyckades med tillhjälp af en norsk galer få sitt fartyg flott.

Först vid åttatiden upphörde kanonaden. Tordenskiold stannade med sin eskader på hvad han själf kallade »ett godt kanonskott» från Älfsborg. I verkligheten torde det ock ha varit vid lineskeppens ankringsplats, d. v. s. vid Knippleholmarne.

De danska förlusterna utgjorde, förutom de bägge förlorade galererna, enligt Tordenskiolds egen uppgift 52 döda och 119 sårade.²

¹ *Garde*, sid. 83.

² Bref till amiralitetet den 17/5.

Å svensk sida föreligger ingen uppgift på förlusten af folk. Den torde dock, att döma af prins Fredriks bref till sin gemål, varit jämförelsevis obetydlig. Däremot hade de svenska fartygen blifvit tämligen illa åtgångna.¹

I Göteborg beredde man sig på ett nytt anfall. Inom några dagar voro icke allenast de bägge eröfrade gale- rerna, utan äfven tre nya, färdiga till strid.

Men det väntade angreppet uteblef. Tordenskiold använde tiden till uppbringandet af åtskilliga kapare och handelsfartyg. Den ^{5.}/_{16.} maj sände han 2 galärer och 3 dubbelslupar söderut och upp i Kungsbackaviken för att sätta eld på tvänne svenska galärer, som stodo på stapeln vid Onsala. Detta misslyckades emellertid, ty vattnet var för grundt, »saa Fartøierne paa en Fierdings-Vei nær ikke kunde flyde op.»² Dessutom fanns i närheten en kavalleripostering, som tvingade de landstigna danskarne till reträtt. Dessa togo då skadan igen genom att upp- bränna »en skön replagarebana» och »commandeur Gathen- hielms moders gård» i Onsala.

Den ^{10.}/_{21.} maj förflyttade Tordenskiold sin eskader norrut till Galtö hufvud (ungefär midt emellan Grebbestad och Strömstad), men upprätthöll fortfarande blockaden af Göteborg. Först den ^{15.}/_{26.} maj på aftonen upphäfde han, efter hållet krigsråd, blockaden och afseglade till Norge, under vägen plundrande i bohuslänska skärgården, hvar- vid dock det missödet hände honom, att linieskeppet Fyen satte på grund och måste, för att icke råka i svenskarne's händer, uppbrännas.³

Den ^{19.}/_{30.} juli verkställde Tordenskiold sitt bekanta an- fall mot Strömstad, som vardt afslaget med stora för- luster, kostade honom befälet öfver Nordsjöeskadern och beredde Sverige någon tids lugn på västkusten.

¹ Karl XII:s bref till Ulrika Eleonora den 9/5.

² Tordenskiold till amiralitet den 17/5.

³ Lagermark, sid. 13.

Tordenskiolds plan — att i skydd af mörkret tränga sig förbi Nya Älfsborg, samt att plötsligt och öfverraskande angripa den oförberedda Göteborgseskadern och de befästningar, som närmast skyddade Nya Varfvet, för att sedan sticka i brand handelsfartygen, varfvet och magasinerna — denna plan var värdig sin djärfve upphofsman. Att den icke blef förverkligad berodde af de fel, som begingos vid dess utförande.

Det förnämsta af dessa fel var, att planen icke hölls bättre hemlig. Om soldaternas embarkering på galerseskadern icke kunnat döljas, så hade en icke ovanlig krigslist fordrat, att ett visst mål *föregifvits* för expeditionen. Att svenskarne sålunda fingo flera dagar till förberedelse var den förnämsta orsaken, hvarför anfallet blef så kraftigt tillbakaslaget.

Men ett annat stort fel vid planens utförande var, att Tordenskiold *för sent* afseglade från Fladstrand. Han förstod visserligen att kasta skulden på Vosbeins olydnad, men kannedomen om afståndet mellan Jutland och Göteborg samt om längden af en nordisk majnatt borde hafva sagt honom, att den, som vill hafva en flottilj samlad utanför Nya Älfsborg före daggryningen, måste afsegla från Fredrikshamn tidigare än kl. 8 på kvällen.¹ Han borde hafva tagit med i beräkningen, att väder och vind kunde hafva spelat honom liknande spratt, som nu Vosbeins försumlighet gjorde. Det visade sig ju, att då angreppet den ^{2.}_{13.} maj sattes i gång, och då han redan före kl. 9 e. m. hade verkställt bemannandet af de mindre fartygen och båtarna, striden det oaktadt kom att börja först kl. $\frac{1}{2}$ 2 på natten. Genom detta fel förlorade anfallet helt och hållet karaktären af coup-de-main, och svenskarne vunno ytterligare en dyrbar tid till förberedelser att möta angreppet.

Hade företaget redan förut varit en djärfhet, blef det nu ett öfverdådigt vågstycke. Att Tordenskiold likafullt icke tvekade att fullfölja sin plan, vittnar om hans dris-

¹ Tordenskiold till amiralitet den 17/5.

tighet och hans förtroende till sin egen förmåga och sina underlydandes duglighet. Men känslan af, att han vågade väl mycket genom detta anfall, var något, som han icke kunde frigöra sig ifrån. Det var denna känsla, som diktade beslutet att lämna lineskeppen kvar. De voro för dyrbara föremål för att i ötid vedervågas. Med deras förlust skulle han tvifvelsutänkt äfven förlorat sin konungs förtroende.

Att han ej lät de båda fartygen taga del i attacken, visade sig ju äfven vara välbetänkt. I det trånga farvattnet skulle manövern, i synnerhet vid ett återtag, varit förenad med mycken risk. Men genom detta beslut förlorade också angreppet väsentligen i styrka. Hela attacken fick karaktären af en halfmesyr. Möjligheten af en framgång blef än mindre.

Men trots dessa fel förblifver dock angreppet på Göteborg den $\frac{2}{13}$ maj 1717 ett af de yppersta bevisen på Torstenskiolds öfverlägsna egenskaper. Från taktisk synpunkt är anfallet värdt all beundran.

Mot de svenska åtgärderna kan ingen berättigad anmärkning göras. Den förberedelsetid, som erhöles, användes väl. Enhetlig ledning fanns, och samverkan mellan det flytande försvaret och det fasta var mönstergill.

Att man slogs tappert å ömse sidor, hörde tiden till.

IV. Krigshändelserna i norra Bohuslän sommaren 1719.

(Härtill plansch II).

1.

I slutet af oktober 1718 hade Karl XII. med en här af 30 000 man inryckt i Smålenenes amt i Norge. Redan i augusti hade en styrka på 7 500 man under Armfelt från Jämtland öfver fjällen inträngt i Trondhjems län.

Hufvudhären framryckte, utan att möta motstånd, med sina främsta afdelningar till trakten öster om Glommen. Vid Fredrikshald hade Karl XII. med lätthet brutit det första motståndet genom stormningen af skansen Gyldenlöwe, ett af utanverken till fästningen Fredriksten. Fästningens fall ansågs nära förestående.

Söndagen den 30. november på kvällen åsåg Karl XII. soldaternas arbete i löggrafven. Fienden sände ett regn af kulor mot de arbetande. En af dessa kulor var bestämd att i vår historia ända kapitlet om Sveriges storhetstid. Med skottet i löggrafven vid Fredriksten försvann i ett ögonblick den trollmakt, som så länge hållit Sverige bundet. Med Karl XII:s död skedde en af de häftigaste omskakningar på alla områden, som något lands historia vet att omtala. Det var icke blott politiken och statsskicket, som förändrades, det var — hvad värre var — äfven i viss mån nationalandan, som i hast blef en annan. Så länge ännu Karl XII. lefde, fanns det — trots Sveriges förtviflade läge — bland hans folk endrätt, beslutsamhet och mod. Men då han var borta, han som med kraften af sin underbara personlighet höll allt tillsamman, då var det som om Sveriges rike var vordet ett annat land. Tvedräktens, splitets och miss-tröstans dag var kommen. Redan vid hans bår stack partistridernas dämon upp sitt hufvud. Frågan om

tronföljden blef det första tvisteäpplet. Utdelningen af krigskassan bland det högre befälet var ett annat varsel om hvad den nya tiden bar i sitt sköte. Det ser ut, som hade konungens död för hans män betydtt signalen att öfvergifva det sjunkande skeppet. Man var blind för annat än att kunna för egen räkning rädda så mycket som möjligt ur det väntade skeppsbrottet.

Men om politiken förändrades, så gäller detta ännu mer om krigföringen. Här om någonsin visade det sig hvad det vill säga för en armé att hafva förlorat förtroendet till sig själf.

Den $\frac{1}{12}$ december hölls under arfprins Fredriks presidium krigsråd i högkvarteret Tistedalen utanför Fredriksten, hvarvid beslöts belägringens upphäfvande. Endast en talade för fortsättandet af denna belägring, som man tidigare ansett sig kunna bringa till lyckligt slut inom en vecka. Det var arfprinsens rival om svenska kronan, hertigen af Holstein.¹ På sin egendomliga franska motiverar arfprinsen för rådet belägringens upphäfvande: »Les Generos ensemble avec Moy ont troyvez pour salutaire pour la conversation de l'armée dabandonne le siege.»²

Härefter skedde återtåget, men ett återtåg, som liknade en flykt i oordning och brist på förnuftig ledning. Utan att oroas af fienden, återkommo spillrorna af Karl XII:s sista här till Sverige i det bedröfligaste skick, lik resten af en slagen här. Men dock var detta intet mot de ArmfELTSKA karolinernas öde. Till vår historias sorgligaste blad hör berättelsen om dessa tappres återtåg, dessa två och ett halft tusende »döda på fjället.»³

Men i hufvudstaden skedde raskt på hvarannat Ulrika Eleonoras val till Sveriges drottning, suveränitetens afskaffande, Görtz' afrättning och den nya regeringsformens antagande, allt detta under det att, hvad som dock med hänsyn till landets tillstånd borde hafva varit det mest brådskande, fredsunderhandlingarna fingo såsom ärenden af underordnad vikt för tillfället stå tillbaka.

¹ *Malmström*, sid. 63.

² Handlingar rörande Skand. Hist., del 6, sid. 313.

³ *Schenström*, »ArmfELTSKA karolinernas sista tåg».

Visserligen upptogo de män, som efter den afrättade Görtz fingo ledningen af utrikesstyrelsen, dennes sista plan att med ett försiktigt afvisande af tsarens tvifvelaktiga anbud söka fred med konung Georg af England. Man började allmänt inse, att Arvid Horn hade rätt i sin mening: »Efter all apparence blir vår fred bättre, om vi sluta sist med tsaren, helst som alla hans vänner äro jaloux på honom.»¹

Sådan var nämligen nu Sveriges ställning, att Ingermanland, Estland, Livland samt Finland och Åland voro i ryssarnes händer, Pommern i Preussens och Danmarks samt Bremen och Verden i Hannovers, under det Wismar innehades af danskar, preussare och hannoveranare gemensamt.

Den makt af dessa, som var minst benägen för fred, var Danmark. Visserligen behöfde äfven Danmark fred, men tillfället syntes allt för gynnsamt för återvinnandet af hvad som tidigare gått förloradt för att icke böra begagnas. Förgäfves sökte Arvid Horn och Erik Sparre tydliggöra för Danmarks ombud vid underhandlingarna i Stockholm, öfverste Löwenörn, att uti det nya tsarväldet uppvuxit en makt vid Östersjön, som en dag kunde blifva både för Sverige och för Danmark farlig nog. Danmarks fordringar voro uppställda för att afslås. Löwenörns underhandling följdes af Göteborgs blockad.

Sverige hotades sålunda samtidigt af Ryssland och Danmark. Vårt lands ställning skulle hafva varit ödesdiger, om dessa bägge makter uppträdt i verkligt samförstånd, om de danska krigsrörelserna hade stått i samband med tsar Peters operationer. Men detta var till Sveriges lycka icke fallet.

Anledningen hvarför icke konung Fredrik IV. slöt något aftal med tsaren var, dels att han för den ryska politiken hyste en icke ogrundad misstro, dels att han, genom anslutning till Ryssland, fruktade för att åstadkomma en brytning med konung Georg I. af England och

¹ Malmström, sid. 139.

Hannover och med de makter i västra Europa, som numera stodo honom nära.¹

Fredrik IV. valde att gå en medelväg: att visserligen angripa Sverige, men samtidigt hålla en dörr öppen för att fortsätta eller återupptaga underhandlingarna med England-Hannover.

Från dansk synpunkt var ett angrepp på västra Sverige politiskt och strategiskt välbetänkt. Genom ett sådant angrepp kunde Danmark åt sig trygga sina under åren 1715 till 1718 gjorda eröfringar, Wismar, Rügen och Pommern, möjligen också återvinna Bohuslän eller Skåne. Då det utmattade Sverige behöfde större delen af sina återstående stridskrafter för att möta det hotande anfallet österifrån, voro utsikterna till framgång ingalunda små. Den politiska situationen var visserligen långt ifrån klar. Fredrik IV. var dock icke okunnig om, att England vidhöll sjömakternas gamla åsikt, att hvarken Sverige eller Danmark borde komma i besittning af Sundets båda stränder; han visste dessutom, att England och Frankrike voro ense om, att jämvikten i nordén icke skulle genom Sveriges ytterligare försvagande ännu mera rubbas; vidare hade han kännedom om det ränkfulla dubbelspel, som tsar Peter bedref genom sina ministrar i Stockholm och Köpenhamn. Men då emellertid nu ett i stort planlagdt ryskt angrepp på Sverige förestod, beslöt han sig, på förrådan af den mot Ryssland välstämde ministern Vibe,² att företaga ett infall till lands och sjös i Bohuslän samtidigt med det planlagda ryska anfallet på östra Sverige.

2.

Den plan, som nu sattes i verket, var ingalunda ny. Redan flera år förut hade planen³ för ett infall i Bo-

¹ E. Holm. Studier til den store nordiske Krigs Historie. Dansk Hist. Tidsskrift. V: 3.

² O. Vaupell. Den danske Hærs Historie. I: 600.

³ Betenkningar om Angreb paa Sverrig 1719. (Fredrik IV:s Krigsforhold.) (Danska riksarkivet).

huslän varit underkastad pröfning, såväl af konseljen som af generalerna von Scholten¹ och von Dewitz.² Enligt generalernas utlåtande borde truppernas sammandragning äga rum senast i midten af april. Efter inryckningen i Bohuslän borde Sundsborg och Strömstad förstöras. Hvad Göteborg beträffar, ansågo de båda generalerna, att dess blockering åt sjösidan var möjlig och nödvändig. Att äfven åt landsidan cernera Göteborg ansågo de däremot af flera skäl, men hufvudsakligen af provianteringshänsyn, vara otänkbart.

Men i danska riksarkivet förvaras äfven tvänne andra handlingar,³ hvilkas innehåll gifva en tydlig inblick i de planer för ett angrepp på Bohuslän, hvilka sommaren 1719 kommo att sättas i verkställighet.

Den ena af dessa handlingar utgöres af ett, bland öfverkrigssekreteraren Christian Carl von Gabels koncept förvaradt, papper, med öfverskrift »Copie de ma lettre au Baron de Wedell». Brevet är odateradt, men måste vara affattadt senast våren 1718, enär »den kommenderande general i Norge», generalen friherre Erhard Vedel, den 30. maj 1718 erhöll sitt afsked. I detta bref omtalar Gabel, att en svensk transportflotta skulle afgå till Danzig eller Rostock, och hemställer till Vedel, huruvida det icke då vore skäl att inrycka i Bohuslän och söka framtränga till trakten mellan Uddevalla och Venersborg. Skulle man emellertid här — hvilket Gabel ansåg sannolikt — mötas af öfverlägsna krafter, kunde man i god ordning draga sig tillbaka och i alla fall med fälttåget hafva vunnit besittningen af Sundsborg och Strömstad

¹ von Scholten, Jobst, härstammade från en patriciersläkt från Amsterdam. Död 1721 som general och riddare af elefanterorden. (Danmarks Adels Aarbog 1898, sid. 444).

² von Dewitz, Frantz Joachim, 1666—1719. Född i Mecklenburg, kom som page till Christian Vs hof, deltog i kriget mot turkarne, bland annat vid Ofens eröfring 1686, generalmajor 1709, förde i slaget vid Helsingborg (1710) första träffens vänstra flygel, samt vid Gadebusch (1712), där han förgäfvess hade gjort invändningar mot den olämpliga uppställningen, högra flygeln; general af kavalleriet 1713, död på sitt gods Fredriksgäve 1719. Han var en af Danmarks, under det stora nordiska kriget, i militära och administrativa värf mest brukade män. (Dansk. biogr. Lexikon IV: 256).

³ Se not 3 å föreg. sid.

samt uthungrandet af Bohuslän. Man borde söka utsprida det rykte, att trupperna skulle öfverskeppas till Danmark, allt under det man vidtog förberedelser för att ännu fälttåget i juli månad. Vidare påvisar Gabel de stora utsikter, som från dansk sida förefunnos för att nu bemäktiga sig Bohuslän. Sveriges bästa och mest krigsvana trupper funnos icke mer, och af hvad som återstod, behöfdes en del för att skydda Stockholm mot tsaren, och en annan del för att skydda Skåne mot anfall från dansk sida. Enligt säkra underrättelser skulle i hela Bohuslän, från norska gränsen ända ned mot Göteborg, endast finnas 9—10 000 man. På grund häraf uttalar Gabel såsom sin mening, att man borde infalla i Bohuslän och, till hvad pris som helst, bemäktiga sig Sundsborg och Strömstad, »qui fera un grand éclat dans le monde». Han utvecklar vidare grunddragen för fälttåget: en landstigningskår på 7—8 000 man infanteri, jämte artilleri, borde sättas i land mellan Vik och Tanum, samtidigt med att öfriga trupper skulle från Enningdalen i Norge inbryta i Bohuslän för att förena sig med den landsatta styrkan. Genom att sålunda afskära förbindelsen till Uddevalla och Vänersborg för de svenska trupper, som befunne sig mellan Svinesund och Vik, skulle, enligt Gabels plan, Sundsborg och Strömstad komma att, af brist på proviant, uppgifvas.

Detta utkast till fälttågsplan hade det gemensamt med den plan, som 1719 sattes i verket, att det hela var baserad på samverkan mellan en öfver gränsen inbrytande dansk-norsk hufvudstyrka och en på bohuslänska kusten landsatt kår, men inmarschvägen blef en annan, den för landstigning utsedda punkten kom att förläggas längre söder ut.

I sin helhet är emellertid planen typisk för 1700-talets strategi, sådan den af flertalet fältherrar ännu tillämpades, och för hvilka det gällde att utmanövrera och uthungra motståndaren.

Emellertid förefinnes i danska riksarkivet äfven en annan, vida fullständigare, plan, enligt en å

densamma gjord anteckning utarbetad af generålmajor Cicignon.¹

Denna plan börjar med en redogörelse för de i Norge varande stridskrafterna. Enligt densamma bestod den norska arméen, sunnanfjälls, af:

28 000 man infanteri,
3 200 man kavalleri.

Däraf beräknades afgå, för garnisoner 3 000 man, och för flottan 2 000 man. För ett fälttåg återstod sålunda disponibla:

23 000 man infanteri,
3 200 man kavalleri.

Denna styrka borde enligt planen fördelas på två kårer. Den ena, hvars styrka beräknades till:

9 000 man infanteri,
1 000 man kavalleri,

skulle sammandragas vid Kongsvinger, under det att den andra, hvars styrka skulle blifva:

14 000 man infanteri,
2 200 man kavalleri,

skulle sammandragas i trakten mellan Fredrikstad och Fredrikshald. För dessa bägge kårer borde magasiner för 6 månader upprättas i Kongsvinger och Fredrikstad.

Samtidigt skulle, under förevändning af en landstigning i Skåne, i Danmark utrustas en landstigningskår, bestående af:

9 000 man infanteri,
3—400 man kavalleri,

försedda med nödvändiga lifsmedel. Man skulle med denna styrka styra kurs mot »Viksida», bemäktiga sig

¹ *Cicignon*, Frederik Christopher, född 1667, hade 1703 varit generaladjutant hos Gyldenlöwe i Italien, öfverste s. å., hade deltagit i fälttåget i Holstein mot Stenbock 1713, samt i fälttågen i norra Tyskland de bägge följande åren, generalmajor 1713, kommandant i Fredrikstad 1717, död 1719 (ej som vanligtvis uppgifves 1718). Han erhöll året före sin död, jämte generalmajor Hans Jacob Arnoldt m. fl., uppdraget att sätta norska härens omorganisation i verket. (*C. O. Munthe*. Optegnelser om krigen 1709—19). — Den ofvannämnda fälttågsplanen har öfverskriften »Project en gros» och förvaras bland »Betenkninger om angreb paa Sverrig 1719.» (Se bilaga 8).

öarna Orust och Tjörn och därstädes upprätta ett magasin, samt från Orust landstiga på fastlandet.

Samtidigt med landstigningen skulle de båda i Norge stående kårerna inbryta i Sverige. Den vid Kongsvinger sammandragna kåren skulle öfver Magnorbro inrycka i Vermland, under det att hufvudstyrkan skulle infalla i Bohuslän. Landstigningskåren skulle öfver Grinneröd marschera direkt mot Vänersborg, fatta posto utmed Göta älf och förhindra alla undsättningsförsök från Västergötland. Genom dessa operationer hoppades man förmå svenskarne att af sig själfva uppgifva Strömstad och Uddevalla samt andra poster i Bohuslän. Sedermera skulle den öfver landgränsen framträngande hufvudstyrkan, vid Uddevalla eller Vänersborg, kunna förena sig med landstigningskåren, hvarefter den närmaste uppgiften skulle blifva att vinna fast fot vid Väneren och Göta älf. Härefter skulle man handla efter omständigheterna, antingen intränga i hjärtat af Sverige eller företaga någon belägring.

Men för att kunna utföra dessa planer, är det, heter det i detta förslag till fälttågsplan, framför allt nödvändigt, att redan tidigt på våren blockera Göteborg och Marstrand, att hafva god tillgång på transportfartyg för att inomskärs kunna framskaffa proviant m. m. och att till sjös vara motståndaren öfverlägsen.

Kåren vid Kongsvinger skulle tjäna till skyddandet af hufvudstyrkans vänstra flank och förhindra ett möjligt svenskt inträngande i Norge från Värmland.

De trupper, som befunno sig nordanfjälls i trakten af Trondhjem, borde, samtidigt med inryckningen i Bohuslän, på sitt håll närma sig gränsen.

Beträffande tiden för operationernas början, ansågs i fälttågsplanen, att dessa ej kunde taga sin början före juni månads utgång, dels på grund däraf att trupperna ej förr kunde hinna blifva utrustade och samlade, dels också på grund däraf att man ej tidigare kunde påräkna i Sverige tillräckligt gräsbete för kavalleriets och öfriga till arméen hörande hästar.

Det hela är — såsom vi finna — en till sin strategiska grundtanke ingalunda oriktig plan. Den förordar en omsorgsfull basering, ett, på grund af provianteringshänsyn, försiktigt framträngande och en snarast möjligt skeende förening af hufvudstyrkan och landstigningskåren. Till dess svaga sidor hörde, att utgången af det hela var beroende af att inga hinder mötte för landstigningskårens öfverförande, debarkering och framträngande midt igenom Bohuslän.

Den plan, som Fredrik IV. i verkligheten kom att följa, öfverensstämde till sina hufvuddrag med nu anförda förslag. Hufvudsakliga skillnaden blef, att landstigningspunkten utsågs ännu mera åt söder. Därtill valdes nämligen Hisingen.

Men, såsom vi nedan skola finna, var det endast en del och en jämförelsevis obetydlig del af hela fälttågsplanen, som i juli månad 1719 kom till verkställighet.

3.

Öfverblicka vi den terräng, i hvilken den danska hufvudstyrkan hade att framtränga, finna vi, huru från Norges sydgräns tvänne hufvudvägar öppna sig för inryckning i Bohuslän och Dalsland.

Den västra af dessa vägar, den på hvilken Karl XII. inryckt i Norge år 1718, var kustvägen, som, kommande från Fredrikstad, vid Sundsborg går öfver Svinesund samt, förbi Blomsholm och Vettelanda, passerar i närheten af Strömstad. Härifrån går den i sydlig riktning förbi Vik till Tanums prästgård, hvarifrån den i nära sydostlig riktning löper genom passet vid Kvistrum och förbi Saltkälleviken till Uddevalla. Från Uddevalla går vägen åter i sydlig riktning öfver Grinneröd mot Kungälf och Göteborg.

Den andra möjliga inmarschvägen var den, som, med undvikande af de svenska befästningsanordningarna i kust-orterna, ledde från Fredrikshald öster om Svinesunds, åt

söder löpande, fortsättning Idefjorden, genom Enningdalen och förbi Töftedal mot Vänersborg.

Dessa vägar leda genom ett bergigt och magert land, som år 1719 var — såsom Rehnschiöld skrifver — sedan flera år tillbaka utarmadt. Danskarnes planer för upprättandet af proviantmagasin voro därför välbetänkta.

Sin egendomliga karaktär har detta kustland genom de långt inträngande hafsvikarna, af hvilka Gullmarsfjorden med Saltkälleviken bildar den södra begränsningen af det historiskt bekanta Kvistrumspasset. Detta pass har spelat en roll vid nära nog alla krigsföretag i Bohuslän, och, såsom vi nedan skola finna, kom det att äfven göra det 1719. I nämnda vik utfaller Kvistrumsälven, som bildas genom de båda, från Dal kommande, Örekils- och Munkedalsälfvarnes förening. Vägen, som leder från Strömstad mot Göteborg, går fram, öster om älven, genom ett långt och mycket smalt pass, mellan det tämligen branta fjället på ena sidan och älven på den andra. Enda öfvergångsstället — några vadvägar oberoende — var vid passets norra ände, där den bro befann sig, som Rehnschiöld 1719 lät afbränna.

Ett anfall mot Bohuslän från sjösidan gynnades betydligt därigenom, att en anfallande, som var herre på hafvet, kunde ostörd upprätta sin operationsbas på någon eller några af de stora öarna utanför bohuslänska kusten, af hvilka Orust, Tjörn och Hisingen äro de betydligaste.

4.

Det var sålunda med icke obetydliga utsikter till ett framgångsrikt resultat, som Fredrik IV. kunde börja angreppet på Bohuslän. Visserligen var det med uppjudande af sina yttersta finansiella krafter, som Danmark rustade sig till detta fälttåg, men man lyckades icke blott att utrusta flottan, utan ock att uppsätta och i

sydligaste Norge samla en här af 34 000 man, en efter omständigheterna icke obetydlig styrka. Mot den danska flottan, under en amiral sådan som Tordenskiöld, kunde Sverige endast sätta en samling smärre eskadrar, kringsspridda utmed kusten, hufvudsakligen i Göteborg, Marstrand och Strömstad, hvilka icke blott voro illa utrustade och ledo brist på folk, utan ock, åtminstone på de båda sistnämnda ställena, saknade en duglig och energisk befälhafvare.

Föga bättre var förhållandet med stridskrafterna till lands. De trupper, öfver hvilka Sverige förfogade för försvaret af Bohuslän och Göteborg, voro splittrade såsom garnisoner i samtliga befästa platser: Strömstad, Sundsberg(?), Bohus, Marstrand, Nya Älfsborg och Göteborg. Af besparingsskäl befann sig dessutom större delen af de öfriga tillgängliga trupperna ännu på roten.

Krigshändelserna 1719 på Sveriges västra kust togo sin början redan i slutet af mars,¹ då Tordenskiöld — som då han öfverbragte sin konung nyheten om Karl XII:s död och svenskarnes återtag ur Norge, hade blifvit utnämnd till schoutbynacht, d. v. s. konteramiral — utlöpte från Köpenhamn med 4 linieskepp och 1 fregatt samt seglade norrut. Tre dagar senare ankrade han plötsligen utanför Nya Älfsborg och började en blockad af Göta älfs båda mynningar. Att detta lät sig göra med en jämförelsevis så obetydlig styrka, berodde i främsta rummet på den ofvannämnda splittringen af den svenska sjömakten.

I april fick Tordenskiöld förstärkning af ytterligare ett linieskepp samt i början af maj, från den norska flottan, af 2 skottpråmar, 1 »bombarderskip» samt 5 galerer.

Till sjös hade danskarne sålunda ett obestriddt herravälde. Försvaret af Bohuslän var därför ingen lätt uppgift. Men det kom att lämnas i förfarna händer. »Befälet öfver skånska och bohuslänska arméerna mot Cronan Danmark» uppdrogs den 23. maj 1719² åt den lysande,

¹ Den 4 april (n. st.). *Rothe* III: 75.

² Grefve Karl G. Rehnschiölds berättelse om försvarsverket i Bohuslän 1719. (*Riksarkivet*).

mångbepröfvade krigaren, segraren vid Fraustadt, fältmarskalken grefve *Karl Gustaf Rehnschiöld*.

Liksom Tordenskiöld å dansk sida, är Rehnschiöld å svensk den ende, som under detta tämligen händelsefattiga krig utvecklar något högre mått af dådkraft och energi. Väl är det sant, att han stundom är väl försiktigt beräkande i sina operationer, att han älskar krigsråd och med omständliga rapporter till regeringen vill göra hvad som låter sig göra för att på förhand rättfärdiga sina åtgöranden, men man får härvidlag icke glömma, att det är icke blott den gamle fältherren, utan ock hela den militära andan inom den svenska hären, som blifvit förändrad. Väl var Rehnschiöld icke längre densamme, som februaridagen 1706, då han slog sachsarne och deras ryska hjälptrupper vid Fraustadt, men sedan dess hade han ock tillbringat nio år i fångenskapen i Ryssland, samt var nu nära sjuttio år. Dock ägde han ännu mycket kvar af den lifflighet, den kraft och den hänsynslösa energi, som kännetecknat honom alltifrån den tid, då han som ung officer utmärkte sig i slagen vid Lund och Landskrona, eller då han i Holland kämpade under prins Vilhelm af Oranien. För sitt handlingssätt år 1719 har han blifvit i mångt och mycket orättvist klandrad, ty om han ock, såsom vi nedan skola se, väl tidigt utrymde vissa af de ställningar, han låtit de svenska trupperna intaga, kunde han icke förutse, att motståndaren skulle så, som fallet var, sakna allt initiativ. Den utomordentligt svåra uppgiften att, med otillräckliga krafter och utan att äga stöd af en flotta, försvara Bohuslän löste han på det hela taget väl, och hvilka förebräelser, som än kunna göras mot honom, låter det sig icke förneka, att han vid sina försvarsföberedelser, liksom vid sin krigsledning, var energisk, vaksam och verksam.

Det synes ock som hade hans krigarrykte icke varit utan inverkan på motståndarne.

Rehnschiöld anlände den $\frac{2}{13}$ juni till Göteborg. Allt intill Rehnschiölds ankomst hade fältmarskalken och generalguvernören grefve *Mörner* därstädes fört befälet. Utan dröjsmål satte Rehnschiöld sig genast i förbindelse med

Mörner och, beledsagad af honom, besökte och inspekterade han påföljande dag Nya Älfsborgs fästning, som han fann i någorlunda godt skick. Däremot fann han Göteborgs befästningar i saknad af artilleri och för öfrigt illa beredda på ett fientligt anfall. Han lät då ofördröjligen vidtaga åtgärder för att sätta fästningsverken i stånd, gaf order om bestyckningen m. m. Liknande åtgärder lät han vidtaga vid Bohus fästning, som han besökte den 4. juni.

Häriifrån begaf sig Rehnschiöld till Uddevalla och Strömstad samt vidtog på båda dessa ställen de försvarsanordningar, som omständigheterna medgafvo, och lät vidare tillställa kommandanten på Marstrands fästning befallning, att väl taga sig i akt mot fientliga företag och i tid inkomma med uppgift på de åtgärder, som han, för fästningsverkens eller garnisonens förstärkande, ansåge vara nödvändiga.

I Strömstad fördes befälet af generalmajoren *Hans Henrik von Essen*.¹ Med honom rådgjorde nu Rehnschiöld, huru därvarande förråd lämpligen skulle kunna undanskaffas. För fältttåget mot Norge året förut hade nämligen i Strömstad och Uddevalla samlats betydliga förråd, hvilka, hufvudsakligen af brist på dragare, ännu icke hunnit bringas i säkerhet. Order om dessa förråds utrymmande hade redan tidigare blifvit af regeringen utfärdade. Rehnschiöld förordnade nu, att förråden skulle undanskaffas, dels landvägen med all den skjuts, som kunde i länet uppbringas, natt och dag utan dröjsmål, dels sjövägen, så snart transportfartygen hunnit anlända, hvarvid äfven största skyndsamhet vore af nöden, då denna transport måste utföras »innan fienden sig så förstärkia och utbreda mände, at han sig aldeles Mästare af Sjön giöra kunde».

Från Strömstad återreste Rehnschiöld till Uddevalla och befallde under vägen, huru posteringarna af *Gröna dragonregementet* skulle utsättas samt meddelade instruktion för de samma. Den ^{8.}/_{19.} juni på aftonen anlände Rehn-

¹ von Essen, Hans Henrik, född 1664, generalmajor af infanteriet 1717, friherre s. å., död såsom generallöjtnant 1729.

Rehnschiöld till Uddevalla. Här gjorde han sig ofördröjligen underrättad om storleken af därvarande förråd, och, då han fann dem för det väntade fälttåget och i förhållande till den truppstyrka, som skulle sammandragas i trakten af Uddevalla, icke fullt tillräckliga, gaf han order till chefen för *Västgöta rytteri*, öfversten grefve *Karl Frölich*, att den del af regementet, som redan erhållit uppbrottsorder, skulle kvarstanna tills vidare inom sitt förlägningsområde. Denna order, som afsåg halfva regementet, affärdades med en kurir till Frölich den $\frac{9}{20}$ juni. Efter att hafva gifvit order om erforderliga försvarsanordningar, lämnade Rehnschiöld Uddevalla och begaf sig till Göteborg, dit han anlände följande dag, under vägen ännu en gång inspekterande Bohus fästning, om hvars förfallna bröstvärns och batteriers istandsättande han nu utgaf befallningar.

I Göteborg möttes Rehnschiöld af underrättelsen, att den danska flottan utanför Göta älfs mynning blifvit förstärkt. Efter att hafva personligen öfvertygat sig härom och räknat den danska flottans styrka till 31 segel, utfärdade Rehnschiöld ofördröjligen uppbrottsorder för *Smålands rytteri* och *Jönköpings regemente*. Dessa regementen voro bland dem, hvilka, för att icke behöfva för mycket anlita de upplagda förråden, fått tills vidare kvarstå i sina kvarter. Dessutom vidtog Rehnschiöld ofördröjligen åtgärder för att trygga Göteborg mot ett fientligt anfall, genom att låta besätta »de förnämsta posterna uti Askims härad och på Hisingen, på båda sidor om Göteborg», med de trupper, som redan funnos till hands. Dessa utgjordes af *Riksänkedrottningens Lifregemente till häst*, under öfverste *Samuel Wallenstierna*, samt en, nyss anländ, bataljon af *Skaraborgs regemente*, under öfverste *Georg Bogislaus Staël von Holstein*. För fästningsverkens istandsättande sörjde Rehnschiöld på bästa sätt. Han lät inkalla allmogen från närmaste härader för att jämte stadens borgerskap arbeta på befästningarna.

Först omkring den $\frac{16}{27}$ juni tyckes Rehnschiöld hafva erhållit full visshet om, att ett fientligt infall till lands i Bohuslän verkligen var förestående. Denna dag erhöll han

nämligen genom »engelske ambassadörens svit», som sjövägen anlände till Göteborg, bekräftelse på ryktet, att danske konungen och kronprinsen begifvit sig till Norge. Redan tidigare hade han erhållit underrättelse om att de norska regementena sammandrogos »på Skieberga heedh».¹

5.

Danske konungens och kronprinsens öfverresa hade i själfva verket ägt rum den $\frac{11}{22}$ juni. Den 21. juni (n. st.) gingo de ombord på »Ebenezer» i Fladstrand (Fredrikshamn) och landstego följande afton vid Moss. Därifrån gick resan till Kristiania, där order för arméens koncentration vid gränsen utfärdades.²

I enlighet med förut omnämnda fälttågsplaner skulle inryckningen i Sverige ske på tvänne kårer i samverkan med en landstigningskår.

Hufvudstyrkan, under generallöjtnanten *Barthold Heinrich von Lützow*,³ samlades i trakten norr om Fredrikshald. Den utgjordes (enligt Vaupell, jämförd med Munthe) af följande trupper:

Infanteri:

Generaler: generallöjtnant *Sponeck*,⁴
 generalmajor *Gafron*,⁵
 generalmajor *Romeling*.⁶

¹ Skieberg (omkring 2 mil. ö. om Fredrikstad och 2 mil nv. om Fredrikshald).

² Optegnelser af Generalmajor Peder Todderud om Krigen 1709—19, meddelte af Kaptein C. O. Munthe. Sid 35.

³ *von Lützow*, Barthold Heinrich, född 1654, hade tjänstgjort vid de danska hjälptrupperna i Irland, Flandern och Polen, generallöjtnant 1716, kommenderande general i Norge 1718, död 1729. (Se *Munthe* s. 111.)

⁴ *Sponeck*, Georg Wilhelm v. Hedwiches, tysk riksgrefve af Sponeck, född 1672, af schlesisk släkt, inträdde 1702 från kejsrerlig tjänst i dansk, vid hjälptrupperna i Holland, deltog i slaget vid Ramillies och Malplaquet, generallöjtnant 1716, död 1740.

⁵ *Gafron*, Abraham Adam, äfven af schlesisk familj, hade tjänstgjort vid hjälptrupperna i Irland och Flandern, generalmajor 1712, död 1738.

⁶ *Romeling*, Patroclus, född 1663, hade tjänstgjort i Brabant och deltagit i slagen vid Höchstädt och Malplaquet, generalmajor 1717, död 1736.

Gafron.	1.	Akershusiske nationale infanteriregt,	öfverste Johan Heinrich Selmer	2 bat.
	2.	Oplandske » »	öfverste Ernst Ludvig Pentz	2 »
	2.	Vesterlenske » »	öfverste Jacob Friederich von der Lühе	2 »
	1.	Danska värfvade »	öfverste Lorentz Reichwein	2 »
	3.	» » »	generalmajor Mogens Mogensøn Krag	1 »
	2.	Smaalenske nationale »	öfverste Johan Frederik Frølich	1 »
	1.	Vesterlenske » »	öfverste Steen Christensen Blix	2 »
		Sjællandske värfvade »	öfverste Daniel Ernst v. Zepelin	2 »
Sponeck	1.	Smaalenske nationale »	öfverste Herman Nicolai Scharffenberg	2 »
	2.	Bergenhusiske » »	öfverste Carl Philip de Wahl	1 »
		Norska värfvade »	generalmajor Patroclus Rømeling	3 »
		Marinregementet .	öfverste Peter Andreas Scavenius	1 »
	1.	Bergenhusiske nationale »	öfverste Hartvig Huitfeldt	1 »
	2.	Akershusiske » »	öfverste Andreas August Prætorius	2 »
			Summa: 24 bat.	

Såsom af ofvanstående synes, räknade infanteriregementena i regeln 2 bataljoner. Af generalmajor Krag's eget regemente (3. danska värfvade inf.-regementet) anlände endast 1 bataljon till arméen. Den kom till Koster-öarna först den 20. juli (n. st.), men måste därstädes kvarligga till slutet af månaden, då den förenade sig med arméen vid Blomsholm. Samtidigt anlände den ofvannämnda bataljonen af marinregementet (Scavenius) och ytterligare tvänne under uppsättning varande bataljoner under generalmajor Rosenauer¹ och öfverste Møsting.¹ (Dessa fyra till arméen ankomna

¹ (Se *Munthe*, sid 45, not 1). *Rosenauer*, Henrik, generalmajor 1712, hade redan 1716 kommit till Norge med 4 danska »nationale» bataljoner. De bataljoner, som nu uppsattes under Rosenauer och Møsting, bestodo till största delen af utväxlade fångar och deserterade eller fångna svenska soldater eller undersåtar, som förmåddes taga värfning i dansk sold.

bataljoner fingo nämligen den 26. juli order att under generalmajor Krag¹ befäl aflösa de 4 bataljoner, som under öfverste Huitfeldt, enligt order af den 17. juli, besatt Strömstad).

Hvarje bataljon räknade i regeln 6 kompanier à 100 man. Befälet vid hvarje kompani utgjordes af 1 kompanichef (regementsofficer eller kapten), 1 löjtnant (vid öfverstens lifkompani: kaptenlöjtnant) och 1 underlöjtnant. Vid de kompanier, hvilkas chef var öfverste eller öfverstelöjtnant, fanns dessutom en fänrik.

Ammunitionsutrustningen bestod af 30 skarpa skott per man. Trängen bestod af bröd- och tältkärror, hvilka enligt plan skulle medföras till ett antal af 2 per infanterikompani. Men då dessa icke voro lätta att medföra på den tidens dåliga vägar, medtogos de icke alltid.

Den 26. juli anlände ännu en infanterigeneral till arméen, generalmajor Meyer.² I likhet med öfriga generaler deltog han i den tjänst »de jours», för hvilken hvarje dag kommenderades en general af infanteriet och en af kavalleriet. De med arméen medföljande generalerna hade i regeln icke något ständigt högre befäl, utan användes i öfrigt såsom befälhafvare för tillfälliga större detaschement o. d. Enligt en, på grund af order af den 15. juli, upprättad anciennetetslista, voro samtliga regementschefer, med undantag af Krag och Scavenius, vid sina regementen i Norge vid fälttågets början.

¹ Krag, Mogens Mogensøn, hade som ung varit i fransk tjänst samt sedermera deltagit i slaget vid Ramillies 1706 m. fl. bataljer och 1708—1709 varit öfverste och chef för 3. danska värfvade infanteriregementet i kejserlig tjänst i Ungarn, generalmajor 1716, död 1724.

² Meyer, Bendix, hade varit i fransk tjänst och deltagit i slagen vid Ramillies och Malplaquet. Som öfverste hade han 1710 varit använd i en militär-politisk beskickning till tsar Peter, sedermera varit danskt sändebud hos konung August II. af Sachsen och 1715 envoyé vid preussiska hofvet. Generalmajor s. å. Död 1721.

Kavalleri:

Generaler: generalmajor *von Trampe*,¹
 generalmajor *Kruse*,²
 generalmajor *von Lüttichau*.³

2. Jutska nationale kavalleriregementet (kyrassierer), generalmajor v. Lüttichau	4 skvadroner.
Jutska nationale kyrassierregementet, öfverste Niels Mad- sen West	4 >
General Kruses nationale dragonregemente, generalmajor Kruse	4 kompanier.
Öfverste Poulsons värfvade dragonregemente, öfverste Christian Hinrich Poulsen	8 >
Öfverste v. Oetkens nationale och värfvade dragonrege- mente, öfverste Johan Wilhelm v. Oetken	4 skvadroner.
<hr/> Summa 24 skv. o. komp.	

(Enligt Vaupell, bildade Wests och v. Oetkens rege-
 menten, jämte två kompanier af Poulsens dragoner, en kår
 under generalmajor Kruse, under det att återstående skva-
 droner (kompanier) bildade en andra kavallerikår under
 generalmajor v. Trampe.)⁴

Skvadronerna räknade enligt plan 150 man. Kompa-
 nierna räknade däremot i regeln endast 100 man.

Artilleri:

4 kompanier artilleri 20 kanoner.

Hvarje infanteriregemente skulle dessutom medföra
 1 å 2 st. lätta fältkanoner. Dessa saknades dock i regeln
 vid de norska regementena.

¹ *v. Trampe*, Philip Ditlev, född 1678, hade tjänstgjort vid de danska trupperna i kejslerlig tjänst i Polen, Italien och Ungarn, fick generalmajors titel 1710, verklig generalmajor vid kavalleriet 1716, död såsom romersk riksgrefve (efter fadern) och dansk grefve 1750.

² *Kruse*, Ulrik Christian, född 1666, hade likaledes tjänstgjort vid de danska trupperna i kejslerlig sold i Ungarn och Polen, generalmajor 1717, död såsom kommandant i Fredrikstad 1727.

³ *v. Lüttichau*, Hans Helmuth, född 1670, hade tjänstgjort i Irland och Flandern och förde ett dragonregemente i slaget vid Malplaquet 1709, generalmajor 1717, död 1732.

⁴ I generalmajor Todderuds »optegnelser» finnes emellertid intet, som talar för en dylik fördelning af kavalleriet. Vid öfvergången af Svine-
 sund stodo de bägge kyrassierregementena under generalmajor v. Trampes befäl.

Den dansk-norska här, som öfver landgränsen in-
trängde i Sverige, räknade sålunda 24 bataljoner infan-
teri, 20 skvadroner och 4 kompanier artilleri.

Men dessutom fanns, såsom ett särskildt detasche-
ment:

ombord på »flottillen»:

1 bataljon	af 2. Smaalenske	nat. infanteriregementet.	
1	»	1. Bergenhusiske	»
3 kompanier	» 2.	»	»
3	»	1. Vesterlenske	»

Enligt fälttågsplanen skulle, såsom ofvan blifvit om-
nämnt, äfven utrustas en landstigningskår, samt samman-
dragas en kår i trakten af Kongsvinger.

Landstigningskåren, under befäl af generalmajor *Hans Jacob Arnoldt*,¹ bestod af följande trupper:

Prins Georgs värfvade infanteriregemente, öfverste Christopher von Eickstedt	2 bat.
Prinsen af Sønderborgs (2. danska) värfvade infanteriregemente, öfversten prins Christian August, hertig af Slesvig-Holstein-Sønderborg-Augustenburg	2 »
Drottningens lifregemente, öfverste Andreas Augustin von der Lüche	2 »
Jutiska värfvade infanteriregementet, öfverste Hans Henrik Scheel	2 »
Fynska nationale, öfverste Henrik von Scholten	2 »
Öfverste Johannsen (4. danska) infanteriregementet, öfverste Peter Boie Johannsen	2 »
Summa 12 bat.	

Härtill kom: 2 kompanier artilleri, med 12 kanoner.
Landstigningskåren inskeppades vid Laurkollen (12 km. s. om Moss) på viceamiral *Andreas Rosenpalms*² eskader.

Den »*Vingerska*» kåren, som under befäl af generalmajor *Vincentz Budde*,³ skulle inrycka i Värmland, räknade 6 bataljoner, 4 skvadroner och 1 kompani artilleri.

¹ *Arnoldt*, Hans Jacob, född 1669, hade tjänstgjort i Flandern, blifvit tillfångatagen i slaget vid Helsingborg 1710, men kort därpå utvälad, generalmajor 1717, död såsom fältmarskalk 1758.

² *Rosenpalm*, Andreas, född 1679, viceamiral 1717, död 1754.

³ *Budde*, Vincentz, född 1660, hade tjäntgjort vid de danska hjälptrupperna under prins Eugens af Savoyen befäl i Italien, generalmajor 1716, död 1729.

Hela den för infall i Sverige afsedda styrkan räknade — såsom förut nämnt — (enligt Vaupell) 34 000 man.

Det var således en icke obetydlig och — efter hvad som framgår af generalmajor Todderuds anteckningar — en i det hela taget väl ordnad och utrustad armé, hvars hufvudstyrka nu inträngde i Bohuslän. Dess högre befälhafvare hade, såsom det synes af de kortfattade biografiska uppgifterna, alla gjort sina lärospån på de stora europeiska krigsteatrarne, under samtidens största fältherrar. Men icke endast nära nog samtliga regementschefer, utan ock ett flertal officerare af lägre grad, hade tjänstgjort vid de danska hjälp- eller legotrupporna i Irland, Flandern, Italien, Ungarn eller Polen. Många af de yngre officerarne hade äfven gjort tjänst uti franska arméen, i Spanien och Flandern, vid regementet »Royal Danois».¹ De senaste årens krig mot Sverige hade tvifvelsutan äfven icke varit utan stort inflytande på den dansk-norska officerskårens militära duglighet. Detta gäller jämväl om underofficerarne, af hvilka äfven en del kämpat ibland ofvannämnda danska legotrupper i utlandet. Här fanns sålunda en icke ringa fond af krigserfarenhet.

Hvad manskapet beträffar, så fanns nog äfven bland detta soldater med mångårig tjänstetid och erfarenhet från tidigare fälttåg, men största delen af den här, som inryckte i Bohuslän, torde hafva utgjorts af utskrifne, med jämförelsevis kort öfningstid.

Det militära värdet af arméen i dess helhet blef, såsom vi nedan skola se, emellertid icke satt på större prof.

6.

Den tid af två till tre veckor, som förflöt från det att Rehnschiöld erhöll full visshet om det förestående

¹ C. O. Munthe, sid. 6.

anfallet, till dess fienden öfvergick gränsen, begagnade han för att draga till sig ytterligare trupper, för att öfverse och låta förstärka det fasta försvaret och för att låta undanskaffa de förråd, som hotades af fienden.

Den uppgift, som förelåg honom, var ingalunda lätt.

Han skulle försvara ett kustlandskap, genom hvilket, flerstädes i närheten af kusten, löpte en enda hufvudväg, som var den ena af hans etapplinier och hans enda återtågsväg, som dock på flera punkter kunde afskäras af en fiende, som var herre på sjön. Att, såsom eljest hade varit naturligt, samla alla tillgängliga krafter öster om Kvistrumsälven lät sig icke göra, utan att uppgifva icke blott Sundsborg utan ock det befästa Strömstad, med de stora förråd, som där funnos samlade. För att lösa sin uppgift förfogade han, då samtliga förstärkningar hunnit anlända, öfver en styrka, som enligt hans egen uppgift i »berättelsen öfver försvarsverket i Bohuslän 1719» endast uppgick till föga mer än 5 000 stridande. Denna styrka utgjorde dels ett slags gränspostering i norra Bohuslän, nämligen *Gröna dragonerna*, dels garnisoner i Göteborg, på Nya Älfsborg och å Karlsten, nämligen *Älfsborgs regemente* och *Zengerleins sachsiska infanteriregemente*; en annan del utgjorde, såsom (redan nämndt) fallet var med *Riksänkedrottningens lifregemente till häst* och en bataljon af *Skaraborgs regemente*, posteringar på ömse sidor om Göteborg. Återstående trupper befunno sig dels i anmarsch till de bägge koncentreringspunkterna, Uddevalla (hufvudsakligen för de från Västergötland och Dalsland inkallade trupperna) samt Göteborg (dit de inkallade Smålands-regementena beordrats), dels utgjorde de under befäl af generalmajor v. Essen, ett framskjutet detaschement till försvaret af Strömstad och Sundsborg. Besparingshänsyn jämte nödvändigheten att hålla garnison i de befästa platserna hade sålunda förhindrat och försenat stridskrafternas sammandragning.

Om det också bland denna härafdelnings befäl fanns ett flertal bepröfvade karoliner, och om äfven bland underbefälet funnos många, som erhållit sin militära uppfostran i Karl XII:s arméer, var deras antal icke tillräckligt, ej ens

i förhållande till regementenas svaga numerär. Manskabet utgjordes, förutom af det ringa antal krigsvana soldater, som ännu återstod, till hufvudsakligaste delen af nyligen antagna och föga öfvade rekryter. Då rekryteringen, på grund af bristen på folk och penningar, var oerhördt svår, faller det af sig själf, att det icke var något soldatmaterial af bästa beskaffenhet, som våren 1719 ställdes under fanorna. Beväpning, utrustning och tränganstalter voro bristfälliga.

Rehnschiöld var emellertid icke sysslolös. Den ^{17.}/_{28.} juni begaf han sig åter till Uddevalla. Under vägen inspekterade han ännu en gång Bohus' fästning och öfverlade med kommandanten öfversten *Per Hårdh* samt med befälhafvaren öfver de på Hisingen stående trupperna, öfverste Wallenstierna, om strandposterings utsättande. Vid ankomsten till Uddevalla den ^{18.}/_{29.} juni på morgonen lät han genast kalla till sig generallöjtnanten friherre *Johan Karl Strömfelt*,¹ öfverste *Libert Rosenstierna*, öfversten grefve *Frölich* samt öfversten och generaladjutanten *Engelhardt*. Dessa voro de officerare af öfverstes och högre grad, som befunno sig i Uddevalla. Efter att hafva delgifvit dem, hvad han visste om fiendens företag, bad Rehnschiöld dem yttra sin mening angående de åtgärder, som voro af nöden, för att icke generalmajor v. Essen skulle blifva afskuren med de trupper, som under hans befäl stodo i Strömstad, »hvilket man så mycket mera hade orsak att befara som fienden war alldeles mästare i siön och som man jemväl visste att den norska krigsmakten var långt större och starkare än den hvarmed man mot densamma på den svenska sidan kunde komma till att agera». Vid detta krigsråd togos tvänne olika förslag i öfvervägande: antingen skulle v. Essen få order att förstöra allt af förråden, som icke kunde undanskaffas, och med sina trupper draga sig närmare Uddevalla, eller också skulle han få order att tills vidare kvarstå. Efter någon öfverläggning beslöts, att v. Essen skulle i det längsta kvarstå i Strömstad, och att

¹ *Strömfelt*, Johan Karl, född 1678, död såsom generallöjtnant, riksråd och grefve 1736.

han skulle därifrån bortföra allt, som med behörig säkerhet kunde undanskaffas, vare sig till sjös eller till lands. Order härom affärdades omedelbart.

Omkring den ^{17.}/_{28.} juni anlände till Uddevalla *Västgötadals regemente*, som stod under befäl af den ofvannämnde öfversten Rosenstierna, jämte en bataljon af *Skaraborgs regemente* och en skvadron af *Västgöta rytteri*.

Då nu Rehnschiöld icke ansåg sig böra draga till sig de trupper, som befunno sig i Strömstad, och ej heller ville lämna v. Essen utan möjlighet till understöd, beslöt han att till Svarteborg (söder om Bullarsjöarna, 45 km. från Strömstad och 35 km. från Uddevalla) samla allt tillgängligt kavalleri, bestående af Gröna dragonerna och den nyligen anlända skvadronen af Västgöta rytteri. Befälet öfver denna styrka erhöll den i det föregående nämnde öfversten grefve Frölich. Han erhöll order att understödja v. Essen, för den händelse denne skulle tvingas till återtåg, och att flitigt rekognosera fiendens förehafvanden.

Vi finna sålunda, huru de svaga, svenska stridskrafterna vid fälttågets början ännu icke voro fullt sammandragna, och huru de på grund af omständigheterna tvungos att intaga en splittrad uppställning från Strömstad till Uddevalla, ja — om samtliga trupper medräknas — från Svinesund till Göteborg.

7.

Den första krigshändelsen under fälttåget i Bohuslän 1719 var uppgifvandet af *Sundsborg*. Sundsborg¹ bestod af en rad af 12 skansar längs Svinesund, anlagda 1716—1718 af Karl XII., dels för att tjäna såsom ett offensivt brohufvud vid hans infall i Norge, dels för att skydda här upplagda magasin. Den bro, som Karl XII. slagit öfver Svinesund,

¹ »Plan af Sundsborgs Fästnings Wäreck med tillöckning, Pro Anno 1717». (*Krigsarkivet*.)

behöfde nämligen skyddas mot företag från danska flottan, men Sundsborg var dessutom Karl XII:s närmaste etappstation på svenska sidan och således en synnerligen viktig punkt på hans operationsbas för krigsföretaget i sydöstra Norge. Då nu en omkastning af rollerna hade ägt rum, hade Sundsborg förlorat sin betydelse, och redan under vintermånaderna 1719 hade därvarande förråd, tillika med bestyckningen¹, blifvit undanskaffade till Strömstad. Vid fälttågets början var Sundsborg besatt endast af en mindre postering, hvilken natten till den $\frac{3}{14}$ juli,² utan att hafva blifvit anfallen, öfvergaf de delvis raserade befästningarna.

En händelse af större vikt var uppgifvandet af *Strömstad*. Strömstad hade, såsom sagdt, af Karl XII. förvandlats till ett slags förrädsfästning. Före inryckningen i Norge 1718 hade det omgifvits af provisoriska befästningar. »Retranchement, tillräckeligen försedt med bestyckade batterier», benämnas de af fortifikationsofficeren Carlberg.³ Vidare hade därstädes uppförts baracker och äfven en kasern, kallad »Fyrkanten», hvilken kunde inrymma 900 man. Bagerier hade upprättats, likaså bryggerier, hvarjämte ett stort antal magasin blifvit uppförda, af hvilka ett på det nedrifna skolhusets tomt. Särskilda ammunitionsförråd hade blifvit uppbyggda. Karl XII. hade slutligen där låtit uppföra ett nytt kungligt residens, och flera högre officerare, bland andra hertigen af Holstein, hade byggt sig hus i staden.⁴

Strömstad hade varit den viktigaste upplagsorten för anfallshärens förnödenheter. Skyddad mot anfall från sjösidan af trenne batterier, var denna ort en plats af största betydelse, synnerligen som den viktigaste etapplinien vid Karl XII:s anfall på Norge var sjövägen genom bohuslänska skärgården.

¹ *Malmström* I., sid. 149. De grofva kanoner, som ej kunde bortföras därifrån, förnaglades och vräktes i sjön.

² *C. O. Munthe*, s. 20.

³ Öfverste *B. W. Carlbergs* berättelse »om hvad sig tilldrog åren 1718 och 1719 efter Carl XII:s död» i *Handl. Skand. Hist.* II, s. 151.

⁴ Strömstads Historia, i »Göteborgska Magasinet 1759».

Då svenskarne år 1719 kastades på defensiven, förlorade Strömstad sin strategiska betydelse. Alltför långt framskjuten för att hafva betydelse för försvaret, var staden icke allenast hotad från sjösidan, utan därvarande trupper och förråd kunde med lätthet kringgås och afskäras af en öfverlägsen fiende, som inträngde öfver landgränsen.

Från Strömstad hade redan i slutet af maj en transportflotta med förnödenheter kommit lyckligen fram till Marstrand och därifrån till Bohus, efter någon strid med fienden, som velat stänga inloppet till Nordreälf, Göta älfs norra utloppsgren.¹ Undanskaffandet af förråden hade för öfrigt, i enlighet med Rehnschiölds order, skett landvägen under hela juni månad.

Med en andra transportflotta (14 stora transportfartyg, eskorterad af 7 galerer och 2 skottpråmar), som redan i slutet af april anländt *till* Strömstad, gick det ej så lyckligt.² Natt och dag arbetade man på transportskeppens lastande; så väl kanonerna från Sundsborg som bestyckningen å de till stadens försvar uppförda batterierna inlastades. Magasinernas innehåll fördes, så långt utrymmet medgaf, ombord. Allt stod färdigt för afsegling. Man hade endast att lyfta ankar, för att med förlig vind afgå söder ut. Men i sista stund våldades ett uppskof, på grund af att några på Killingsholmen, utanför inloppet till Strömstad, uppställda kanoner skulle inlastas. Under tiden kastade vinden om, och den danska eskadern, under amiral Rosenpalms befäl, ankrade vid Koster-öarna, 2 mil utanför Strömstad. Generalmajor v. Essen rapporterade då till Rehnschiöld, som befann sig i Uddevalla, att 3 fientliga fregatter, 3 galerer och några mindre fartyg afspärrat vägen för transportflottan, och att 5 danska örlogsfartyg dessutom voro synliga utanför Strömstad. Rehnschiöld höll då på nytt ett krigsråd genom att tillkalla generallöjtnant Strömfelt och öfverste Engelhardt, de enda högre officerare, som befunno sig i Uddevalla. Man stannade vid det beslut,

¹ *Malmström*, sid. 150.

² *Lagerbring*. Svea rikes historia. Del. 5, sid. 50.

att generalmajor v. Essen skulle rådföra sig med i Strömstad varande sjöofficerare, huruvida det icke kunde låta sig göra att komma förbi de fientliga fartygen. Om detta icke låte sig göra, och om öfverlägsna fientliga stridskrafter närmade sig staden, skulle transportfartygen sänkas och återstående förråd förstöras. Dock skulle först till »bussarne, både de närvarande och det vid Svarteborg Camperande Cavalleriet, samt till den nödlidande Allmogen af det öfrige Magazinsförrådet gifvas så mycket, som de emottaga och bärga kunde.» Härmed borde man emellertid icke fördröja sig, utan skulle v. Essen i god tid draga sig närmare Uddevalla, för att icke blifva afskuren af fienden.

Det var den ^{30. juni}_{11. juli}, som Rehnschiöld emottog v. Essens rapport. Emellertid begaf han sig själf, åtföljd af amiral *Jonas Fredrik Örnfelt*,¹ den ^{2.}_{13.} juli till Strömstad för att personligen göra sig underrättad om ställningen. Här fann han, i enlighet med nyssnämnda rapport, att transportflottan var inspärriad, och då han samtidigt erhöll säker underrättelse om, att »den Norska Krigsmachten, under Konungens egit samt Cronprintzens anförande war uti anmarche», gaf han befallning, att krigsrådets beslut skulle sättas i verkställighet, d. v. s. att transportfartygen skulle sänkas, fästningverken förstöras och »alt annat till spillo gifvas af det, som i Magazinerne öfrigt wara kunde, ock elliest Cronan tillhörde.» Däremot skulle galerna och öfriga bevarade mindre fartyg göra ett försök att smyga förbi fienden och obemärkt undkomma. Amiral Örnfelt lämnades kvar för att, i hvad angick fartygen, verkställa denna order. Sedan dessa befallningar blifvit utfärdade, afreste Rehnschiöld till Uddevalla.

Under den ^{3.}_{14.} juli verkställdes de ofvannämnda befallningarna. Då galernas försök att i skydd af mörkret smyga sig undan misslyckades, blefvo de, när man i dagningen såg sig upptäckt, satta mot land och sprängda i luften. Vid 5-tiden på morgonen förstördes på samma sätt

¹ Örnfelt, Jonas Fredrik, född 1674, hade varit sjöofficer i engelsk och venetiansk tjänst, blef schoutbynacht 1712, viceamiral 1716 och amiral 1719, död såsom baron och landshöfding 1733.

i Strömstads hamn de bägge, förut omtalade, med 40 kanoner bestyckade, skottpråmarna. Samtidigt sänktes transportfartygen. De kronans tillhöriga magasinerna öppnades, och befolkningen fick full frihet att ur desamma bortföra så mycket, som den förmådde.

Den $\frac{4}{15}$. juli afmarscherade v. Essen med de trupper, som varit förlagda i Strömstad och i kringliggande kan-toneringskvarter, i riktning mot Uddevalla. Såsom gemensam samlingspunkt utsågs Vettelanda, $\frac{3}{4}$ mil sydost om Strömstad. Marschen gick sedermera långsamt, med täta rastedagar och korta dagsmarscher.¹

Afmarschen oroades på intet sätt af fienden.

Först två dagar senare, den $\frac{6}{17}$. juli, besattes Strömstad af danskarne med 600 man af det detaschement, hvilket — såsom ofvan blifvit angifvet — befann sig ombord på »flottillen». Redan samma och påföljande dag blef emellertid denna styrka aflöst eller förstärkt af ett större detaschement, bestående af 1 skvadron kyrassierer, 2 skvadroner dragoner och 4 bataljoner infanteri, under öfverste Huitfeldt. Dessa afdelningar voro de första dansk-norska trupper, som öfvergingo gränsen. Om denna styrka varit fulltalig enligt plan, skulle den hafva räknat 150 man kyrassierer, 300 dragoner och 2 400 man infanteri.²

Först den $\frac{8}{19}$. juli gick den danska härens *avantgarde* och rytteriet i öfrigt öfver Svinesund. Avantgardet bestod af generalmajor Kruses dragonregemente, under regementschefens befäl. Avantgardeschefen hade order att framrycka till Vettelanda bro,³ »eller hvar General Majoren selv finder for godt at sætte sig».

Öfvergången öfver Svinesund skedde på pråmar och flottor, vid hvilka arbetade 100 man. Marschordningen var för öfrigt följande:

Öfverste v. Oetkens dragonregemente,

Öfverste Poulsens dragonregemente,

¹ *Carlbergs* berättelse. Handl. Skand. Hist. II: 146.

² *C. O. Munthe*, sid. 37. En del af infanteriet tyckes hafva blifvit landsatt från »flottillen».

³ Det ofvan omtalade Vettelanda. Bron ligger omkring 6 km. från Strömstad, på vägen till Tanum och Uddevalla.

De bägge kyrassierregementena (utom 2 skvadroner, som kvarlämnades hos infanteriet), under generalmajor v. Trampes befäl.

Till skydd för öfvergången hade jourhafvande generalmajoren blifvit beordrad att med 1 000 man afmarschera till och taga ställning vid Hogdals kyrka, vid änden af Dynekilen. Två skvadroner skulle sändas fram halfvägs mellan Hogdal och Strömstad, afpatrullera trakten och kvarstanna där, till dess konungen passerat. Fredrik IV. begaf sig denna dag, åtföljd af kronprinsen, till Strömstad.

Påföljande dag öfverfördes hufvudstyrkan af härens infanteri. Hela öfvergången tog sålunda en tid af 3—4 dagar.

I stället för att fortsätta framryckningen stannade nu den danska hären och slog läger i närheten af Strömstad, vid Blomsholm.¹ Kavalleriposteringar utsattes söder om staden, och den ^{13.}_{24.} juli utsändes från Vettelanda ett detaschement af 600 ryttare och 400 man infanteri. Detta kom ända till Tanums prästgård, 40—45 km. från Strömstad, på vägen till Uddevalla, utan att stöta på svenska trupper, hvarefter det två dagar senare återkom till sin utgångspunkt.

8.

Den ^{6.}_{17.} juli, samma dag Strömstad besattes af danskarne, visade Tordenskiöld sig — tack vare honom erhöles de lama danska krigsoperationerna lif och eftertryck — utanför Uddevalla med tre stora galerer och andra mindre fartyg.² Rehnschiöld tog för gifvet, att Tordenskiölds afsikt var att underlätta den danska härens framryckning, men fann sedan, att han blott ville förstöra de tran-

¹ Omkring 5 km. nordost om Strömstad.

² *Rehnschiölds* berättelse.

sportskepp, hvilka från Strömstad troddes hafva undkommit till Uddevalla. En half mil ute till hafs hade Tordenskiöld, enligt hvad som uppgafs, en styrka af 4 större örlogsfartyg, 2 skottpråmar samt en del andra bevarade fartyg. Rehnschiöld lät emellertid besätta bergshöjderna på båda sidor om inloppet till staden, samt dit föra alla tillgängliga fältkanoner, med hvilka öppnades eld mot de danska galerna. Då Tordenskiöld fann klipporna besatta med trupper, drog han sig hastigt tillbaka, medan hans galorer med svårighet arbetade sig tillbaka utåt sjön.

Detta oväntade fientliga anfall gaf Rehnschiöld anledning att vidtaga särskilda åtgärder för tryggheten af Uddevalla stad. Då den gamla förfallna skansen nordväst om staden kräde jämförelsevis lång tid för att blifva iståndsatt, och då den erforderliga bestyckningen saknades, lät Rehnschiöld den $\frac{7}{18}$. och $\frac{8}{19}$. juli försänka inloppet till staden.

Hallands regemente kvarlämnades till skyddandet af Uddevalla stad och därvarande förråd, men alla öfriga disponibla trupper, så väl de, som förut varit förlagda i och i närheten af Uddevalla, som den styrka, hvilken under generalmajor v. Essens befäl gått tillbaka från Strömstad, sammandrog Rehnschiöld i linien Saltkällan—Kvistrum. Hans styrka hade nu ökats med *Jönköpings regemente*.

Regementena medförde det fåtal lättare pjäser, som funnos till hands, och hade den $\frac{9}{20}$. juli, då Rehnschiöld själf anlände dit, intagit sina ställningar. Emellertid fruktade Rehnschiöld, som ägde kännedom om, att de dansk-norska trupperna framträngt till Vettelanda bro, att fienden skulle inbryta i Dalsland, bemäktiga sig Vänersborg och afskära hans förbindelser öster ut. För att trygga sin högra flank beslöt Rehnschiöld att till Dalsland afsända »*Dahls Bataillon*en samt de två öfverste Compagnierne af *Gröna Dragonerna*». Dessa trupper ställdes under befäl af öfverste *Lejonbrinck* och skulle, tillsammans med den beväpnade allmogen, fylla uppgiften att försvara Dalsland.

I sin berättelse säger Rehnschiöld, att han helst hade velat undvika att splittra sina krafter, men han ansåg detta detaschement oundgängligen af nöden och trodde, att det var medvetandet om befintligheten af svenska trupper i Dalsland, som gjorde, att fienden icke fortsatte sin framryckning längre söder ut.

Han trodde sig äfven, genom att låta regementena icke på en gång utan bataljons- och kompanivis upp- bryta från sina förlägningsorter vid Uddevalla och marschera mot Saltkällan och Kvistrum, hafva framkallat ett till fiendens öron hunnet rykte, att hans styrka dag- ligen förstärktes med hela regementen, och att den räk- nade närmare 18 000 man.

Rehnschiöld kvarstannade emellertid icke länge i ställningen bakom Kvistrumsälven. Genom sina egna kunskapare, som varit inne i själfva staden Strömstad, liksom genom danska öfverlöpare, erfor Rehnschiöld, att man därstädes höll på att embarkera både infanteri och kavalleri. Han ansåg då för sannolikt, att afsikten här- med var att antingen bemäktiga sig Uddevalla stad och förråd samt därmed afskära återtaget för de vid Salt- källan och Kvistrum stående trupperna eller ock att göra en landstigning på Hisingen, fatta posto därstädes samt innesluta och beskjuta Bohus och bombardera Göte- borg. Bäggedera dessa företag kunde, enligt Rehnschiölds tanke, vid förlig vind på några timmar lätteligen sättas i verket.

Då det dessutom, genom brist på skjutshästar, mötte svårigheter vid proviantens framförande till trupperna, beslöt Rehnschiöld att draga sig närmare Uddevalla, hvilket beslut sattes i verket den ^{13.}/_{24.} juli.

Rehnschiöld hade ämnat taga ställning någonstades mellan Saltkällan och Herrestads hed, men nödgades på grund af vattenbristen¹ — en följd af den ihållande torkan — förlägga infanteriet till den omedelbara när- heten af Uddevalla, under det kavalleriet uppslog sitt

¹ »Det kan näppeligen beskrifvas», säger Rehnschiöld i sin berättelse, »hvad olägenhet denna allmänna vattenbrist förorsakade.» Genom öfverste- löjtnant de Witte lyckades han emellertid skaffa vatten till Herrestad

läger å nyssnämnda Herrestads hed, omkring 6 km. väster om Uddevalla.

Ehuru Rehnschiöld mer än en gång var betänkt på att draga sig än mera söderut, kom han dock att kvarstå i denna ställning till fälttågets slut. Emellertid utsände äfven han mindre detaschement med rekognoseringsupdrag.¹

Icke utan skäl fruktade Rehnschiöld för sin återtågs-linie och för fientliga företag mot Göteborg. Hans farhågor besannades, då han den ^{19.}/_{30.} juli från kommandanten å Karlsten, öfverste Danckwardt erhöll skrifvelse om dess kapitulation. Denna krigshändelse, hvilken nedan skall utförligare skildras, var af särskild vikt, därför att, med Marstrands och Karlstens eröfring, den danska flottan fick ett utmärkt stöd i de bohuslänska farvattnen, dess öfvervikt blef än mer betryggad och Göteborg ännu allvarligare hotadt.

Rehnschiölds redan förut svåra belägenhet blef nu än vanskeligare. Ännu en gång sammankallade han ett krigsråd. Medlemmarne af detta krigsråd ansågo, att man borde draga sig tillbaka till Hisingen, men Rehnschiöld ansåg själf, att det icke tills vidare var skäl att helt och hållet öfvergifva Uddevalla, emedan därigenom äfven vägen till Vänersborg och Dalsland öppnades för fienden. Emellertid vidtog man alla förberedelser för ett hastigt uppbrott, och den vid Uddevalla varande bataljonen af Skaraborgs regemente beordrades att till undsättning afgå till Hisingen, där generalmajoren *Göran Silfverhielm*² numera förde befälet.

genom att »långt uppe i bergen och skogarna emot Dalsidan sticka ut tre stycken sjöar.» Då alla vattenkvarnar i och i närheten af Uddevalla voro oanvändbara i brist på vatten, lät Rehnschiöld för truppernas räkning mala mjöl vid Trollhättan och med 70 hästar dagligen föra mjölet den öfver 3 mil långa vägen mellan Trollhättan och Uddevalla.

¹ Genom utsända kunskapare erhöll Rehnschiöld underrättelse om att »en transport af 6 regementen afgått från Strömstad för en landstigning på Hisingen», en underrättelse som bekräftades från Göteborg genom generalmajorerna Mentzer och Silfverhielm, hvilka kunde meddela, att Tordenskiöld väntade förstärkning af 4 000 man. Huru härmed förhöll sig, framgår af det följande.

² *Silfverhielm*, Göran, född 1681, generalmajor 1717, död såsom friherre och fältmarskalk 1734.

Beslutet att öfvergifva Uddevalla var emellertid Rehnschiöld nära att sätta i verket, då han kort här- efter fick underrättelse om, att en flotta med landstignings- trupper, sannolikt bestämda till Hisingen, »låg bärfast vid Saltkällan».¹ Det var vid detta tillfälle, som, enligt Carlbergs berättelse, kanonerna på den nu iståndsatta Uddevalla skans skulle hafva kastats öfver bröstvärnen ned i sjön och en del gevär och andra krigsförnöden- heter blifvit vräkt i strömmen. Men innan Rehnschiöld hunnit verkställa sitt beslut att marschera från Udde- valla, ingick underrättelse, att de danska trupperna vid Saltkällan tagit vägen åt Strömstad.

Rehnschiöld bibehöll då sin ställning och synes för sin egen person hafva uppehållit sig i Uddevalla ända till den ^{9.}/_{20.} augusti.

9.

Från dansk sida företogs emellertid ingen mera be- tydande operation till lands.

Konung Fredrik IV. hade förlagt sitt högkvarter till Strömstad, där det kvarstannade till början af augusti (n.st.). Den ^{18.}/_{29.} juli hölls revy inför konungen, hvarvid arméen ryckte fram och uppställde sig i slagordning på två linier vid Vettelanda bro; så sköts en tredubbel salva. Samt- liga generaler inbjödös sedan till den kungliga taffeln, hvarest det ända till midnatt blef »fyret brav og dertil ogsaa drukkit noget».²

Fältvakten söder om Strömstad flyttades visserligen ännu något längre söder ut, till Vik, på vägen till Tanum (omkring 18 km. söder om Strömstad), men för öfrigt stod hären stilla. Att döma efter de ofta upprepade befall- ningarna, beträffande åtgärder för hindrandet af plund-

¹ *Malmström*. I: 152.

² *C. O. Munthe*, s. 48.

ring och marodering, synes så väl disciplinen som truppens förplägning lämnat åtskilligt öfrigt att önska.

Underrättelsen om Karlstens eröfring nådde Fredrik IV. den ^{19.}/_{30.} juli genom kapten Ployart, som af Tordenskiöld blifvit afsänd till Strömstad, dagen efter fästningens fall, den ^{16.}/_{27.} juli. Samtidigt anlände till högkvarteret den officer, löjtnant Paulsen, som tre dagar tidigare blifvit afsänd för att inrapportera eröfringen af Marstrands stad och den i hamnen liggande eskadern, hvilket ägt rum den ^{12.}/_{23.} juli.

Konung Fredrik bestämde sig omedelbarligen för att personligen taga denna sin nya besittning i ögonsikte och afreste fördenskull till Marstrand, den ^{21. juli}/_{1. augusti}. Hans ankomst dit fördröjdes dock därigenom, att han för motvind måste vända om till Strömstad.

Det enda företag af någon betydenhet, som ägde rum, var generalmajor v. Trampes framryckning mot Kvistrums bro, med ett detaschement bestående af 1 000 ryttare och 400 man infanteri.¹ Detaschementet afgick från lägret vid Strömstad på aftonen ^{23. juli}/_{3. augusti}. För hufvudstyrkan var såsom mål angifvet Munkedals bro, vid Kvistrumsälven, något norr om den bro, som bär namnet Kvistrumsbron. Här stötte v. Trampe på svenska posteringar, som drogo sig tillbaka. Denna bro var på Rehnschiölds befallning afbränd. På grund af det nu började häftiga och ihållande regnvädret hade älven svällt upp, så att v. Trampes ryttare måste passera den simmande. Under befäl af major Orning kommo 100 man dragoner till Kvistrums bro, där man såg 2 svenska skvadroner. Då afsikten att taga fångar icke lyckades, vände v. Trampe om och återkom till Strömstad den ^{27. juli}/_{7. augusti}. Rehnschiöld, som tog för gifvet, att afsikten med företaget gällde Dalsland, hade god kunskap om detaschementets styrka m. m.¹, men ansåg sig ej böra mot detsamma framsända trupper.

Den ^{29. juli}/_{9. augusti} började danskarne nedrifva de fästningsverk i Strömstad, som de förut förbättrat. Längre fram användes för detta ändamål 600 man dagligen. En del

¹ Han uppger den till 1 200 man till häst och 400 man infanteri.

² C. O. Munthe, sid. 55.

af dessa torde dock hafva varit använda för att upptaga de sänkta svenska skeppen.²

Lika litet som hufvudstyrkan hade landstigningskåren hittills uträttat. Den hindrades af motvind att framkomma till sin bestämmelseort, ända tills den erhöll order att afsegla — icke till Göteborg — utan till Fladstrand, »hvilket ingen motvind hindrade».¹

Denna order, liksom den ofvannämnda påbörjade raseringen af fästningsverken i Strömstad, uppgifves (af Rothe) hafva varit föranledd af ankomsten till Strömstad af generaladjutanten Löwenörn och justitierådet Næve, hvilka anlände från fredskongressen i Hannover med underrättelse om, att fredsutsikterna voro goda, och att fredsslutet på grund häraf sannolikt var nära förestående.

Den $\frac{5}{16}$ augusti afseglade Fredrik IV. med landstigningskårens 6 regementen från Koster-öarna till Danmark, och den $\frac{12}{23}$ augusti anträdde den dansk-norska hufvudhären från lägret vid Strömstad sin återmarsch öfver Svinesund till Norge. En bro var nu slagen öfver sundet, och öfvergången af densamma verkställdes, med iakttagande af samma försiktighetsmått som i fiendens närhet.

Den dansk-norska kår, som under generalmajor Buddes befäl från Kongsvinger inryckt i Vermland, mötte vid Eda skans ett kraftigt motstånd af öfversten grefve *Hans v. Fersen* med 700 man (utom uppbådad allmoge). Trots de gamla delvis af trä uppförda befästningarnas svaghet, lyckades v. Fersen icke blott tillfoga fienden betydliga förluster utan ock hindra hans vidare framträngande. I början af augusti drog sig Budde tillbaka öfver gränsen till Kongsvinger.²

¹ *Vaupell*, I: 603.

² *Malmström*, I: 153. *Lagerbring*. Del 5, sid. 54. *Vaupell* I: 603.

V. Marstrands eröfring den ^{10.-16.}_{21.-27.} juli 1719.

(Härtill plansch III).

Den i ögonen fallande olikhet, som kännetecknar den danska krigföringen till lands och till sjös 1719, gifver det mest lärorika vittnesbörd om hvad det betyder att äga en energisk och skicklig överbefälhafvare. Med rätta säger en dansk krigshistoriker,¹ att Tordenskiold med den styrka, öfver hvilken han förde befäl, uträttade mer än generalerna v. Lützow, Budde och Arnoldt tillsammans. Allt sedan tidigt på våren hade han hållit Göta älfs båda utlopp blockerade. Hans styrka hade så småningom ökats, och i början af juli månad förfogade han öfver följande antal fartyg: 7 linieskepp, hvart och ett med 50 kanoner, 2 fregatter, hvardera med 32 kanoner, 2 skottskepp, 2 skottpråmar, 2 flytande batterier, 1 bombardergalliot och 5 galerer, af hvilka senare svenskarne dock natten till den ^{4.}_{15.} juli med några Göteborgsgalerer öfverrumplade och bortsnappade en.²

Så stor styrka hade Tordenskiold tillföre icke haft under sitt befäl. Då man känner Tordenskiolds skaplynne, förstår man lätt, att han längtade efter att med densamma få uträtta något annat än upprätthållandet af en blockad. Då han fann, att det förslag, som han framställt, att genom landstigning eröfra Hisingen, ej ägde utsikt att under den närmaste framtiden blifva förverkligadt, kastade han sina ögon på Marstrand.

Visserligen var det mycket, som bjöd honom till försiktighet och att icke i otid vedervåga ett anfall på den

¹ *Vaupell*, I: 604.

² Det var galeren Printz Christian, som förde 110 mans besättning. (Se Tordenskiolds bref till konung Fredrik IV. Bilaga 9.)

starka Karlstens fästning — »han hade ju blifvit illa bränd vid sina angrepp på Göteborg och Strömstad, och konungen var nu själf i närheten med sin här; ett nytt misslyckadt anfall skulle ingripa störande i konungens planer och uppväcka hans onåd» — men Tordenskiöld beslöt sig emellertid icke desto mindre för att våga ett angrepp.

Han lät lineskeppen fortfarande upprätthålla blockaden af de bägge älfmyrningarna, under det att galererna och öfriga mindre fartyg afskuro Marstrand från undsättning från landsidan. Såsom vi längre fram få se, var det redan i slutet af juni (början af juli) å svensk sida omöjligt att få ett påtänkt garnisonsombyte å Karlsten till stånd. Hans nästa uppgift blef att skaffa sig så fullständiga uppgifter som möjligt beträffande Karlstens och Marstrands omgifningar, den i hamnen liggande svenska eskaderns beskaffenhet, garnisonens styrka och fästningsverkens belägenhet. Han rekognoserade själf med sina officerare trakten kring fästningen och lät upprätta kartor¹ öfver densamma, med angifvande af de punkter, från hvilka den bäst kunde låta sig beskjuta. Han ägde vidare i Marstrands stad spioner, som gäfvu honom underrättelse om de inre förhållandena beträffande staden, fästningen och eskadern. Slutligen hade han själf, förklädd till fiskare, personligen på ort och ställe sökt göra sig underrättad om förhållandena.

2.

Tordenskiölds skarpa öga uppdagade utan tvifvel, att fästningens materiella styrka icke hade sin motsvarighet i försvararnes moraliska kraft. Han såg vidare, att det var en jämförelsevis lätt sak att sätta sig i besittning af de utanverk, som voro uppförda till stadens försvar, och att därmed den i hamnen liggande svenska eskadern

¹ *Axel Larsen*, Oberst Henrik Danckwardt, månadsskriften »Nord og Syd». S. 69.

² *Vaupell*. I: 604.

skulle falla i hans händer. Att med tillgängliga trupper betvinga den egentliga fästningen, »bergkastellet» Karlsten, höll Tordenskiöld däremot från början icke för tänkbart.

Huru Marstrand borde anfallas, därom saknade man för öfrigt från dansk sida ingalunda erfarenhet. I juli 1677 hade Ulrik Fredrik Gyldenlöwe intagit Marstrand och Karlsten efter en plan, som i sina hufvuddrag följdes äfven af Tordenskiöld.

Marstrand var en gammal, flera gånger ombyggd och förstärkt, befäst plats. Anläggningsåret uppgifves olika (1132, 1220 och 1262).¹ Staden hade ursprungligen varit omgifven af jordverk, hvilka på 1600-talet utbyttes mot verk af sten. Åren 1681—87 hade fästningen blifvit helt och hållet ombyggd. »Bergkastellet» fick ett utseende, i det hela öfverensstämmande med det, som det äger ännu i dag. På samtida teckningar synes det höga fyrkantiga tornet, med hvilket en af höga murar kringbyggd borggård var förenad. I slutet af 1600-talet omgafs citadellet, efter hvilket fästningen äfven bar namnet *Karlsten*, med en rad pålverk.

Dessutom funnos för stadens och hamnens försvar följande utanverk:

Hedvigsholm, på en ö i själfva hamnen, helt nära Koön, bestyckadt med 8 pjäser;

Gustafsborg, på själfva Marstrandsön, vid södra inloppet, strax utom staden;

Norra blockhuset, ett mindre verk, bestyckadt med 2 »36-pundingar»;

Batteriet Antonetta, bestyckadt med 4 stycken »6-pundingar», beläget vid norra inloppet, samt

Kyrko- eller fyrkantsbatteriet, beläget på citadellets östra sida, mellan detta och staden.

En del andra utanverk hade efter det danska anfallet år 1677 blifvit raserade. Detta var exempelvis fallet med den på en ö i norra inloppet belägna skansen Malepert.

Däremot hade, af den i hamnen liggande eskaderns befälhafvare, kommandören Sjöblad, blifvit i närheten af

¹ Anteckning i krigsarkivet.

norra blockhuset upprättadt ett mindre batteri, bestyckadt med 3 kanoner.

Hvad dessa fästningsverks beskaffenhet beträffar, torde man kunna säga, att ehuru en del af utanverken voro skäligen svaga och fästningens vidmakthållande var något försummadt, de i sin helhet befunno sig i krigsdugligt skick eller åtminstone skulle kunnat inom kort försättas i ett sådant tillstånd, att man förmått göra fienden allvarligt motstånd.

Detsamma gäller äfven bestyckningen. Visserligen voro en del lavetter murkna och visade sig under belägringen ej kunna uthärda en fortsatt skottlossning, men dessa bristfälligheter hade kunnat undanröjas, ty det fanns god tillgång på reparationsmaterialier inom fästningen. Ej heller led fästningen brist på ammunition. Det var endast i utanverken, som tillgången därpå var mindre, måhända ett slags försiktighetsmått med tanke på möjligheten af deras snara uppgifvande.

Relativt svag var däremot fästningens *besättning*.

Den räknade en styrka af 193 man infanteri och 40 artillerister.

Infanteriet bestod af Redvägs kompani af Älfsborgs regemente under kapten Ulrich v. Schwartzenhoff, med en beräknad styrka af 100 man, samt ett kompani af Zengerleins sachsiska infanteriregemente under kapten Patrich Völsch, med en styrka, som ursprungligen torde hafva uppgått till omkring 100 man eller något mera.

Artilleriet, som stod under befäl af kapten Josias Mörck, räknade 1 fyrverkare och 39 man. Sedan fartygen i den uti hamnen befintliga eskadern borrhats i sank, ökades artilleripersonalen med 95 man af nämnda eskaders besättning.¹

Denna eskader, som låg i den med kedjor, master och tågverk afspärrade hamnen, hade ursprungligen varit

¹ Dessa siffror, i hvilka sjuka icke medräknats, äro hämtade ur kapitulationshandlingen. Krigsfiskalen och medlemmarne af generalkrigsförhöret räknade, med befäl och underbefäl, 227 man infanteri, 54 artillerister och 107 af sjöstaten, tillsammans 388 man.

afsedd att medverka vid Karl XII:s angrepp på Norge. Man hade emellertid sedermera försummat att i tid draga den tillbaka i säkerhet, i skydd af Nya Älfsborgs kanoner. Så uppträdde Tordenskiöld öfverraskande tidigt i de bohuslänska farvattnen, och fartygen nödgades sålunda kvarstanna, där de voro. En del torde hafva varit af-tacklade.¹ Besättningen var icke tillräcklig för att fullständigt bemanna mer än ett par af eskaderns fartyg.

Eskaderns befälhafvare var kommandören friherre *Erik Sjöblad*, en man, som nära nog i lika hög grad som Marstrands kommandant är ansvarig för den svenska eskaderns, stadens och fästningens fall.

I januari månad hade eskadern räknat följande fartyg:²

fregatten	Halmstad	40	kanoner
»	Kalmar	44	»
»	Stettin	44	»
»	Varberg	36	»
»	Fredrik	36	»
»	Charlotta	28	»
»	William Galley	14	»
galeren	Carolus	9	»
»	Prins Fredrik af Hessen	9	»
»	Grefve Mörner	9	»
skottpråmen	Strömstad	20	»
brigantinen	Stjernan	6	»
»	Christiania.	6	»

samt dessutom 2 stycken brännare.

De flesta af dessa fartyg kvarlägo i Marstrands hamn, då anfallet började. Skottpråmen Strömstad synes hafva blifvit ersatt af en något mindre pråm »Ge på», förande 18 kanoner. Dessutom torde ytterligare ett eller annat fartyg anländt, ty, då den svenska eskadern i Marstrand sänktes och eröfrades, bestod den sammanräknadt af 7 »örlogsfartyg», 2 fregatter, 3 galeaser, 3 brännare, 1 skottpråm och 1 galér.³

¹ *Larsen*, »Nord og Syd». S. 70.

² *H. Wrangel*, Svenska örlogsfloktan 1719, i Hist. Tidskrift 1892. Sid. 327.

³ Konung Fredrik IV:s bref till konseljen i Köpenhamn, dateradt högkvarteret i Strömstad den 28. juli 1719. (Original i danska riksarkivet).

I förening hade fästningens garnison och eskadern bort kunna tillbakaslä ett anfall äfven af öfverlägsna krafter, men det fattades å svensk sida det mest betydelsefulla: en duglig högste befälhafvare, en kommandant med de egenskaper, som erfordrades för att försvara en så viktig och så hotad punkt som Marstrand. Till kommandant på Marstrands fästning hade Karl XII., den 14. juni 1716, utnämnt dåvarande öfverstelöjtnanten vid Smålands femmänningsregemente *Henrich Danckwardt*, »i anseende till dess skickelighet och altids betygade wälförhållande».

Den man, som af Karl XII. blifvit utsedd för denna post, var nu uti sina bästa år. Hans födelseår är visserligen icke med säkerhet känt, men man vet, att han 1697 blef fänrik vid Västgötadals regemente. År 1703 hade han blifvit löjtnant, och 1711 af Karl XII. från Bender utnämnts till major. Året därpå hade han befordrats till öfverstelöjtnant, med anledning af »dess lemplige och redlige tjenester samt altids betygade tapper wälförhållande».

Af Danckwardts föregående hade man kunnat vänta, att han skulle väl fylla sin plats. Men, såsom af det följande framgår, visade han sig långt ifrån vara situationen vuxen.

3.

Huru det verkligen tillgick vid Marstrands eröfring 1719, har hittills varit insvept i dunkel. Det har nämligen sett ut, som om rättegångshandlingarna beträffande Danckwardt redan på 1700-talet eller i början af 1800-talet skulle hafva försvunnit. Visserligen har man haft i behåll krigsfiskalen Jonas Ugglas bref till justitiekanslern, dateradt den 30. juli 1719, men detta, jämte ett par andra bref af samma hand, hafva ansetts såsom de enda svenska aktstycken, som kunnat sprida ljus i frågan. Så skrifver

den danske forskaren öfverstelöjtnant Axel Larsen, som äfven i svenska riksarkivet gjort undersökningar beträffande Marstrands kapitulation, härom bland annat:¹

»Källorna till framställning af händelserna vid Marstrand i juli månad hafva hittills varit Tordenskiolds rapporter och särskildt den, på grundval af dessa rapporter gjorda, framställningen i Rothes 'Den danske Vice-Admiral Tordenskiolds Levned og Bedrifters Beskrivelse'. Det är emellertid en annan källa, som skulle kunna uppträda fullständigande och rättande, om den öfver hufvud vore att finna. Det är aktstyckena i processen mot Danckwardt. Han blef, såsom bekant, dömd från lifvet och afrättad efter en fullständig, lagenlig process; men tyvärr hafva alla dessa aktstycken gått förlorade, liksom så många andra, som kunde sprida ljus öfver enskilda delar af Sveriges historia under detta för landet så olyckliga år.»

Men det är icke nog med att originalhandlingarna hafva ansetts såsom förkomna; äfven ett utdrag² ur desamma, som gjorts af den lärde forskaren, teologie doktor Johan Gothenius (död 1809) är — så vidt det kunnat utrönas vid Kungl. biblioteket i Stockholm och Göteborgs stadsbibliotek — helt och hållet försvunnet.

Bland förut icke ordnade handlingar hafva emellertid, för kort tid sedan, dessa såsom förlorade betraktade aktstycken anträffats i riksarkivet, och tack vare denna omständighet kan numera lämnas en sann och fullständig skildring af denna märkliga historiska tilldragelse.³

¹ »Nord og Syd», nov. 1897, sid 69.

² »Berättelse, utdragen ur krigsrättens protokoller, beträffande Carlstens uppgifvande 1719», omnämnd i A. E. Holmbergs »Bohusläns historia och beskrifning».

³ För anvisning på dessa handlingar står förf. i stor tacksamhetsskuld till amanuensen i riksarkivet m. m. A. Hammarskiöld. Dessa bland »Acta Historica» numera förvarade aktstycken utgöras af:

1. Protokoll hållet vid s. k. generalkrigsförhör med Danckwardt, under ordförandeskap af öfverste G. D. Zengerlein, den 21. juli 1719;

2. Protokoll hållet vid krigsrätt i Göteborg den 27. augusti s. å., beträffande Carlstens uppgifvande af kommandanten Danckwardt, och

3. Protokoll hållet den 13. november 1719 i Göteborg vid krigsrätt med de arresterade officerare, som varit under belägringen i bemälda fästning».

4.

Den $\frac{10}{27}$ juli på eftermiddagen — fyra dagar efter det i det föregående omnämnda galeranfallet mot Uddevalla — kommo Tordenskiolds fartyg inom synhåll från Karlsten. Kommendanten Danckwardt räknade 18 fartyg, »hvaribland war ett af Master giordt Blockhus». Dessa fartyg, bland hvilka befann sig det flytande batteriet *Langemaren*, hade ombord en del mörsare och annan belägringsartillerimateriel. Galererna medförde, utom egen besättning, 50 man från hvar och ett af de blockadeskadern tillhörande örlogsskeppens besättning.

Tordenskiold hade på så sätt bildat en landstigningskår, som uppgick till 6 å 700 man. Densamma skulle landsättas på den endast till sin västliga del inom skotthåll från fästningen och utanverken liggande Koön. Denna, tämligen stora ö saknade helt och hållet försvarare och kunde därför besättas utan motstånd, något som äfven varit fallet, då danskarne angrepo Marstrand 1677. Att en landstigning därstädes kunde försiggå utan hinder var en stor olägenhet för fästningens försvar. Denna olägenhet hade också Danckwardt påpekat i en skrifvelse till Rehnschiöld, den 27. juni 1719, hvori han hemställde »om icke en 4 å 500 man voro nödigt att besättia Koo- och Klöfwer-öhn, hvarigenom fiendens landstigning kunde förhindras».

Under natten till den $\frac{11}{22}$ juli sattes en del af nämnda landstigningstrupper i land för att, enligt Danckwardts uppgift vid generalkrigsförhöret, arbeta »emellan Mettesund och ändan af Långedalen emot Galgeholmen», d. v. s. landsättningen skedde på Koöns östra sida, i närheten af Metsund.

Tordenskiold omtalar själf i sitt bref till konung Fredrik IV.,¹ huru han — på öns västra sida — lät uppkasta ett »rentrenchement», hvilket blef häftigt beskjutet af de tre svenska galererna, en skottpråm och tre örlogsskepp, hvarjämte det togs under eld från fästningen och de södra utan-

¹ Se bilaga 9.

verken. Enligt kapten Ployarts journal¹ bestyckades det uppförda jordverket under natten med 12 tvärs öfver Koön släpade mörsare, på 100 och 200 \mathfrak{A} , jämte 50 handmörsare.

Förmiddagen den ¹¹/₂₂ juli ägde en liflig skottväxling rum mellan nämnda danska mörsarbatteri och fästningen, understödd af galeren Prins Fredrik af Hessen och skottprämen »Ge-på».

Klockan mellan 6 och 7 på aftonen inträffade den första större motgången å svensk sida, en händelse som kastar ett skarpt ljus öfver hela Danckwardts sätt att försvara fästningen. Det var intagandet af utanverket Hedvigsholm.

Hedvigsholm var, såsom ofvan är nämnt, bestyckadt med 8 kanoner, hvaraf 4 36-pundiga, 2 12-pundiga och 2 6-pundiga pjäser, men det hade endast 12 mans besättning och stod under befäl af en underofficer. Då denne, på grund af den häftiga beskjutningen, icke längre ansåg sig kunna hålla stånd, sände han bud härom till kommandanten. Eskaderns befälhafvare kommandör Sjöblad yrkade likaledes, att batteriet Hedvigsholm skulle »ruineras», på grund där af, att om fienden lyckades sätta sig i besittning af det samma, utan att kanonerna förnagrades, de i hamnen liggande fartygen skulle blifva utsatta för en förhärjande eld. I stället för att till det yttersta söka försvara en så viktig post och förstärka dennas besättning, sände Danckwardt dit en officer, löjtnant Breittenberg för att förnagla kanonerna. Denne fann både folk och lavetter oskadade, men verkställde sitt uppdrag. Då elden tystnade på Hedvigsholm, vände danskarne omedelbart sin eld mot de i hamnen liggande fartygen och lyckades skjuta i sank just den båt, som skulle öfverföra Hedvigsholms besättning och ammunition (7 tunnor krut) till fästningen.²

¹ Se bilaga 11.

² Då Danckwardt vid generalkrigsförhöret tillfrågades, hvarför han icke sände öfver mer folk till Hedvigsholm, som var »det starkaste och bästa Batteriet at secundera Flättan och Staden med» och som så mycket bättre hade bort kunna försvara sig, som det kunde erhålla understöd genom eld från galeren Prins Fredrik och skottprämen »Ge på», svarade han, att om han ej »ruinerade» det, hade det för den fortsatta striden blifvit det farligaste. Han ansåg äfven, att fienden kunde vada öfver det smala sundet mellan Koön och Hedvigsholm, men detta bestreds af krigsrättens ledamöter.

Eldgifningen fortfor äfven under natten till den ^{12.}_{23.} juli, som var en söndag, men den blef från dansk sida betydligt kraftigare, sedan det lyckats Tordenskiold att till bestyckning af ett mot sjelfva Karlsten väntt batteri framföra 4 stycken 100-pundiga mörsare, jämte 30—40 handmørsare.

För att kunna få dessa pjäser på sina platser hade han emellertid haft att öfvervinna svårigheter af olika slag.

Det hade varit Tordenskiolds afsikt att bestycka detta batteri äfven med 10 24-pundiga kanoner, men detta hindrades af »de Herrer Overofficerer af Artilleriet og Fortifikationen». Dessa officerare, som tillhörde arméen, stodo icke under Tordenskiolds omedelbara befäl, ehuru de tagits med på hans fartyg. De ansågo batteriets bestyckande för ett äfventyrligt företag och vägrade utlämna kanonerna. Likaledes hade de vägrat bygga batteriet på grund af att de saknade faskiner och andra förnödenheter. Som man ser, var krafvet på samverkan och samförstånd just icke uppfyllt på bästa sätt. Emellertid förstod Tordenskiold att reda sig utan deras hjälp. Det fanns på eskadern en styckjunkare och 9 artillerister, som icke stodo under befäl af ofvannämnda artilleriofficerare, utan som lydde omedelbart under Tordenskiold. Med deras bistånd och med handräckningsmanskap från skeppsbesättningarna var det, som Tordenskiold hade fått det ofvannämnda batteriet uppbyggdt. Med deras hjälp fördes nu mörsarne på »blokvogne» från norra sidan af Koön fram till batteriet, där de uppställdes. Då de kommo inom skotthåll, beskotos de från fästningen, men med ringa resultat. Endast ett par man dödades.

Då Tordenskiold fått sitt nya batteri bestyckadt, fann han omedelbarligen, att nu vore de i hamnen befinnliga svenska fartygen i hans våld. Från sin nuvarande ställning skulle han, om han så velat, kunnat inom kort skjuta de inom godt håll liggande skeppen i sank. Han vände emellertid sin eld mot fästningen och utanverken.

Mellan klockan 7 och 8 på söndags-morgonen sände Tordenskiold för första gången en parlamentär till Marstrand.

Det var kaptenlöjtnanten Ployart, som i en slup med hvit flagga sändes i riktning emot batteriet Antonetta. Kommendör Sjöblad sände en slup, förd af löjtnant Brennö, att möta den danske parlamentären. Denne anhöll att få komma upp på fästningen och tala med kommendanten och med kommendör Sjöblad, men fick till svar, att en sådan begäran icke kunde efterkommas, utan hade han att vända sig till hans excellens fältmarskalken Rehn-schiöld, för den händelse han hade något att andraga. Kaptenlöjtnanten Ployart förklarade då, att det var »honom okärt, att han ej fick komma upp på fästningen», tilläggande: »der några qwinfolk woro på Fästningen, skulle de få tillstånd att resa öfver till Landh». — Man finner, att Tordenskiöld redan hade klart för sig, huru han borde skaffa upp till besättningen sina bref och proklamationer.

Enligt danska källor skall Ployart äfven haft uppdrag att föreslå Danckwardt och Sjöblad att utlämna utan strid de svenska örlogsfartygen i hamnen. Om så skedde, skulle Tordenskiöld ej göra Marstrands stad någon skada, i motsatt fall skulle han skjuta både fartygen och staden i brand.

Då Ployart återkom med ett afslående svar, beredde sig Tordenskiöld att samtidigt från norra inloppet angripa eskadern och de utanverk, som skyddade och flankerade detta inlopp.

Han lät skottpråmarna *Hjælperinden* och *Fredrikshald*, bombardergalioten *Johannes* och det flytande batteriet *Langemaren* lägga sig i en linie framför inloppet och beskjuta fartygen och utanverken.¹

I norra inloppet lågo endast tvänne bemannade svenska fartyg bakom den tillfälligt anordnade stängsellinien. Det var fregatten *Kalmar* och galeren *Grefve Mörner*. Dessa besvarade elden och gjorde motstånd, ända till dess danskarne landstigit och inträngt i staden.

Sämre försvarade sig de båda utanverken, batteriet *Antonetta* och *Norra blockhuset*, samt det lilla, med ka-

¹ Enl. sin skrifvelse till Fredrik IV. behöll Tordenskiöld »Fredrikshald» och »Hjælperinden» »in reserva».

noner från eskadern bestyckade, provisoriska batteriet. Men dessa utanverk voro svagt besatta och synas äfven, som ofvan är nämnt, hafva varit bristfälligt försedda med ammunition. Batteriet Antonetta hade en besättning af endast 7 man, norra blockhuset 15 mans besättning. Bägge utanverken stodo under befäl af underofficerare.¹

Tordenskiold skred utan dröjsmål till anfall. Han bemannade 8 slupar med en styrka af 2—300 man och landsatte dessa på Marstrandsön i närheten af batteriet Antonetta. Från detta batteri afskötos endast ett par skott, hvarefter besättningen, efter att hafva förnaglat kanoerna, hastigt drog sig tillbaka till citadellet. På samma sätt betedde sig besättningarna i norra blockhuset och i det lilla, i dess närhet uppförda batteriet.

Danskarne inträngde därpå under befäl af kaptenerna Kaas och Kleve hastigt i staden.

Då man nu på den svenska eskadern ansåg sig förlorad, afgafs från samtliga skepp ett lag, hvarefter man riktade kanoner mot fartygens botten och sköt grundskott. Sedan detta var gjordt, retirerade fartygens besättningar upp till fästningen.

Tordenskiold framsände emellertid genast folk, som på en del af fartygen lyckades igenstoppa bottenläckorna.

Af fartygen sjönko, enligt Tordenskiolds egen uppgift, 4 örlogsskepp, 1 fregatt och 2 brännare. De fartyg, som hindrades från att sjunka, och som af danskarne sedermera utbogerades, voro:

fregatten *Varberg*,
fregatten *William Galley*,

¹ Generalkrigsförhörets ledamöter föreställde, på goda grunder, Danckwardt den försumlighet, han låtit komma sig till last, då han icke till det yttersta försvarade dessa båda batterier, som skyddade norra inloppet och flankerade hvarandra, och då han icke satt någon af de 7 infanteriofficerare, som han hade i fästningen, till befälhafvare på dessa batterier. Danckwardt försvarade sig med, att han icke hade råd lämna ifrån sig mer folk från citadellet, och att han fruktade, att de till understöd utsända skulle, i händelse af motgång, blifva afskurna från hufvudfästningen.

galeren *Prins Fredrik af Hessen* och skottpråmen »*Ge på*».¹

Sedan Tordenskiöld sålunda satt sig i besittning af ofvannämnda fartyg, vände han, den ¹²/₂₃ juli på eftermiddagen, sin eld mot själfva fästningen. Denna eld, hvilken afgafs så väl från mörsarebatterierna å Koön som från skottpråmarna, hade den verkan, att ett provisoriskt krutförråd sprang i luften. Det var en materialbod, i hvilken 3 eller 4 tunnor krut² förvarades. Taket lyftes upp, och väggarna nedbrötos genom explosionen, hvarvid eld utbröt, men ingen skadades. Besättningen blef emellertid äfven på andra håll tagen i anspråk för eldsläckning. Genom de fientliga bomberna antändes nämligen öfversta delen af citadellets höga torn samt en del af det s. k. fyrkantsbatteriet. Elden släcktes dock, innan den hunnit göra större skada.

Ehuru Karlstens besättning icke led någon man-spillan, utmattades den dock genom eldsläckningsarbetena och det ihållande skjutandet. Dess moral var skakad genom åsynen af utanverkens uppgifvande och eskaderns förlust.

5.

Med eröfringen af staden och de till densammas och hamnens försvar uppförda utanverken slutar det första skedet af striden vid Marstrand. Sina framgångar under detta hade Tordenskiöld vunnit genom sin energi, sitt mod och sina kloka anfallsåtgärder. Sina framgångar under det senare skedet skulle han vinna i främsta rummet genom sin slughet som underhandlare.

¹ Dessutom omtalas i kaptenlöjtnant Ployarts journal ytterligare en skottpråm. Danckwardt omnämner ej någon af pråmarna. Tordenskiöld omtalar endast en.

² Tordenskiöld är noggrannare underrättad. Han skrifver (den ¹⁴/₂₃ juli), att förrådet innehöll 780 karduser.

Under måndagen den ^{13.}/_{24.} juni var eldgifningen å ömse sidor mycket matt. Enligt krigsfiskalens skrifvelse skall till och med från dansk sida icke lossats ett skott, och från fästningen endast några få.

Inom Karlstens murar synes man denna dag hafva ägnat sin största uppmärksamhet åt frågan, huruvida Marstrands stad borde och kunde skjutas i brand eller på annat sätt antändas.

Kommendanten gaf de båda artilleriofficerarne, kapten Mörck och löjtnant Graan, order att skjuta eld på staden, men de svarade att detta icke låte sig göra, på grund däraf att de icke hade för ändamålet användbar ammunition, »uthan skuto de allena kuhlor i staden samt kastade steen».¹

Danskarne använde dagen till att utbogsera de tagna fartygen ur hamnen, framföra ytterligare en del mörsare på Koön samt åter iståndsätta det batteri på samma ö, som föregående dag blifvit skadadt genom beskjutning från galeren Prins Fredrik af Hessen. Detta kunde, enligt kommendantens uppgift, ske ostördt, på grund där- af att man på fästningen hade endast en kanon, som med sin eld kunde nå denna punkt af Koön, och å denna kanon hade lavetten gått sönder och måste först repareras.

Redan under natten till måndagen hade Tordenskiöld landsatt ytterligare 200 man på Marstrandsön. Hans sammanräknade styrka därstädes utgjorde nu, enligt Ployarts journal, 500 man.

Den ^{14.}/_{25.} juli sköts det, enligt krigsfiskalens berättelse, till kl. 11 f. m.

¹ Då Danckwardt vid generalkrigsförhöret tillfrågades, hvarför han, då han uppgaf sig sakna lämplig ammunition för att genom beskjutning antända staden, icke låtit det från utanverken eller från eskadern återtagande manskapet antända husen, svarade han, att han icke vetat annat, än att detta kunde låta sig göra genom eldgifning från fästningen. Några frivillige af sjöstaten och garnisonen hade dock gått ut för att öfverrumpla fienden, men då danskarne hade fattat posto kring kyrkogården, kunde de icke komma längre än till fästningsbacken, utan måste där vända om. Hvarför artilleriofficerarne ej ville skjuta eld på staden, menade Danckwardt bero därpå, att de hade sina hus därstädes. En fyrverkare måste »med hugg och slag» tvingas att utlämna krut.

På eftermiddagen kom kapten Ployart på nytt såsom parlamentär upp mot fästningen. Vid fästningsbacken lät han »röra trumman», då kapten Palmerona, åtföljd af en trumslagare, nedsändes honom till mötes. Ployart begärde att blifva insläppt i fästningen. Sedan detta blifvit beviljadt, fördes han med förbundna ögon till kommandanten. Till honom lämnade han ett försegladt bref från Tordenskiold, innehållande en begäran, att kommandanten icke måtte skjuta eld på staden.

Under det att Danckwardt var sysselsatt med att affatta ett svar på detta bref, kom kapten v. Schwartzenhoff in med ett egenhändigt bref från Tordenskiold, hvilket »ett Qvinfolk brackt up till Fästningen». Hufvudinnehållet af detta var, att kommandanten hade tillräckligt fog att kapitulera, på grund däraf att han i alla händelser icke kunde hålla stånd mot den stora styrka, öfver hvilken Tordenskiold förfogade, än mindre mot den ännu större, som han väntade. Vile Danckwardt visa sig »raisonabel» och i förtroende öfverlägga med Tordenskiold om kapitulation, utlofvade denne honom 3 000 specie dukater, jämte danske konungens nåd. På det senare brefvet skall Danckwardt, enligt sin egen uppgift, hafva svarat, att äfven om Tordenskiold erbjöde honom 300 000, skulle han förr låta fästningen springa i luften än för penningar öfvergifva densamma. På det första brefvet afgaf kommandanten några rader till svar, dock utan att beröra frågan om stadens brännande.

Emellertid sändes amiralitetskaptenen Jakob v. Utfall till Tordenskiold med begäran om stillestånd till påföljande dag kl. 12, en anhöllan, som bifölls. Det är denna händelse, som af Rothe och efterföljande skildrare blifvit utsmyckad med beskrifningen, huru v. Utfall söps full vid en frukost, och huru Tordenskiold sedermera lät sin i Marstrand samlade styrka flera gånger passera, så att v. Utfall bedömde den till 1 000 man. Denna beskrifning saknar sannolikt all grund.

Då v. Utfall återkom, sammankallade Danckwardt ett krigsråd. Det är det vid detta krigsråd förda pro-

tokollet, som sedermera fick tjäna såsom kapitulationsakt.¹

Detta bedröfliga aktstycke börjar med en i mörka färger hållen redogörelse för stridsläget. Vidare innehåller det kommandantens meddelande af innehållet i Tordenskiolds skrifvelse, huru denne utlofvade att icke lämna orten utan att, kosta hvad det ville, hafva intagit fästningen. Därefter följa kommandören Sjöblads och artilleriekaptenen Mörcks till protokollet tagna utlåtanden beträffande de svårigheter, som förefunnits eller uppstått vid försvaret af eskadern och sedermera vid artilleriets användning. Bristfälliga lavetter och otillräckligt antal servismanskap uppgifvas vara hufvudorsaken, att den fientliga artillerielden icke nog kraftigt besvarades. En redogörelse för besättningens styrka, tillgången på proviant m. m. visar, att någon fara för uthungring icke på månader förelåg. Däremot klagas det — såsom det sedermera vid förhöret framgick, tämligen obefogadt — öfver brist på vatten.

Medan den svenska garnisonens befäl sålunda öfverlade om, huruvida fästningens tillstånd och krigslägets beskaffenhet skulle kunna göra en dagtingan berättigad, använde Tordenskiold tiden till att på lämpliga platser på Marstrandsön uppställa ett antal af 50 handmörsare.

Följande dag, den ^{15.}/_{26.} juli, då det led emot den utlofvade vapenhvilans slut, lät Tordenskiold sina 2 skottpråmar, 2 flytande batterier och 4 galerer rycka fram omedelbart under fästningens kanoner, för att framtvinga ett afgörande svar.

Men han behöfde icke göra bruk af sina kanoner, ty kl. 12 sändes från fästningen kapten v. Utfall ned till Tordenskiold, denna gång med förslag till ackordspunkter.

På förmiddagen denna dag hade nämligen krigsrådets förhandlingar blifvit fortsatta. Med fiendens åtgärder för bombardering och stormning för ögonen, och i känslan af besättningens fätalighet och utmattade tillstånd, beslöt nu deltagarne i krigsrådet att antaga en kapitulation på fördelaktiga villkor. En dylik dagtingan motiverades

¹ Det förvaras, sammanbundet med generalkrigsförhørsprotokollet, i riksarkivet. (Se bilaga 5.)

med hänvisning till manskapets modlösa uttalanden, farhågorna att icke kunna afslå en stormning, sjömannens bristande erfarenhet i fråga om försvaret af en fästning o. s. v.

Aktstycket slutar med orden: »hvarföre conjunctim resolverades att en formel Capitulation skall göras genom Capitainen von Utfall i dhe Punctar och Propositioner som det Instrument ad acta uthvijsar och aparto underskrifwes».

Samtliga officerare undertecknade aktstycket. Efter två timmars förlopp återkom v. Utfall med förslaget till kapitulation, underskrifvet af Tordenskiold. Denne lät vidare genom v. Utfall begära, att den svenska besättningen skulle kl. 3 e. m. utmarschera från fästningen. De officerare, som så önskade, kunde emellertid, utan att behandlas som krigsfångar, gå ned i staden.

Till den utsatta tiden hann emellertid garnisonen icke blifva färdig, hvarföre en officer af sjöstaten, underlöjtnant Egmont, sändes till Tordenskiold med begäran om 2 timmars uppskof, hvilket beviljades.

Under tiden uppställde Tordenskiold ett kompani utanför fästningen på norra sidan.

Utan att afvakta tilländalöpanDET af det beviljade uppskofvet, infann sig emellertid Tordenskiold, åtföljd endast af en trumslagare, utanför fästningsporten, insläpptes och möttes af Danckwardt. Klockan var nu omkring 4 på eftermiddagen.

Danckwardt beledsagade Tordenskiold upp till kommandantshuset, där garnisonens officerare samlades. En del af dem kände Tordenskiold igen från tidigare sammanträffanden. Kapten Wessling frågade han — i den tron att han hörde sitt eget släktnamn nämnas — om namnet vore Wessel. Vidare begärde Tordenskiold att få hälsa på kommandantens barn, »och gick der på in i fyrkanten, hvarstädes han en liten stund dröjde, och gick sedan af Fästningen neder i Staden och fölgde honom Hr Öfwersten sielf, Capitainerne Palmerona, Utfall, Wessling och Mofatt in till Mårten Petters Enkia, hustru Smitt, derstädes några glas rödt wijn blefwe druckne; men hwem

som det framtagit, Enkian eller Tordenskiold, säger sig Hr. Öfversten intet wetta.»¹

Vid niotiden på aftonen förfogade man sig »hwar till sitt». Öfversten begaf sig till fästningen, Tordenskiold och hans officerare ombord på skottprämen Fredrikshald. I fästningen kvarstannade också besättningen, med undantag af soldaterna af det sachsiska regementet, som tillsammans med artilleriets manskap uppbrutit ett magasin och borttagit därvarande smörförråd. På Tordenskiolds anmodan fingo sachsarne redan på aftonen utmarschera ur fästningen och under natten förblifva stående utanför densamma.

Här stodo danskarne i vapen under natten. Först påföljande dag, den ^{16.}/_{27.} juli, skedde fästningens fullständiga utrymmande.

På morgonen utmarscherade manskapet af sjöstaten. Vid 4-tiden lämnade kommandanten fästningen och tog sin bostad i staden. Klockan 9 på aftonen uttågade återstoden af infanteriet och artilleriet.

Den därpå följande dagen, den ^{17.}/_{28.} juli, blefvo de svenska trupperna af danska galerer öfverförda till Tjufkil på fastlandet, med undantag af några man af Zengerleinska regementet och en del af artilleriets manskap, som gick i dansk tjänst.

Under öfverfarten visade sig Tordenskiold synnerligen älskvärd, utdelade presenter till officerarne, bestående af ur, solfjädrar, »tanne-pennefoder» m. m., allt saker, som han tagit som pris på uppbringade fartyg.

Samma dag afsände Danckwardt till Rehnschiöld följande bref, dateradt Tjufkilsudd den 17. juli 1719: »Eders Gref:ce Excellence gifves härigenom underdånigt ödmjukeligen till känna att efter förut gjord möjlig resistance icke allenast 2:ne kronskepp förleden söndag jämte en stor galej af fienden dansken blef utboxerad, utan vardt man nödsakad på vederbörligt krigsconsilii öfvervägande och beslut af den 15 hujus uti 7 punkter om fästningens öfvergifvande, amiralitetsfolkets conservation

¹ Se generalkrigsförhørsprotokollet. (Bilaga 7.)

och garnisonen med schoutbynachten Tordenchöld att accordera, så att alla sig nu i land vid Tjyfkil befinna med ett par regementsstycken, öfver- och undergevär, samt en månads proviant; varandes eljest alla kronfartyg och sjöredskap nedsänkte och genom skott fördärfvade, som alltsammans närmare oförtöfvadt skall Eders gref:le Excellence rapporteras och remonstreras».

Rehnschiöld beledsagar i sin berättelse detta bref med tillägget: »som det ingen raison fanns för ett så högst skadligt förhållande, så förordnade jag straxt det bemälda Danckwardt skulle tagas i arrest och ställas under vederbörligt krigsförhör».

Då Danckwardt från Bohus ämnade fortsätta sin resa till Göteborg, blef han »af en qvartermästare och 6 ryttare af öfverste Waldenstiernas regemente» arresterad och samma dag förd till Göteborg. Den ^{22. juli}_{2. aug.} blefvo samtliga officerare, som underskrifvit krigsrådsprotokollet, arresterade.

Sedan det förut nämnda generalkrigsförhöret haft en utredande undersökning af saken, sammankallades på Rehnschiölds befallning den 27. augusti en krigsrätt, under ordförandeskap af generalmajor Jean Mentzer.

Danckwardt hade under tiden blifvit slagen i järn, eller, såsom krigsfiskalen uttrycker sig, »fått en ansenlig bomb och 4 alnars jernkedja till kändsla af dess brott».

Den ^{5.}_{16.} september föll krigsrättens dom. Danckwardt dömdes att »mista ähra, lif och gods», att »halshuggas och i galgbacken begravas». Den ^{16.}_{27.} september ägde afrettningen rum under ohyggliga omständigheter. Den halffulle bödeln kom för sent till afrättsplatsen, delinkventen fick vänta med hufvudet på stupstocken, det första hugget var icke tillräckligt, o. s. v.

För att utgöra garnison på den nu till Kristiansten omdöpta Karlstens fästning afsändes från lägret vid Strömstad den ^{25. juli}_{5. aug.}, ombord på 4 galerer, 8 kompanier af norska värfvade regementet (generalmajor Rømeling). Färden räckte, på grund af storm och motvind, hela tolf dagar. Kommendant på fästningen blef

den till generalmajor utnämnde öfverste Hartvig Huitfeldt. Karlsten återlämnades, efter freden i Frederiksborg, till Sverige den 12. november 1720 (n. st).

6.

Såsom vi finna, är det ljus, som de ofvannämnda rättgångshandlingarna kasta öfver Marstrands eröfring, icke ägnadt att låta kommendanten öfverste Danckwardt framstå i gynnsam dager. Att han icke dömdes orättvist, att det icke förhöll sig så, som Axel Larsen förmenar, »att den offentliga meningen kräfde ett försoningsoffer för det usla försvaret af Bohuslän och att detta offer blef Henrik Danckwardt» — det ådagalägga rättgångshandlingarna otvetydigt.

Det förnämsta af de skäl, som man framdragit till hans ursäkt, nämligen det att soldaterna, tillhörande det sachsiska regementet, skulle hafva gjort myteri och tvingat kommendanten till kapitulation, visar sig för forskningen — sådan den nu kan bedrifvas — vara uppdiktadt. Något sådant myteri omtalas icke vid förhöret med Danckwardt, kapitulationsakten gifver därom ej den minsta antydning, hvartill kommer, att sachsarnes uppförande, genom kapten Palmeronas vittnesmål vid generalkrigsförhöret, fått ett alldeles motsatt vitsord. Här heter det nämligen: »tyskarne sköto natt och dag». Att något myteri bland soldaterna af det Zengerleinska regementet icke framkallade fästningens uppgifvande, torde äfven indirekt bestyrkas däraf, att Danckwardt icke såsom partisk jäfvade den man, som utsågs till generalkrigsförhörets ordförande, och som just var detta regementes chef, öfverste Zengerlein.

Hvad som föranledt äldre skildrare af Marstrands eröfring att sätta tro till den obestyrkta uppgiften, att ett myteri skulle hafva utbrutit, torde hafva varit, dels att Tordenskiöld för sådant ändamål verkligen lyckas

des insmuggla bref till de tyska soldaterna, dels att enligt danska uppgifter kapten Kleve, som nattetid skall hafva smugit sig ända fram till fästningens murar, lär hafva hört de tyska posterna sins emellan tala högt om att tvinga kommandanten till kapitulation, dels slutligen att Renhschiöld, innan anfallet ägde rum, gjort ett försök att ersätta dessa sachsiska soldater med infödda svenskar, ehuru detta försök icke lyckades.

Han skrifver därom själf:

»Eljest och emedan jag ej kunde finna det lända till vederbörlig säkerhet för H. K. M. och Riket att Marstrands garnison bestod af flere tyske soldater än infödde svenskar, ty stälde jag den 28. Juni (9. Juli) de Ordres att 100 man af de förre skulle föras derifrån och att i deras ställe andre svenske soldater skulle dit försändas, hvilket jag ock sökte att ställa i värket, som vidare skall blifva förmält.

»Emellertid befalltes åter Commendanten Danckwardt att han skulle hålla sig tapper och intet låta fiendens makt sig förskräcka, hvilket man så mer hade orsak att tro honom om, som man aldrig hörde honom klaga öfver brist på någonting.¹

»Samma dag gjorde jag jämväl anstalt huru öfverstelieutenant de Witte skulle till Marstrand blifva afsänd med 150 man till att dermed förstärka Garnisonen derstädes, i de afgångne 100 mans ställe, af det Zengerleinska regementet, hvilka förberörde 150 man för den skull och den 30. Juni till den ändan embarkerades, så ock bemelte öfverstelieutenant fick med sig 200 daler silfvermynt uti redbart mynt till de nödigaste utgifterna för berörde fästning, samt Instruktion och ordres för Commendanten Danckwardt så väl som Commendören Sjöblad, huru de hvar på sin sida i händelse af någon fientlig attaque sig hade att förhålla; men när de voro komne ett stycke uth i sjön och bemalte öfverstelieutenant, tillika med dem af sjöstaten, som med honom sända voro,

¹ Här sviker Rehnschiölds minne. En påminnelse om erforderliga trupper till försvar af Koön och Klöfverön hade, såsom ofvan blifvit påvisadt, verkligen gjorts af Danckwardt den 16. (27.) juni.

hade efter ordres rekognoserat, huru det kunde vara giörligt att utan förlust af manskap och hvad de eljest hade med sig komma igenom, befanns det att fienden med åtskilliga sina örlogsfartyg hade så intagit ock besatt fahrvattnet på den vägen åt Marstrand att det var omöjligt till att kunna practisera sig igenom till fästningen, hvarföre de ock måste vända om till Uddevalla.»

Hade denna förstärkning lyckats framtränga till Marstrand, skulle måhända utgången af striden blifvit en annan, ty öfverstelöjtnant de Witte var just den energiske och företagsamme man, som behöfdes vid den svage och vankelmådige Danckwardts sida. Ett af dennes ofta upprepade beklaganden vid förhöret inför krigsrätten var, att han »icke hade haft någon att rådföra sig med».

Med den påtänkta förstärkningen af blott 50 man skulle man emellertid icke kunnat förebygga, att Tordenskiöld vann fast fot på Koön, en omständighet, som nu vardt af ödesdiger betydelse för Marstrands försvar. Därmed var nämligen Hedvigsholms och eskaderns öde i det närmaste afgjort.

Att besättningen var otillräcklig, äfven sedan den blifvit förstärkt af flottans, under Sjöblads befäl stående manskap, är visst. Likaså mötte svårigheter att förmå sjöfolket och besättningen att förlikas. På grund häraf fingo de förra sig ett särskildt batteri, kyrkobatteriet, tilldeladt för försvaret. Men Danckwardts tillvägagående låter sig under inga omständigheter ursäktas. Det sätt, på hvilket han sörjde för utanverkens försvar, är redan omtaladt. Besättningen led under den korta belägringen ingen nöd och, om också densamma tröttades af skjutandet och eldsläckningen, kunde den ej åberopa sig på lidna förluster, då ingen man stupade eller sårades, förutom »3 blesserade och En död af oförsiktigt laddandes».

Disciplinen inom fästningen var dålig; en del kvinnfolk insläpptes nattetid i fästningen. Medelst denna olagliga trafik insmugglades Tordenskiölds bref med uppmaning till myteri. Det sätt, på hvilket den danske parlamentären andra gången emottogs, stod i uppenbar strid mot innehållet af krigsartiklarnas § 71.

Om Danckwardt före kapitulationshandlingens under-tecknande hade genomläst hvad dessa artiklar i § 73 tala »Om Fästningars uppgifvande», skulle han måhända tvekat i sitt beslut. Otvifvelaktigt fanns bland hans böcker den lilla smala bok, som på sitt första blad nämner sig som »krigsartiklar med dertill hörande förordning angående general- och regementsrätter», utgifna af Karl XI. den 2. mars 1683. Här kunde Danckwardt hafva läst:

»Hvilken någon Fästning upgifwer till Fienden uthan högste och ytterste nödh, tå straffes Guverneuren och Befähet til liif, ähra och godz...

»Och på thet orsakerna måge kunnige wara, hvari genom en officer och soldat kan uhrsäcktas at hafwa vid någon sådan tijd och lägenhet, och förr ej upgifwit någon Fästning, at han dherföre må saaklös vara, så är efterföljande fall till at skatta, såsom ytterste hungers nödh, tå alt som en Menniskia kan och bör lefwa af, ehwem thet tilhörer, är förtärt, så at sedan alt som till fångz warit, förståndeligen och i knaperste måtto uthdelt, intet meer hwarken i publike eller private huus, tillfinnandes är, jämväl all wärn och munition betagen och förödd, ej heller någon Secours kunnat vara att förmoda.»

Att Danckwardt skulle hafva emottagit mutor, kunde ej vid generalkrigsförhöret bevisas och är ej heller sannolikt. Däremot synes han, utan de öfriga officerarnes vetskap, hafva tillagt de sju sista raderna på kapitulationshandlingen, hvari just själfva kapitulationen omnämnas. Ifrågavarande officerare uppgåfvo nämligen enstämmigt, att de trodde sig hafva undertecknat endast en redogörelse för fästningens och garnisonens tillstånd. Häraf förklaras säkerligen den jämförelsevis lindriga dom, afsättning, som i sinom tid afkunnades öfver dem.

VI. Angreppet på Nya Älfsborg

den ^{21.—24. juli}
^{1.—4. augusti} 1719.

(Härtill plansch IV).

1.

Om under Karl XII:s lefnad de skriftliga redogörelserna för krigshändelserna från svensk sida voro både knapphändiga och sparsamt förekommande, så ägde efter hans död ett motsatt förhållande rum.

Tack vare de omständliga rapporter, som vederbörande befälhafvare afgåfvo, äger man, särskildt hvad beträffar de nya försvarsanordningar, som företogos vid Göta älfs mynning, en utförlig redogörelse i Rehnschiölds ofvan citerade, i riksarkivet förvarade »Berättelser om försvarsverket i Bohuslän 1719».

Garnisonen i *Göteborg* bestod af en del af *Zengerleins sachsiska infanteriregemente* jämte en del af *Älfsborgs regemente*. Det synes som om man, på goda grunder, icke ville låta värfvade utländska trupper ensamma utgöra besättning på någon af de befästa platserna. Sålunda voro äfven på Bohus' och Karlstens fästningar, jämte delar af *Zengerleins regemente*, tillika kontingenter ur *Älfsborgs regemente* förlagda.

Detsamma var fallet äfven på *Nya Älfsborg*. Här utgjordes garnisonen af 2 kompanier utaf *Älfsborgs regemente* (Södra och Norra Kinds) jämte något eller några kompanier af det sachsiska regementet, i allt 300 man.¹

¹ *Otto Mannerfelt*. »Anteckningar om Kongl. Älfsborgs regemente 1680—1815», sid. 85.

Under kommandanten Gaddes »sjuklighet och vistande vid Medevi hälsobrunn»¹ var till interimskommandant förordnad öfverstelöjtnanten vid Älfsborgs regemente *Jean Lillie*.

Som Rehnschiöld fruktade, att fiendens förnämsta dessein måtte vara att sedan han hade sig Marstrand bemächtigat och minerat Nya Älfsborg göra landstigning på Hjsingen och söka att bombardera och attackera Göteborg samt att formaliter belägra Bohus fästning», hade han vid sitt öfvertagande af högsta befälet riktat största uppmärksamheten på att sätta i stridsdugligt skick befästningarna vid Göteborg samt Bohus. Marstrand och Nya Älfsborg hade han ansett vara i bättre stånd. För befästningsarbetena lät han inkalla allmogen i de kring Göteborg liggande häradena, hvaremot bönderna skulle befrias från den vakthållning vid kusten, som förut ålegat dem. Likaledes förmåddes borgerskapet i Göteborg att deltaga i befästningsarbetena.

Den ^{12.}/_{23.} juni lät Rehnschiöld kalla till sig chefen för Älfsborgs regemente generalmajor *Jean Mentzer*,² som för tillfället var förordnad till vice guvernör och öfverkommen-dant, chefen för fortifikationen generalkvartermästaren *Leijonsparre*,³ kommandanten öfverste *Schmoll*, likaledes tillhörande fortifikationen, samt chefen för det sachsiska regementet, öfverste *Zengerlein*.

Till dessa utfärdade han en order om fästningsverkens försättande i »bättre och defensiblare stånd». Därefter inspekterade han å nyo försvarsanordningarna och gaf order om de förut omnämnda posteringarnas utsättande för att trygga mot en öfverraskande landstigning.

Några nya befästningsarbeten vid inloppet utfördes däremot icke, antagligen i brist på erforderlig bestyckning. En åtgärd af stor betydelse blef dock Rehnschiölds order den ^{15.}/_{26.} juni till amiral Örnfelt om att försänka inloppet till Göteborg. Detta skulle verkställas genom att

¹ Rehnschiölds berättelse.

² (von) *Mentzer*, Jean, född 1670, öfverste och chef för Älfsborgs regemente 1710, generalmajor af infanteriet 1717, död såsom friherre och generallöjtnant 1747.

³ *Leijonsparre*, Paul Ludvig Landsberg, född 1657, generalkvartermästare 1712, död 1733. Han var Erik Dahlbergs lärjunge och en mycket framstående fortifikationsofficer.

mellan Nya Varfvet och Rya Nabbe försänka några äldre fartyg, ett arbete, som dock ej sattes i gång med synnerlig skyndsamhet. Ännu i medlet af juli var sänkverket utfördt, och för att få det till stånd, anmodades borgerskapet, att med penningar och materialier därtill bidraga.¹

Den del af flottan, som ännu fanns vid Göteborg, var helt obetydlig, men gaf dock natten till den $\frac{4}{15}$ juli ett bevis på sin aktivitet. Tre galerer och två slupar, under befäl af amiralitetskaptenen *Nils Nilsson*, bortsnappade då den utanför Nya Älfsborg på brandvakt liggande danska galeren *Prins Christian*.

Den $\frac{9}{20}$ juli — jämt en månad efter uppbrottsorderns utfärdande — började Smålands rytteri anlända och fördelades till posteringar på båda sidor om staden. Vidare tillkom ett annat kavalleriregemente, som dock gjorde tjänst till fots. Det var *Vestgöta tremänningsregemente till häst*, hvars chef var generalmajor *Didrik Johan von Löwenstern*, men som fördes af generalmajor *Silfverhielm*.²

Sålunda förberedt, inväntade Göteborg i juli 1719 det befarade danska angreppet.

2.

Den lättvunna segern vid Marstrand hade gjort Tordenskiöld ännu djärfvare. Han riktade sina blickar mot Göteborg.

Eröfringen af denna stad var den nödvändiga förutsättningen för, att den dansk-norska arméen skulle kunna framtränga i Sverige. De planer, som voro å bane att genom en landstigningskår från Hisingssidan angripa Göteborg, voro välbekanta för Tordenskiöld. Han insåg till fullo, af hvilken betydelse för ett sådant företag det skulle vara, om man lyckades sätta sig i besittning af den fäst-

¹ *W. Berg*, II: 48.

² *Jmfr. sid. 58.*

ning, som försvarade inloppet till Göteborg, och då blef för honom det närmaste målet — Nya Älfsborg.

I jämförelse med Karlstens fästning, som hade ansetts nästan ointaglig, borde det vida svagare Nya Älfsborg blifva ett ännu mera lättvunnet byte. Ryktet förtäljde äfven, att han lofvat sin konung att han skulle intaga Nya Älfsborg lika lätt som »han rögte sin pifve».¹

Måndagen den ^{20.}_{31.} juli afsände Tordenskiold från Marstrand en del af sin eskader för att återupptaga blockaden af Göta älfs båda mynningar.

På eftermiddagen påföljande dag, tisdagen den ^{21. juli}_{1. aug.}, ankrade Tordenskiold med återstoden af sin flotta på Riföfjärden. Det var hela den styrka, som han haft samlad i Marstrands hamn. Den bestod af följande fartyg:²

linieskeppet	Laaland,	förande	50	kanoner
»	Fyen	»	50	»
»	Prinds Wilhelm	»	50	»
»	Oldenborg	»	50	»
»	Delmenhorst	»	50	»
»	Sværdfisken	»	50	»
»	Tomleren	»	50	»
fregatten	Stralsund	»	32	»
»	Höyenhald	»	30	»
skottpråmen	Hjælperinden	»	36	»
»	Fredrikshald	»	36	»
»	Prins Jörgen	»	22	»
»	Kronprinsen	»	22	»
flytande batteriet	Langemaren			
»	Spydstagen			
bombardergalioten	Johannes den gamle			

¹ Ett i »*Den svenska Mercurius*» för november 1757 infördt bref om Nya Älfsborgs belägring. Framställningen af denna händelse är för öfrigt i främsta rummet grundad på de i krigsarkivet förvarade tvänne korta redogörelserna för anfallet (bil. 3 och bil. 4) och på den af *Garde*, delvis på grund af de deltagande fartygens journaler, gjorda skildringen, sid. 109—113.

² *Garde*, sid. 102. De svenska uppgifterna motsäga hvarandra. Langemaren och Spydstagen förde 150 st. mörsare samt grofva kanoner till icke uppgifvet antal.

galeren Ulysses

» Proserpina

» Prinds Carl

» Charlotte Amalie.

Dessutom tillkom den i Marstrand tagna svenska skottpråmen Prins Friedrich von Hessen.

Det var Tordenskiolds plan att utföra angreppet hufvudsakligen med tillhjälp af de flytande batterierna och skottpråmarna. Endast 2 af »de sletteste» linieskeppen och 1 fregatt bringas i elden.

Sedan de fartyg, som uttagits för att taga del i angreppet, samlats på halftannat kanonskotts afstånd från Nya Älfsborg, bogserades de af galererna omkring kl. $\frac{1}{2}$ 8 e. m. inom skotthåll.

Till hälften dolda mellan Knippleholmarnas och Aspholmarnas skär, väster om fästningen, förlades de flytande batterierna och bombardergalioten; på den förut omtalade, 2—300 m. från fästningen belägna, Stora Aspholmen, landsattes 30 st. 16-pundiga, samt på Lilla Aspholmen 4 st. 40-pundiga mörsare. Kl. 11 på natten öppnades bombardementet.¹ Redan under förberedelserna till detsamma hade fästningen börjat afgifva eld. Fram emot midnatt varpade linieskeppen Tomleren och Svärdfisken jämte skottpråmen Prins Friedrich von Hessen, under stark kanoneld från fästningen, in nordost om densamma och öppnade eld. Men efter trenne timmars förlopp måste de draga sig utom skotthåll för att reparera de lidna skadorna.² Sedan detta nödtorfteligen var verkställdt, intogo de åter sina platser i eldlinien.

Under natten till onsdagen den $\frac{22.}{2. \text{ aug.}}$ juli varpade skottpråmarna Hjælperinden och Fredrikshald fram längs Hisingen och började kl. $\frac{1}{2}$ 11 f. m. beskjuta fästningen. Redan kl. 8 på morgonen hade fregatten Stralsund hunnit

¹ Enligt »Kort relation om attacken som skiedde utaf den Danske Flottilien uppå Castellet Ny Elfsbårg» i krigsarkivet, började beskjutningen af fästningen redan kl. 6 e. m. De danska uppgifterna torde dock härvidlag vara att anse såsom tillförlitligare.

² *Garde*, sid. 110. »Laalands» och »Stralsunds» journaler i danska amiralitetsarkivet.

fram, och voro sålunda alla för angreppet bestämda fartyg på sina platser.

Under det att elden fortsattes med största häftighet å ömse sidor, lät Tordenskiold på de utom skotthåll liggande fartygen hålla tacksägelsegudstjänst med anledning af Marstrands eröfring. Därefter lät han med manskap från linieskeppen aflösa manskapet på de under full aktion varande skottpråmarna.

Kl. 2 e. m. sprang ett krutmagasin på Nya Älfsborg i luften, men en timme senare sprungo två kanoner på linieskeppet Sværdfisen, hvarvid 7 man dödades och flere sårades. Fästningen led mycket af elden. Värst åtgången blef den nordöstra bastionen Hummern med bredvidliggande kurtiner, men äfven kyrkan, kommandantsbyggnaden och barackerna blefvo illa tilltygade. På dansk sida voro förlusterna ej heller obetydliga. Så t. ex. hade »Fredrikshald» före kl. 8 e. m. fått 4 skott i vattengången och 48 i skrofvat och hade själf affyrat 723 skott.¹ Tvänne gånger sköto svenska kanonerna eld på en af Tordenskiolds skottpråmar.

Vid 8-tiden på aftonen afstannade skjutningen. På den danska flottan iakttog man, att en hvit flagg sattes ut från fästningen åt det håll, som vetter åt Göteborg. Detta var ett tillkännagifvande från kommandanten, att han behöfde undsättning. Tordenskiold, som trodde att frågan gällde att parlamentera, afsände då kaptenlöjtnant Flensburg i en slup med trumpetare och hvit flagg till fästningen. Men till Göteborgs och därmed Sveriges lycka var kommandanten på Nya Älfsborg en man af annat skrot och korn än Danckwardt.

Det var en pröfvad krigare denne Jean Lillie, som förde befälet på Nya Älfsborgs fästning. Han hade varit med vid Helsingborg och Gadebusch, Damgarten, tåget ur Tönningen öfver Eiderströmmen, vid Stralsunds belägring och i de bägge norska fälttågen. Det svar, han gaf den danske parlamentären, var värdigt en Karl XII:s krigare. Så länge han ännu ägde kulor kvar, svarade

¹ *Rothé*, III: 186.

han, ämnade han fortsätta kampen, och han lät hälsa Tordenskiöld, att han icke skulle tro honom vara någon Danckwardt. Det bref, som Tordenskiöld lät Flensburg öfverlämna till Lillie, var nämligen formuleradt i samma anda som det, hvarmed han lockat Marstrands kommandant till kapitulation. Flensburg återvände, men ännu en gång sändes han tillbaka för att uppfordra fästningen. Men nu svarade Lillie, att om Flensburg ännu en gång vågade återkomma med en skymflig uppfordran till kapitulation, så skulle han låta skjuta slupen i sank, parlamentärflaggan till trots. Flensburg vände tillbaka med detta svar.

Nu såg man från Nya Älfsborgs vallar, huru Tordenskiöld lät hissa sin blåa amiralsflagg på lineskeppet Laaland, och huru på den ute på fjärden liggande danska flottan märssseglen gjordes loss. Det såg ut, som skulle en allmän framryckning komma att äga rum, med stormning och båtanfall. Men därmed stannade det. Det hela var endast ett spegelfäkteri, anordnad för att skrämma Lillie.

I stället lät Tordenskiöld efter mörkrets inbrott »Tomleren», »Fredrikshald», »Hjælperinden», »Stralsund» och galejen Prins Friederich von Hessen hala utom skotthåll för att reparera, men från batteriet på Lilla Aspholmen,¹ förstärkt af 4 100-pundiga mörsare och 50 man, samt från de flytande batterierna och bombardergalioten fortsattes under hela natten bombarderingen af Nya Älfsborg.

Natten mellan den ^{22. juli}_{2. aug.} och den ^{25. juli}_{5. aug.} var den sista, under hvilken Tordenskiöld själf ledde angreppet på Nya Älfsborg. Han erhöll nämligen nu underrättelse, att konung Fredrik IV. jämte kronprins Kristian afrest från Strömstad för att begifva sig till Marstrand. Han lämnade då befälet till sin närmaste man, kommandörkaptenen Hoppe, och begaf sig hals öfver hufvud till Marstrand.

I dagbräckningen halade sig artygen åter på sina förra platser och öppnade en häftig eld. Då solen gått upp kl. 4 f. m., började fästningen med kraft be-

¹ Garde, s. 111. Af Gardes skildring framgår icke med tydlighet om med »Batteriet paa Holmen» menas det på Stora eller på Lilla Aspholmen.

svara elden. Förstärkning hade nämligen under natten anländt till Nya Älfsborg, ombord på galeren Wrede.

Kl. 8 på morgonen fick »Stralsund» sin stormast genomskjuten, hvarigenom den tvingades att lämna sin post, men råkade härunder på grund och blef mycket illa tilltygad af fästningens kanoner. Kl. $\frac{1}{2}$ 12 f. m. måste äfven »Fredrikshald» draga sig tillbaka. Då nu den nye befälhafvaren kunde iakttaga, att vid Nya varfvet en eskader på 1 fregatt, 3 galerer och 1 galeas var i beredskap att utlöpa, började han frukta för ett anfall mot de flytande batterierna och batterierna på holmarna samt gaf befallning, att alla slupar skulle hållas bemannade och stridsfärdiga. Elden fortsattes med största häftighet å ömse sidor till omkring $\frac{1}{2}$ 11-tiden på kvällen, då den afbröts af ett häftigt åskväder.

Fästningen hade lidit mycket. Men Lillie förlorade icke modet. Han reparerade medelst skanskorgar och lät förflytta de kanoner, som voro uppställda på andra delar af fästningen, till den af fienden anfallna fronten. Vid brescherna sattes alla gevär, så väl de lefvandes som de dödas. Manskaper indelades, en del till att ladda, en annan del till att skjuta. Kommendanten, officerarne och manskapet lofvade hvarandra att hellre dö än gifva sig.

Sålunda beredd, inväntade fästningen danskarnes stormningsförsök. Men detta uteblef, ty i dagningen den ^{21. juli}_{4. aug.} blefvo de danska fartygen och batterierna verksamt beskjutna i *flanken* från Hisingen. Detta gaf striden en ny vändning.

Såsom förut är nämnt, var på Hisingen posterad, bland andra trupper, en bataljon af Skaraborgs regemente under öfverste Staël von Holstein. Utan artilleri, som den var, kunde den endast vara en overksam åskådare till striden. Staël, som insåg af hvilken betydelse för stridens utgång det skulle vara, om man från Hisingen kunde taga danskarnes fartyg och mörsarna på Aspholmarna under beskjutning, begaf sig in till Göteborg, framställde för vederbörande sin sak och anhöll om att få för ändamålet uppföra och bestycka ett batteri vid Arendal. Men han

möttes af tveksamhet. Man ville ogärna vedervåga några pjäser — de skulle lätt kunna blifva troféer för fienden. Först då Staël förband sig att personligen ersätta förlusten, för den händelse danskarne skulle eröfra batteriet med dess bestyckning, fick han tillstånd att föra till Arendal 4 kanoner och en mörsare.¹

Under natten till den ^{24. juli}_{4. aug.} lät han därstädes med tillhjälp af skanskorgar uppföra ett batteri. Men pjäsernas dithforslande mötte de största svårigheter. Den som känner till den terräng, genom hvilken de skulle forslas, kan icke annat än förvånas öfver, huru det, synnerligast med dåtidens vägförhållanden, öfver hufvud var möjligt. Genom sitt personliga föredöme lyckades Staël emellertid egga soldaterna till de yttersta ansträngningar. Batteriet blef under natten bestyckadt, och i dagningen öppnade det, såsom sagdt, sin eld.

Då fästningens kanoner strax därefter började spela, uthärdade danskarne icke länge denna beskjutning från tvänne håll. Redan kl. 5 på morgonen började de draga sina fartyg ur elden². Nu utlöpte 3 svenska galerer och anföllo det fientliga batteriet på Lilla Aspholmen. Besättningen lyckades komma undan, men svenskarne behöllo som troféer 4 metallmörsare med danske konungens namnchiffer³ tillika med 60 bomber och 3 tunnor krut.

Efter det misslyckade anfallet förlades den danska eskadern till Riföfjärden, en half mil utanför Nya Älfsborg.

3.

Svenskarnes förluster⁴ under striden utgjorde i döda omkring 30 man, däribland befann sig »under-kommandan-

¹ Major v. Böhmens parentation vid dåvarande fältmarskalken friherre G. B. Staël v. Holsteins begrafning i Malmö den 10. januari 1764. (*Kongl. Biblioteket*).

² Den ofvannämnda »relationen» angifver tiden till kl. 8 f. m.

³ Dessa stodo sedermera en lång tid på torget i Göteborg. Brefvet till »*Den svenska Mercurius*» nov. 1757.

⁴ *Mannerfelt*. »Anteckningar om Kongl. Älfsborgs regemente 1680—1815». Sid. 87.

ten» major Gythreij, som dödades af en bomb, hvilken kreverade bredvid honom, samt en löjtnant, båda tillhörande sachsiska regementet. Antalet sårade uppgifves till 70 man, hvaribland de flesta voro af Älfsborgs regemente. Man kan för öfrigt lätt föreställa sig den tappra besättningens belägenhet under den tid af närmare tre dygn, som beskjutningen med korta uppehåll pågick, då man vet, att öfver 1 000 bomber inkastades i fästningen,¹ ja — antalet uppgifves af en deltagare i striden ända till 1535.²

Danskarnes förluster voro ännu större. De uppgifvas till 60 döda och 73 sårade.³

Nya Älfsborgs hjältemodige försvarare, öfverstelöjtnant Lillie,⁴ blef icke obelönad. Han erhöll friherrlig värdighet och blef utnämnd till öfverste i arméen. I hans friherrevapen såg man till åminnelse af Älfsborg »en festning af silfwer på en Elf». Han erhöll dessutom smickrande handbref från drottning Ulrika Eleonora och prins Fredrik.

Öfverste Staël von Holstein blef äfven, ehuru först år 1731, hugnad med friherrligt namn och vapen, i hvilket senare man såg »två kanoner öfver en ström», till minne af de kanoner, som han julinatten 1719 förde öfver Göta älf, och som gånge det afgörande utslaget i striden.

4.

I detta angrepp märker man, att Tordenskiolds plan icke längre är densamma som vid anfallet 1717. Då försökte han och lyckades äfven att utan stora

¹ Lillies friherrebref. Riddarhusarkivet.

² »Ett annat bref om attacken på Nya Älfsborg», infördt i »*Den Svenska Mercurius*», maj 1758.

³ *Garde*, sid. 112.

⁴ En släktsägen inom familjen Hierta förtäljer, att Lillie under Älfsborgs försvar, sedan han blifvit sårad, skulle haft stor hjälp vid försvarets ordnande af sin hustru Ulrika Eleonora Hierta, som var närvarande på Älfsborg. *Mannerfelt*, sid. 87.

förluster *tränga sig förbi* Nya Älfsborg och inlöpa i Göteborgs yttre hamn. Nu gällde det att eröfra Nya Älfsborg.

Men äfven denna gång begår han samma fel som 1717, att ej begagna sig af öfverraskning under mörkret och att ej våga insätta alla disponibla krafter i företaget. Man torde äfven hafva rätt att klandra, att han så plötsligt öfvergaf sin stridande flotta. Men helt säkert hade redan den ^{22. juli}_{2. aug.} hans skarpa blick sagt honom, att företaget näp- peligen skulle komma att krönas med framgång, och han grep nog med glädje tillfället att till sin konung öfverlämna det glänsande bytet, Marstrand med Karlstens fästning. Detta var en roll, som han ansåg passa sig bättre, än att fullfölja en kamp af tvifvelaktig framgång. Skada blott, att motvind hindrade konungens afsegling från Strömstad, så att Tordenskiold i hela fjorton dagar i Marstrand fick förgäfvets vänta på sin kunglige herre.

Frånser man försumligheten att icke hafva vidtagit några åtgärder för att hindra Nya Älfsborgs beskjutning från Aspholmarna och vederbörandes tveksamhet att utlämna kanoner till Arendalsbatteriets bestyckning, så förtjänar försvaret af inloppet till Göteborg allt beröm. Förberedelser voro i tid vidtagna, bevakningen var systematiskt ordnad, Nya Älfsborgs försvar leddes med okufelig energi, och den ofvannämnda försummelsen godtgjordes under stridens lopp genom Staël von Holsteins kloka och kraftiga ingripande.

Tillbakasländet af angreppet på Nya Älfsborg utgör äfven från svensk synpunkt en af de få ljuspunkterna i den mörka tafla, som krigshändelserna 1719 eljest erbjuda.

VII. Angreppet på Nya Varfvet natten till den $\frac{27. \text{september}}{8. \text{oktober}}$ 1719.

(Härtill plansch V).

1.

Då genom Englands bemedling fredsunderhandlingarna mellan Sverige och Danmark på allvar återupptogs, erhöll Tordenskiöld befallning att sända större delen af sin eskader till Köpenhamn.

Efter det senaste misslyckade anfallet på Nya Älfsborg hade Tordenskiöld emellertid fortfarande hållit Göta älfs båda utlopp blockerade. Då han nu fick order att afsända en del af sin eskader till Danmark, blef det honom omöjligt att blockera bägge älfmynningarna, hvarför han uppgaf blockaden af Nordre älf. Medan kommandör Hoppe med 3 linieskepp, 1 skottpråm och 3 gallerer fortfor att blockera inloppet till Göteborg, tog sig Tordenskiöld själf kvarter i Marstrand.

De flytande batterierna *Langemaren* och *Spydstagen* jämte bombarderfartyget *S:t Johannes* skulle återföras till Köpenhamn, och deras bestyckning blef därför förd ombord på några transportfartyg. Dessa fartyg jämte galeren *Prins Karl* lågo något väster om den öfriga eskadern vid Grötö (2 km. sydost Öckerö) och väntade på förlig vind. Från Göteborgseskadern, som den gången var vaken och påpasslig, detascherades 4 små gallerer och 6 bemanade slupar, hvilka under befäl af kommandören *von Utfall* utlöppte genom Nordre älf och öfverrumplade de danska fartygen den $\frac{1.}{12.}$ september 1719. Utan en enda mans förlust satte sig v. Utfall i besittning af de 8 danska far-

tygen, hvilka genom Nordre älf lyckligt fördes till Göteborg. En del af besättningarna undkom dock på galeren Charlotta till Marstrand, »hvor Tordenskiöld nær var bleven rasende over dens medbragte uventede Tidende».¹

Icke utan orsak fruktade Rehnschiöld, att Tordenskiöld skulle söka »sådant på något sätt att revangera», och han gaf därför order om uppförandet af en skans vid Arendal, hvarifrån man kunde bestryka de närmast framför Nya Älfsborg liggande holmarna och sålunda förhindra ett återupprepande af de senaste händelserna, då fästningen besköts från Aspholmarna. Man hade nu fått i praktiken lära tillämpningen af den sats, som redan den 1685 tillsatta »generalkommissionen» hade uttalat i fråga om Nya Älfsborg och Aspholmen, »att ett stycke på landett billigt bättre är än 10 på wattnet».²

Men utom denna Arendals skans anlades äfven, midt emot Nya Älfsborg, tvänne batterier, samt vid norra änden af den förut omnämnda nya försänkningen tvärs öfver älfven, strax väster om Färjenäs på Hisingen, ett batteri, kalladt *Hisinge batteri*. Sänkverket afspärrade helt och hållet älfven, lämnande endast en smal ränna öppen invid Nya Varfvet. De för varfvets omedelbara försvar afsedda befästningarna å Billingen — skansen på höjden, försedd med 6 8-pundiga och 2 6-pundiga kanoner, och det s. k. låga batteriet vid vattenbrynet, bestyckadt med 2 24-pundiga, 4 18-pundiga och 4 12-pundiga kanoner — behärskade sålunda äfven sänkverket.

På fastlandet uppfördes dessutom vid foten af det högt belägna och inloppet helt och hållet behärskande Käringberget ett batteri, med namnet *Käringbergsbatteriet*, bestyckadt med 2 18-pundiga kanoner, samt på en utskjutande bergsudde i viken emellan Käringberget och Billingen ett annat batteri, kalladt *Caroli batteri* eller *Karlsbergsbatteriet*, bestyckadt med 4 12-pundiga kanoner, 2 3-pundiga kanoner och 2 mörsare. Äfven besättningen

¹ Rehnschiölds berättelse. *Garde*, sid. 113. *Rothe*, III: 214.

² Tidskrift i Fortifikation 1890, 1. häftet, sid. 19.

förstärktes. Nu förlades till Göteborg *Västgöta tremännings regemente till fots*, under befäl af öfverste *Bengt Ribbing*, 917 man starkt, samt *Hallands infanteriregemente* under öfverste *Otto Vilhelm Staël von Holstein*, med en ursprunglig numerär af 675 man. Tillika med den förutvarande garnisonen utgjorde de i staden förlagda trupperna omkring 4 000 man.¹

För öfrigt förstärktes ammunitionsförråden, och spannmål anskaffades till det i Göteborg upprättade fältmagasinet², hvarjämte man förde ut ur staden »det gemena folket som ligger borgerskapet till besvär, på det att förråden icke måtte genom en sådan myckenhet, som tigger sin föda och intet annat uppehålle hafver, blifva förminskade».

Sälunda var Göteborg hösten 1719, bättre än någonsin förut, beredt på hvad som hända kunde.

2.

Tordenskiöld hade beslutat att hämnas öfverrumplingen vid Grötö. Han uppgjorde nu den djärfva planen att ur själfva hamnen vid Nya Varfvet återtaga de förlorade fartygen. Det gällde sålunda icke nu att sätta sig i besittning af hela Göteborg som år 1717, eller att intaga Nya Älfsborg som på sommaren 1719, utan endast en nattlig coup-de-main mot Nya Varfvets hamn. Men företaget var likvisst förenadt med de största faror. För att kunna intränga i hamnen, fordrades det att lyckligt hafva passerat icke blott Nya Älfsborgs kanoner utan äfven undandragit sig uppmärksamheten och skotten från de öfriga befästningar, som voro uppförda till inloppets försvar.

Den ^{15.}/_{26.} september 1719 hade blockaden af Göteborg blifvit upphäfd efter att hafva pågått i nära ett halft

¹ *W. Berg*, II: 49 jämte anteckningar i krigsarkivet.

² 1719 åhrs Concept-Assignations och Bref-book». Länssarkivet i Göteborg.

års tid. Kommendör Hoppe afseglade med blockadeskaden till Köpenhamn. Endast linieskeppet Laaland gick till Marstrand för att ställa sig under Tordenskiolds befäl. Chefen på detta fartyg, kapten Budde, var en af Tordenskiolds mest betrodda män, och med honom rådgjorde han nu om utförandet af den djärfva planen. De kommo öfverens om, att man skulle samla så många dubbla och enkla slupar, som kunde erhållas. Dessa skulle fyllas med brandmateriel och bemannas med väl bevärnat manskap.¹ Budde skulle föra befäl på sluparna, till hvilkas betäckning skulle medfölja 2 galärer under Tordenskiolds eget befäl.

Men det visade sig förenadt med svårigheter att anskaffa ett tillräckligt antal slupar, ty de flesta hade tillhört de afseglade linieskeppen och af de återstående voro endast ett fåtal i godt skick. Emellertid befunno sig i Marstrands hamn fartyg, som icke stodo under Tordenskiolds befäl. Det var fregatterna Höenhald och Hvita Örn, som under amiral Jüdichærs kommando voro sysselsatta med att upptaga de vid Marstrands belägring sänkta svenska fartygen. På morgonen den ^{26. sept.}_{7. okt.} gick Tordenskiold ombord på »Hvita Örn» och samtalade i två timmar med amiral Jüdichær, som ej kunde förstå anledningen till besöket. Men då Tordenskiold var i begrepp att lämna fregatten, sade han till en af dess officerare, löjtnant Wodroff: »Jag behöfver en armerad slup. Kom ombord till mig i eftermiddag kl. 2. Men låt för all del icke amiralen eller er chef veta något härom».² Wodroff var en af Tordenskiolds favoriter — det var han, som, då

¹ *Rothe*, III: 230.

² Beträffande Tordenskiolds bägge tidigare angrepp på Göteborg och Nya Älfsborg äro de danska källorna i regeln vida fullständigare än de svenska. I fråga om detta hans sista företag äger ett motsatt förhållande rum. Anledningen, att eftervärlden ofta får bättre kunskap om nederlagen än om segrarna, är i båda fallen en och densamma. Försumligheten å svensk sida gaf nämligen anledning dels till en skrifvelse till justitiekanslern (bil. 13), dels till nedsättandet af en »Kongl. Commision», som sammanträdde i Göteborg den 20. november 1724 under presidium af amiralen greve Carl Hans Wachtmeister. Denna domstol, hvars förhandlingar pågingo under åren 1724 och 1725, har efterlämnat ett protokoll på 1 672 sidor, försedt med 42 bilagor, förvaradt i riksarkivet. Tack vare detsamma kan man nära nog minut och för minut följa denna märkvärdiga öfverrumpning.

endast sjökadett, hade haft befäl på de slupar, hvilka vid angreppet 1717 skulle sätta eld på varfvet och fartygen. Wodroff befann sig i en svår belägenhet, i valet mellan en insubordination och ett afstående från ett djärft företag under sin gynnares eget befäl. Längre betänkte han sig emellertid icke utan rodde, under det att amiral Jülichær satt till bords, med en bemannad slup öfver till Tordenskiöld, som sålunda hade samlade 3 dubbla och 7 enkla slupar.¹

Under tiden hade Tordenskiöld låtit kalla till sig i sin kajuta ombord på »Laaland» lotsen Nils Olofsson från Marstrand, jämte tvänne andra svenska lotsar. Han frågade dem, om de ville åtaga sig att lotsa honom in till Göteborg. Nils Olofsson försökte, enligt hvad han själf berättade,² att finna lämpliga undanflykter; »såsom en ärlig svensk anstod» sökte han »slippa deltaga i en färd, som för hans fädernesland kunde blifva af så menlig följd», föregifvande att hans lotsvatten icke sträckte sig längre än till Karlsund.³ Tordenskiöld lofvade honom att icke behöfva följa med längre än till Brännö.

Mellan kl. 2 och 3 e. m. rodde kapten Budde ut ur Marstrands hamn. Han hade med sig 9 slupar. Med den tionde skulle amiralen själf åtfölja galerna. Enligt den skriftliga order, som Budde erhållit af Tordenskiöld, skulle han stanna vid Grötö, för att där invänta mörkrets inbrott. Men under vägen kl. mellan 4 och 5 upptäckte han på Älfvefjorden, utanför mynningen af Nordre älf, fem svenska galärer. Han lät då sluparna stanna vid Mågholmen.

Emellertid hade Tordenskiöld med två galärer följt efter sluparna. Då han fick syn på de svenska galerna, lät han de sina hvila på årorna, söder om Rammen, hvar efter han lät sända bud till Marstrand efter ytterligare en gale. Med sin egen slup fortsatte han till Mågholmen,⁴ dit han ankom vid 6-tiden på kvällen.

¹ *Rothe*, III: 232.

² Lotsen Nils Olofssons berättelse i ofvan återopade protokoll.

³ Nuvarande Kalfsund.

⁴ Mågholmen och Rammen äro tvänne holmar öster om Rörö 1—1½ mil söder om Marstrand.

Så lågo de fientliga fartygen inom synhåll från hvarandra till mörkrets inbrott. Utan att vidare oroas, fortsatte nu Tordenskiöld sin färd. Det var något stjärnklart, vinden svag, än sydlig, än västlig. Sluparna, som voro sammanbundna, gingo i en rad, bogserande galererna, hvilka nu tillökats i antal med en tredje, och hvilka styrdes af de tre svenska lotsarne. Vägen gick genom lilla Kalfsund fram mot Göta älfs mynning. Under Brännö, ej långt från Gefveskär, ankrade galererna, medan Budde med sina slupar fortsatte, hållande sig nära södra landet för att icke upptäckas från Nya Älfsborg.

Det första batteri, Budde hade att passera, var Käringsbergsbatteriet. Kl. var nu 11 »eller halfgången 12». Det var skäligen mörkt, ty månen hade ännu ej gått upp. På batteriet stod på post soldaten Gudmund Lydig. Han iakttog tvänne med master försedda fartyg, bogserade och omgifna af slupar.¹ Han ropade an fartygen och fick till svar: »goda svenskar» samt att »det woro de Swänska gallejor». Soldaten Skata skickades att rapportera detta för kompanichefen kapten Hård, som hade sitt kvarter »något därifrån på en gård Paulund benämnd». Under tiden fortsatte de danska sluparna.

Nästa batteri, som de hade att gå förbi, var det vid Tången belägna Karlsbergs eller Caroli batteri. Posten härstädes, soldaten Lars Bergström af Älfsborgs regemente, hörde vid 11-tiden, att det rodde förbi batteriet. Han anmälde detta för vicekorporalen Samuel Storm, hvilken dock tog för gifvet, att det var svenska fartyg och att de lagt till vid Nya Älfsborg, i synnerhet som från Käringsbergsbatteriet ingenting rapporterats.

Sålunda kommo de danska sluparna, utan att på minsta sätt oroas, fram till Nya Varfvet, på hvars sänkverk manskapet sattes i land, fortfarande utan att störas. Budde gaf nu order till kapten Kleve, att med 30 man af sitt kompani öfverrumpla vakten vid Nya Varfvet.

¹ Man skulle häraf vara frestad att draga den slutsatsen, att galerna fortfarande medföljde, men detta motsäges icke endast af ofvan nämnda protokoll utan äfven af *Rothe*, III: 242. Måhända voro de 3 s. k. dubbla sluparna försedda med master.

Det var det sachsiska regementet, som för natten hade vakt. Den stod under befäl af en fänrik Franck och utgjorde 12 man, förutom 1 furir vid namn Fischer, 1 artilleriunderofficer och 1 konstapel. Utom skiltvakten, som stod på nedre batteriet, skulle bevakningen bestridas af 3 s. k. »oppassere». En af dessa var den förste, som iakttog de danska sluparna i hamnen och ropade an dem. Han fick till svar, att det var »svenska galejor, som förde med sig danska fångar». Med detta svar återvände han till vakten och rapporterade förhållandet för furiren. Denne steg då upp och gick ned till hamnen, ropade an fartygen och erhöll samma svar. Han gick då tillbaka till »corps de gardiet», bad fänrik Franck »af bänken uppstiga» och anmälde hvad som passerat. Han erhöll då af fänriken befallning att visitera posten på nedre batteriet. Detta blef hans räddning från att falla i danskarnes händer, ty under det att furiren Fischer var på väg till batteriet, ankom kapten Kleve med sitt manskap. Han hade låtit soldaterna vända det blåa fodret på sina vapenrockar utåt, för att lättare kunna passera såsom svenskar. På 30 stegs afstånd ropades de an af pik-posten utanför vakten. Kleve svarade honom genast »paa Svensk» att »han icke behöfde ropa så högt. De voro vänner, som kommo från de svenska galererna på Bohus-älven och hade en del fångna juter med sig. Men som det var en kall natt, kunde de icke komma längre, utan ville söka upp vakten för att värma sig och bådo därför att få veta hvar den låg». Olyckligtvis var nu posten tysk och märkte icke, att »svenskan» var rådbråkad. Danskarne omringade vakten och stucko bösspiporna in genom fönstren. Med uppspänd pistolhane trädde Kleve in i vakt-rummet och frågade vakten, om den ville gifva sig. Fänrik Franck sprang upp från bänken och ropade: »hvad, gifva sig?», men blef af Kleve nedskjuten på stället. Sedan danskarne afskjutit sina gevär, togo de hela vakten till fånga med undantag af soldaten Martin König, som händelsevis låg »utanför Corps de Gardiets-väggen», och sof och som vaknade af skotten och fick se berget »öfver med folk», hvarvid han tog till benen.

Fångarne fördes ned i de danska sluparna, men under vägen lyckades handtlangaren Sven Bergström »sticka sig i berget undan» och undkom sålunda till Göteborg, där han gjorde larm.

Furiren Fischer hade under tiden funnit posten på nedre batteriet försvunnen och kanonerna förnaglade. Han återvände till vakten, där han fann fänriken lig-gande skjuten och allt manskapet borta. Danskarne märkte honom emellertid och sköto flera skott efter honom, men han lyckades dock komma oskadd till amira-litetsstatens byggnader vid Nya Varfvet, där han började bulta på portarna. Samtidigt väcktes »holm-majoren» Ernbildt af en skeppare, som legat ombord på galeren Carolus, och som vaknat vid att danskarne höllo på att sätta sig i besittning af de i hamnen liggande fartygen, men lyckats komma undan.

Kl. var nu $1\frac{1}{2}$ 1 på natten. Månen hade gått upp, och man kunde nu iakttaga, huru en tjock rök ut-bredde sig bland fartygen i Nya Varfvets hamn. Plöts-ligt flammade en blix, en stark knall hördes. Det var ett fartyg, som sprang i luften.

Medan detta passerade vid Nya Varfvet, hade föl-jande tilldragit sig vid Nya Älfsborg. Posterna på val-larna hade råkat i en liflig ordväxling om, huruvida rodd-båtar passerat eller icke. Men som en af dem med full säkerhet hade tyckt sig höra årslag, anmälde detta för kommandanten, öfverste Gadde. Denne hade redan gått till hvila, men steg genast upp och gick ut på en af bastionerna. Hit samlades äfven garnisonens öfriga offi-cerare. Posterna förhördes. Man var af olika tankar, huruvida det ljud, som hörts, hade härledt sig från årslag, eller huruvida det ej uppkommit genom posternas steg, med hvilka det skulle haft en förvillande likhet. Någon hade emellertid hört gevärsskott från Nya Varfvet, men som man visste, att det var det sachsiska regementet, som där hade vakten, ansåg man sig ej böra fästa allt för stor uppmärksamhet vid den omständigheten, att ett eller annat skott hade blifvit lossadt.

Under tiden såg öfverste Gadde, efter hvad han berättar, huru en lanterna tycktes röra sig bland fartygen vid Nya Varfvet, och han sade därför till sina officerare: »Nu lär amiralitetet rusta sig och vilja gå ut».¹ Men knappt hade han sagt detta, förrän man från Älfsborgs vallar såg ett fartyg springa i luften. Nu sköts det larmskott från fästningen, hvilket emellertid vid batterierna på fastlandet lämnades obesvaradt. Men då öfversten vid skenet af en brinnande fregatt såg en galerbogseras ut tätt under Billingen, förstod han hela sammanhanget. »Han anade då oråd», säger han, och lät kanonerna börja spela.

En vaktbåt, som blifvit utsänd från fästningen, mötte nu en slup, som styrde kurs mot Nya Varfvet. Han anropades från vaktbåten med tillropet »Wer da?» Från slupen svarade en röst med stentorstämman: »Tordenskiold!» — Det var amiralen själf, som vidfogade hälsningen: »vänd om och hälsa er kommandant från mig och säg, att jag är här för att lära honom hålla sig vaken!»

När Tordenskiold kom fram till Nya Varfvets hamn, var Budde i fullt arbete med att varpa ut de fartyg, som lågo bakom sänkverket. Dessa voro till antalet åtta².

1. En fregatt *Grefve Mörner*, tillhörig kommandör Gathenhielm,
2. En större galier *Carolus*, af en särskild typ, som Karl XII. låtit bygga,
3. Galeren *Wrede*,
4. Den vid Grötö tagna danska galeren *Prinds Carl*,
5. Flytande batteriet *Langemaren*,
6. Flytande batteriet *Spydstagen*,
7. Bombardergalioten *S:t Johannes*,
8. Krutskeppet *Langesund*.

Fartygen voro alla i segelfärdigt och stridsdugligt skick, med undantag af de flytande batterierna, på hvilka man tagit bort masterna. Men att få dem ur hamnen var ingalunda lätt, i synnerhet som de dessutom hade

¹ Gaddes berättelse i ofvannämnda protokoll.

² Rothe, III: 236, jämförd med Rehnschiölds berättelse.

att passera öppningen i den försänkning, som Rehnschiöld låtit anlägga tvärs öfver älfven, mellan Nya Varfvet och Färjenäs. På denna försänkning fastnade äfven galerna Carolus och Wrede, hvilka därför med tillhjälp af beckkransar och tjärtunnor stuckos i brand. Efter några minuter stodo de i ljusan låga, och till danskarnes öfverraskning sprungo båda inom kort i luften. Detta var äfven fallet med fregatten Grefve Mörner, som Tordenskiöld dock lyckats få ut genom försänkningen, men som på grund af motvind ej kunde komma i väg och därför blifvit antänd.

Det var endast galeren Prinds Carl, som Tordenskiöld lyckades föra med sig. På »S:t Johannes» och »Langesund» lyckades han äfven sätta eld, men de bägge flytande batterierna voro omöjliga att antända.

Klockan hade hunnit till 3-tiden på morgonen, då Tordenskiöld, under häftig beskjutning både från Älfsborg, Käringberget och det öfra batteriet på Billingen, rodde sina färde. Nu hade larmtrumman vid de olika kompaniernas kvarter hopsamlat infanteribesättningarna, och från stranden afgafs nu äfven gevärseld mot de bortroende sluparna. Verkan af skotten var emellertid ingen. Sluparna förlorade icke en enda man.

Tidigt på söndags morgon återkom Tordenskiöld med sina 10 slupar till galerna norr om Brännö och lät dem genast afsegla till Kalfsund. Här lät han sitt uttröttade manskap hvila ut en stund, under det att han själf med sin slup begaf sig på rekognosering mot de svenska galerna, som han dagen förut sett ligga utanför mynningen af Nordre älf. Härvid blef hans slup beskjuten från dessa galerna, som förföljde honom och jagade en kula genom båten. En annan tog bort 4 stycken af årorna. Men Tordenskiöld lät stoppa till hålen med manskapets tröjor och uppnådde oskadd Marstrand, dit han kom lagom för att vid amiral Jüdichærs sida intaga sin plats i kyrkan under den pågående högmässan¹.

¹ Däremot torde han icke, såsom *Rothe* och andra efter honom uppgifva, hafva kunnat visa Jüdichærs återeröfrade galeren Prinds Carl. Den hade måst öfvergifvas och fanns dagen därpå redlös vid Svinholmarna utanför Göteborg. Öfverste *Gaddes* berättelse till kungl. kommissionen.

3.

Detta, det sista företaget mot befästningarna vid Göteborg, hade sålunda en helt annan karaktär än de föregående. Det hade ett vida ringare mål, men var också det enda, som för de danska vapnen kröntes med framgång.

I planläggning och utförande visar det hela vidden af Tordenskiolds djärfhet och förslagenhet, af hans beslut-samhet och mod.

Från svensk synpunkt kan man med skäl fråga: huru var en sådan öfverrumpling möjlig? Några förklarande, om också icke ursäktande, omständigheter kunna emellertid framletas.

På begäran af Lillie hade Renschiöld gifvit order om att »för Nya Älfsborgs säkerhet och de allt mer förlängda nätternas skull» 2 slupar skulle hvarje natt patrullera rundt omkring fästningen, med ett bevakningsområde sträckande sig mellan Aspholmarna och Nya Varfvet. Men sedan Rehnschiöld afrest till Skåne och den ordinarie kommandanten på Nya Älfsborgs fästning, öfverste Gadde återtagit befälet därstädes, upphäfdes denna befallning.

Anledningen därtill var, att ett rykte förmälde, såsom sant var, att den danska flottan efter blockadens upphäfvande hade afseglat med en del åt Marstrand och en annan del nedåt sundet. Amiral Örnfelt ansåg då faran för ett anfall på Göteborg vara förbi, och då han fastmer fruktade ett företag mot Nordre älf och Bohus, gaf han order om, att de båda sluparna skulle i stället patrullera vid Öfverön och Kippholmen utanför ofvannämnda älfs mynning.¹

Men han försummade därvid att gifva order om förbindelsens upprätthållande mellan dessa och andra på Älfvefjorden utanför Nordre älfs mynning stationerade

¹ Amiral Örnfelts rapport till rådet den 12. sept. 1719, jämförd med ofvannämnda protokoll.

fartyg samt Nya Älfsborgs fästning och göteborgseskadern i Nya Varfvets hamn.

Oaktadt sålunda de förut omtalade 5 svenska galärer, som under amiralitetskaptenen Nils Nilsons befäl på e. m. den ^{26. sept.}_{7. okt.} lågo utanför Öfverön, iakttog fiendens galärer och slupar, erhöll hvarken Örnfelt eller Gadde någon underrättelse härom.

Försumligheten i fråga om bevakningen är sålunda en af förklaringsgrunderna, hvarför öfverrumplingen kunde lyckas. Men en annan förklaring låg i själfva företagets otroliga djärfhet. Man visste, att fredsunderhandlingarna voro i full gång, och föreställde sig, att några ytterligare fientliga företag knappast skulle vara tänkbara. Därför kunde posten på Käringbergsbatteriet icke föreställa sig, att det verkligen var fienden, som han hade framför sig; därför dröjde det så länge, innan kommandanten på Nya Älfsborg fattade den verkliga situationen.

Den kungliga kommissionen lyckades ej heller utröna, hvem som egentligen bar skulden till olyckan. Den 4. augusti 1725 afkunnades domen. Amiral Örnfelt, öfverste Gadde jämte några andra blefvo dömda till obetydliga penningböter, hvilka icke uppgingo till de belopp, som kommissionens långvariga verksamhet torde hafva kostat staten.¹

* * *

Det nattliga angreppet på Nya Varfvet var den sista krigshändelsen under denna Sveriges och Danmarks långvariga kamp.² Den ^{28. okt.}_{8. nov.} afslöts ett stillestånd på sex månader. Den slutliga freden, i Fredriksborg, kom dock tillstånd först den ^{3.}_{14.} juni 1720 genom Englands kraftiga medling.

¹ *Grafström*, sid. 27.

² Den blef äfven den sista i Tordenskiolds skiftesrika lefnad. Tordenskiold dödades den ^{1.}_{12.} november 1720 i en duell med svenske öfversten Jacob Axel Staël von Holstein. Duellen ägde rum inom Hildesheims område, två mil från Hannover. A. *Hammar skjöld* har i Hist. tidskrift 1891, 1 häftet, gifvit en på samtida aktstycken grundad framställning af förloppet vid denna händelse, hvilken dittills, till Staëls nackdel, varit insvept i dunkel.

Die Situation von der Gottenburgischen Blocquade.

(1717.)

Plan

öfver inloppet till Göteborg, med angifvande af:

»Schwedische Schiffe», »Der Baum Vor die Schiffe», »Schwedische Batterien», »Galleer» (8), »Galleer Lowise» och »Lucretia so geschunken», »Doppelte Schaluppen», Hjelperen», »Arka Noæ», »Neüe Elfsburg», »Die untere Batterie Von Neü Elfsburg Von 6 = 36 pfundige Canons, »Der Einlauf» (fartygens väg angifven), »Musqueterie» (på Kåringberget och på stranden af viken öster därom), »Laaland», »Fyen», »Dänsche Transport Schiffe» samt med anmärkning: »Die Action passirte von 1 $\frac{1}{2}$ Uhr nach Mitternacht bis des Morgens umb 6 $\frac{1}{2}$ Uhr den 14 Maj 1717».

»Gegenwärtiger Plan stellet dennen neubegierigen Augen der Curiosität vor eine eigentliche Abbildung, welcher gestalt der Haven von Gottenburg, einer berühmten Handels-Stadt und Vestung am Sinu codano in der Provintz West-Gothland in Schweden, von einer Esquadre der Alliirten Englis- und Dänischen Kriegs-Schiffe eine Zeithero blocquirt gehalten wird, und wie im Majo dieses 1717 Jahrs ein Theil der letzt-benandten unter dem Königl. Dänischen Commandeur Hn Peter Tordenschiold diesen Ort attackirt und bombardiret: wovon eine mehrers zu ersehen aus der Relation, die beregter Commendeur von dem Kriegs-Schiffe Laaland, unterm dato 17 Maj an Se. Königl. Majest. zu Dännemarch-Norwegen eingesandt, des Inhalts, wie dass er um 8 Uhr die Ancker aufheben lassen, um mit dem ihm anvertrauten Detaschement von Fladstrand ab, sich gegen den anbrechenden Tag vor Gottenburg einzufinden, weil aber wegen der bekandten langsamen Seelegung der Prahmen, er erst um 6 Uhr des Morgens allda angelanget, wäre er den 13ten, eine halbe Meile vor der Vestung Elfsburg vor Ancker stille liegen um bei folgender Dunkelheit der

Nacht, durch die feindliche Canonade desto besser passiren zu können. Gegen Abend um 9 Uhr, hätte er darauff die Ancker wieder aufgehoben, und in stillem Wetter die beyde Prahmen Heelper und Arche-Noæ, und darauff die 9 gantz och 2 halbe Galeer einschleppen, und die Schnaue Jephtha sammt 8 doppelten und einigen einfachen Chaloupen, in besserer Orndnung nach passiren lassen; Um halb 2 Uhr nach Mitternacht, sey die Action angegangen, welche bis halb 7 Uhr des Morgens, den 14 gewähret, und zwar unter einem unauffhörlichen starcken Feuer. Da er nun des Feindes extraordinaire Disposition, und die Unmöglichkeit das vorgehabte weiter auszuführen, vermercket, die ihm anvertraute Flottille auch nicht mehr und näher avanciren dürfen, der Wind ihme auch zum Rückweg diensam gewesen, habe er seine Retraite mit der besten Vorsichtigkeit genommen, und wäre auf seine vorige Anckerstelle, bey den beyden Kriegs-Schiffen zurückgekommen; In welcher sehr scharffen Action, und ohnerachtet des extraordinairn starcken Feuers, so 5 Stunden gewähret, er nur 52 Todte und 79 Blessirte, wovon die Meisten wieder restituiret, und Dienste thun könnten, bekommen. Eine der Galeeren war, weil sie 5 Grund-Schüsse bekommen, gesunken, das Volk aber salviret worden, eine andere Kleine aber wäre in der Retirade auf den Grund gerathen, wovon das Volk auch salviret; Er selbst wäre überall, um alles zu ordiniren und zu reguliren, in grössten Feuer und mit Todten und Blessirten umgeben gewesen, doch ohne Schaden geblieben.

Die feindliche Force und Disposition wäre extraordinaire gut gewesen, indem sie an 4 Ecken, so alle mit einander genau correspondiret, mit dem Feinde zu thun haben müssen, nemlich erstlich das Casteel Elfsburg hinten, 4 Krieges-Schiffe von 40 bis 46 Canonen, und die Galeere Wrede en Front, mit einem Baum bewahret, und 2 Batterien mit groben Geschütze, auff Kierengberg an der Seiten mit 12 schweren Canonen, über dem den Strand, so sie auf einen Musqueten-Schuss pass- und repassiren müssen, mit 2 Regimenten zu Fuss überall besetzt.

[Äterstoden af berättelsen innehåller intet, som ej återfinnes i Tordenskiolds rapport. Den afslutas med följande ord:]

So weit geht des Hrn. Tordenschiold Bericht; wiewohl nachgehends Briefe auf Schweden eingelaufen, worinn der Schwedische bey dieser Entreprise erlittene Verlust in etwas verringert, an Dänischen Seiten aber grösser gemacht wird, jedoch hierein übereinstimmen, dass an der sogenannten Reperbahn ziemlicher Schade geschehen, auch viele Schiffs-Geräthschaften verbrandt worden.

Übrigens ist annoch mit wenigen zu erinnern, dass das Casteel Neu-Elfsburg als eine considerable Vestung nebst einer wohl-versehenen Schanze, den Haven von Gottenborg mächtig schützen,

und den Eingang solchergestalt bewahren, dass nichts ohne von diesen gesehen zu werden passiren kan.

Hamburg, gedruckt und zu bekommen bey seel. Thomas von Wierings Erben, bey der Börse im gülden A. B. C. 1717.

Utdrag ur
Fältmarskalken grefve Karl G. Rehnschiölds berättelse
om
försvarsverket i Bohuslän 1719.

Underdånig Berättelse och kort sammandrag af hvad som uthi nästledne Campagne förlupit är, under det mig nådigst updragna Commando öfver försvarsvärken i Bohuus Lähn så väl som uti Skåne.

Sedan af Hennes Kongl. Maj:t iag den 23 Maii sistledne blef förordnad till att föra befälet öfver Skånska och Bohuus Lännska armeeerne emot Cronan Dannemark, månde iag straxt begynna till att correspondera med wederbörande H:ar Generaler och Landshöfdingar til att af dem inhämta behörig underrättelse om Defensions Wärens tilstånd på båda ställen; och sedan iag jämväl hade erhållit Hennes Kongl. Maj:ts nådiga Resolution på mina underdåniga Memorialer samt uti det Kongl. Statz Contoiret uträttat hvad som der sökas och göras borde, til bestridande af det mig nådigst updragna Commando, begaf iag mig d. 28 i samma Månad på vägen härifrån till Götheborg, hvarest iag d. 2 Junii ankom; förfogandes mig så fort till Riks Rådet, Fältmarschalken och General Gouveneuren Hr Grefve Mörner, till att af honom, som alt hit in til, högsta Befälet der på orten fördt hade göra mig närmare underrättad om försvarsvärkets och dess tillhörigheters beskaffenhet och de anstalter, som han emot fiendens förhåfvande på den sidan gjort och författat hade, samt att med honom öfverlägga om hvad som ytterligare kunna finnas nödigt och nyttigt till vidare befordran af Kongl. Maj:ts och Rikens tjänst att föranstalta. Den följande dagen bittida om morgonen begaf iag mig tillika med förbemelte Riks Råd uth til Nya Elfsborg, hvilken ort iag utj tämmeligit stånd fan; deremot måste iag vid Götheborgs fästnings öfverseende beklagligast erfahra att

den samma aldeles af stycken utblottat och med alt det som till Defensionen kunde erfordras illa försedder var.

Hvarföre och emedan fienden låg derutan för med en anseelig Flotta, och efter inlöpande tiender, inväntade ännu mera förstärkning för rådeligit [oläsligt ord] månde, och efter yttersta giörligheten sättja berörda Fästningsvärk uti all möjelig skyndsam Defension och lät fördenskul ej allenast göras begynnelse med bestyckning, utan stälte jämväl ordres til sielfwa fästningsverkens förbättring samt pallisaderingens tilbörliga inrättande, med mera som nödigt pröfwades.

Sedan detta alt den dagen, med annat mero, som af Correspondencen sees kan, war bestält begaf iag mig den 4 Junii från Götheborg till Bohuus; och som iag äfwen wäl träffade denna orten af samma beskaffenheet, som den förra, Defensionsvärken och bestyckningen angående; Ty stälte iag i lijka måtto all behörig ordre till dess uphielpande.

[Från Bohus begaf sig Rehnschiöld till Strömstad. Den 8. juni reste han derifrån till Uddevalla. Den 10. var han åter i Göteborg.]

Iag anlände doch likwäl samma dags afton till Götheborg, ämnandes derifrån fortsättja resan åt Skåne, till att jämväl der taga det ena med det andra i ögonsichte, samt att göra alla nödiga och möjliga författningar till den ortens behöriga försvar; men som iag wid min ankomst till Götheborg, fick säker underrättelse om fiendens starka utrustning både til siös och lands mot Bohuuslänska och Götheborgska sidan, nödgades iag den Skånska resan inställa, på det iag måtte desto bättre och närmare wid hand kunna observera och giörligit bemöta dess fiendtliga upsåth.

Hvarföre och sedan iag den 11 sielf sedt at den utan för Götheborg liggjande danska flottan hade fått nu förstärkning till 31 segel stark, utfärdade iag straxt ordres till det Smålänska Cavalleriets och Jönköpings lähns Regementes upbrätt, hvilka iag alt hit in til hade låtit stå stilla uti sina qvarter, på det Magazinsförrådet måtte derigenom någorlunda kunna besparas. Imellertid blefvo de förnämsta posterna uti Askims Härad och på Hisingen, på båda sidor omkring Götheborg, besatta af RiksEnkieDrottningens LifRegemente till häst under öfwersten Wallenstierna, samt af den ena Bataillon en af Scharaborgs lähns Infanterie Regemente, hvilken då nyligen, nembliken den 10 Junii ankommen war, under öfwersten Stahl von Hollstein. Det Sachsiska Regementet så wäl som desse af Elfsborgs lähns infanterie brukades till Guarnizon i Götheborg. Den öfriga dehlen af detsamme Regementet var fördelt til besättning på Nya Elfsborg, Bohuus och Marstrand, hiit jämväl nembl. till Marstrand Ett Detaschement af det sachsiska Regementet var redan före min ankomst hiit till orten utsändt; men huru iag dermed fan nödigt att föranstalta skall framdeles blifwa berättat. — — — — —

Jag lät i öfwrigit min största omsorg vara att bringa Götheborg och de dertil höriga fästningarne uti bättre skick; och aldenstund iag säker kundskap erhållit hade och nogsam afwen kiende, det fiendens förnämsta dessein måtte vara att sedan han hade sig Marstrand bemäktigat och ruinerat Nya Elfsborg giöra landstigning på Hisingen och söka att bombardera och attackera Götheborg, samt att formaliter belägra Bohuus fästning, hvartill han ock hade uti 15 stycken transportfartyg vid inloppet af Nordre Elfwen, som går åt Bohuus, all behörig redskap och ammunition till redz liggiandes; Ty lät iag mig desto angelägnare vara att sättja bägge dessa orter utj all möjligh Defension, i synnerhet efter som Marstrand och Elfsborg voro väl försedde med allt hvad som erfordras kunde till uthärdande af en fiendtlig Attaque, och emedan Soldatesquen till Fästningsarbetet sig emplojeras kunde efter som den måste alla stunder hållas i beredskap emot fienden, den ej heller var så tillräckelig at han til båda dessa angelägenheters bedrifvande delas kunde.

[Rehnschiöld omtalar vidare, huru han genom vederbörande lät till handräckning vid befästningsarbetena inkalla allmogen i de kring Göteborg liggande häradena, »hwaremot de skulle slippa den vachthållning som de hiit in til vid siökusten hade måst giöra». »Man förmådde jämväl Borgerskapet i Göteborg at sig til FortificationsArbetet flitigt inställa.»]

[Den 12. juni lät Rehnschiöld kalla till sig »Herr General Majoren Mentzer, såsom då för tiden varande vice Gouverneur och Öfwer Commendant, General Quartermästaren Lejonsparre, Öfwersten och Commendanten Schmoll samt Öfwersten för det sachsiska Regimentet Zengerlein», hvarefter han »förehölt dem närvarande Conjuncturers tillstånd» och utgaf order om fästningsverkens försättande i »bättre och defensiblare stånd, i stället för det, att wid min ankomst alt Sammans mycket slätt bestyckat och bestält war».]

Sedan fohr iag samma dag ut åt Hisingen samt allestädes omkring fästningen och tog i ögonsigte det erra med det andra, som kunde wara at observera emot fiendens Sculationer. Då iag ock förordnade, huru posteringarne emot siösidan sättas och bevakas skulle, så att fienden ej måtte få tillfälle giöra någon landstigning.

Den 13 Junii hade iag Göteborgs Magistrat hoos mig samman kallad, och förhölt dem deras skyldighet till stadens Conservation wid närvarande fiendtliga rörelser.

[Den 15. gaf Rehnschiöld order till Vice Amiralen Örnfeldt om att försänka inloppet till Göteborg.]

Ofwannämde d. 30 Junii, berättades migh af Hr General Major von Essen, at fienden hade lagt sig wid Kåstersand uthan för Strömstad med Tre Fregatter. Tre Gallejer och andra små Fahr-

tyg, samt at man jämväl hade sedt Femb Öhrlogzskiep derute i Siön, som utan twifwel wordo sig med de förra conjungerandes, ock som således transporten til Siös ifrån Strömstad, den der ock låg aldeles färdig, war inspärрад; Så kallade iag Hr General Lieutenant Strömfeldt och Hr Öfwersten Engelhardt emedan ingen mera af Generals Personerne och Regementz Officerarne war den gången i Uddewalla tilstädes, hoos mig tilsammans, til at med dem öfwerläggia hwad wid så beskaffat tillstånd woro tilgiörandes, och stadnade man wid det sluth, at Hr General Major von Essen skulle med de hoos honom warande Siömän noga öfwerläggia, huru wida det kunde wara giörligit, at med transporten komma de fiendtelige Fahrtygen förbij, och der man då funno sådant wara omöjeligit, samt der bem:te General Major förnummo fienden jämväl til lands så starck ankomma, at han sågo sig intet kunna något emot honom nträtta, så skulle transporten sänckias och alt det öfrige ruineras, på det ej något deraf måtte råka i fiendens händer; dock skulle först til Bussarne både de der närwarande och det wid Svarteborg Camperande Cavalleriet samt til den nödlidande Allmogen af det öfrige Magazins förrådet gifwas så mycket, som de emottaga och bärga kunde; Man skulle lijkwäl dermed ej uppehålla sigh alt för länge, utan i god tid draga sig af med Troupperne närmare åth Uddewalla på det man ej måtte af fienden blifwa couperad.

Jcke dess mindre reste iag ändå sielf d. 2 Julii, tilljka med Hr Ammiralen Örnfeldt, hwilken då nyss war til Uddewalla ankommen, til Strömstad, at giöra mig närmare underrättad om det ena med det andra; Och som der befants sant wara, hwad tilförene berättat war, nembl:n at fienden så hade inspärрад transporten, at han intet kunde med någon säkerhet komma uth: Man ock fick säker effterrättelse, at den Norska Krigsmachten, under Konungens egit, samt Cron-Printzens anförande war utj anmarche; Så på det hwarken transporten eller något som Cronan tillhörde, skulle råka i dess händer, ej heller de derwarande troupper blifwa ifrån conjunctionen med den öfrige Arméen couperade, hwilket, efter som Fienden war mästare i Siön, lätteligen hade kunnat skie; Ty blef utj General Krigz Consilio och i följe af Hennes Kongl. Maj:ttz mig gifne Nådige Resolution, beslutit, at transporten skulle sänckias, Fästningz wäcken ruineras och alt annat til spillo gifwas af det, som i Magazinerne öfrigt wara kunde, ock elliest Cronan tillhörde: Men Gallejerne och de öfrige mindre bewährde Fahrtygen skulle biuda til at smyga sig fienden förbij; Til hwilken ända Hr Ammiralen Örnfeldt lemnades der qwar, til at sådant bewäreckställiga; Och när alt detta woro bestält, skulle Hr General Major von Essen draga sig med hela dess Commando af ifrån Strömstad närmare åth Uddewalla.

Jag reste altså tillbaka ifrån Strömstad til Uddewalla och anlände der d. 3 Julii om aftonen.

Dagen derefter nembl:n d. 4 Julii fick iag rapport, huru som Capitainen Nils Nilsson hade natten förut gått med Fyra Gallejer uth ifrån Götheborg och utan någon mans förlust, borttagit en dansk Galleja Prints Christian wid Namn, tillika med hela dess besättning, bestående af Twå Capitainer, Fyra Lieutenanter och 110 man Gemena.

Dessutan tilbrachtes denna så wäl som den följande dagen med hwarjehanda nödige författningar, effter den förändring och det anseende, som sakerne nu fått hade, då ock två Compagnier af Wästgiöthe Cavalleriet beordrades at anträda marchen til Wenersborg och Uddewalla.

Förbemelte d. 4 Julii afmarcherade också Hr General Majoren von Essen med de under honom stående troupper ifrån Strömstad sedan hela den danska Armeen war redan til gräntzen ankommen, och hade begynt med sina Förtroupper wijsa sig på denne sidan af hwilka lijkwäl Major Lehman, som med ett Partie war utsänd, til at recognoscera tog Sex stycken wid Sundsborg tillfånga.

Den 6 helt bittida om Morgonen, kom den danska Schoutbynachten Tordenschöld när inunder Uddewalla Stad, med Tre stora Gallejer och andra mindre Fahrtygh; Man mente i förstone dess desseine wara at skiuta eld i Staden och Magazinerne, på det han skulle få mig til at qvittera mitt stånd derstädes och således bahna desto öppnare och friare wäg för den Norska då redan utj landet inkomne Armeen: Men effter närmare erhållen kundskap derom, förnam man dess upsåt hafwa warit, at der i Hamnen träffa och ruinera den ifrån Strömstad, effter den berättelse han fått hade, tijt inlupne transporten hwarföre han ock hade en half mihl tilbaka, liggjande til reserve, Fyra stora Öhrlogzskiep, två stora Pråhmar samt andre bewährade Fahrtyg.

Jag lät deremot straxt på tienlige och behörige ställen postera Manskap uth medh stranderne, samt föra ut så många Fält-Stycken som funnos hwarmed, sedan man begynte på honom at spela, och han såg Klipporne wara med folck besatte drog han sig så fort han någon sin kunde tillbaka och arbetade sig med stor möda uth åth Siön igen.

Af denne Fiendens entreprise, blef jag föranlåten, til at eftertänckia på hwad sätt Staden och Magazinerne ifrån sliike oförmodelige händelser och fiendtelige inlopp måtte blifwa bewarade, särdeles som jag hade för godt funnit, med större dehlen af de widh Uddewalla Camperande troupper, hwilka af Jönkiöpings lähns Regemente nu woro förökte, at marchera fienden emot til Saltkiällan, och Qwistrum, derest at conjungera mig med de från Strömstad tijt anlände Regementer, samt i mening at der afwänta hwad Fienden sig ytterligare företaga wille. Altså ock emedan Uddewalla Skants eij war i det stånd, at derutur någon Defension göras kunde, effter som den war aldeles förfallen, och man eij

heller hade några Stycken til hands, hwarmed den besättjas kunde; Ty beslöt iag at låta inloppet til Uddewalla försänckias, hwilket alt d. 7 och 8:de Julii blef i wärcket stält. Jag begaf mig altså d. 9 Julii från Uddewalla til förberörde ort Saltkiällan, sedan Regementerne tillijka med de fåå Stycken, som man hade wid hand, woro föruth tijt marcherade och der samlade, undantagandes det Hallandske Regementet, hwilket til wacht wid Uddewalla Stad och Magaziner emplerades.

Här wid bör iag ej obemält lämna, at på det fienden, som redan in til Wettlanna Broo war avancerad, och sig in emot Dahlsgräntzen utbredt hade, ej måtte få, utan något motstånd, tilfalle, at falla in uthj Dahlsland, samt ruinera det tillijka medh Wenersborg och Rännome bro, och således afskiära communicationen med Rijket; Ty fan iag, til at i möjeligaste mätton all sådan skada och olägenhet afböja, för rådeligit, at låta Dahls Bataillon en samt de twänne oindehlte Compagnierne af Gröna Dragonerne marchera til Dahl, och der under Hr Öfwersten Lejonbrincks Commando jämte, den bewährde Allmogen derstädes, brukas til det landetz betäckningh.

Jag hade gärna welat undwijka en sådan trouppernes dehning, effter som iagh dessutan war til Manskap swag nog emot Fiendens för mig stående starcka och tahlrijka Armee; Men i anseende til förberörde omständigheter, kunde iag det ej undgå. Det hade ock den wärcka med sig at fienden genom detta Detachment blef föränlåten till at ändra sitt stånd; Så at i det stället han tillförene stod wid Wettlanna Broo, drog han sig tilbaka bakom Blomsholm, och blef der hela tiden stilla stående, ej dristande sig, at giöra något mouvement, antingen åt Dahlsland, eller längre in åth Bohuus lähn, af fruchtan at blifwa ifrån Dahl i ryggen fallen, så framt han den senare rörelsen sig hade welat företaga.

Här til gjorde doch ej heller det litet, at iag ej lät Regementerne på en gång utur sina qvarteer anryckia, utan effter hand och Bataillons samt Compagnie wijs; hwaraf det rycktet til dess läger kommit war, at den under mitt Commando stående Armée, blef dageligen med hela Regementet förstärckt, och at den alt derföre åthminstone måste bestå af 18000 Man, emot hwilken han intet understod sigh något widare tenera. — — — —

Wid Saltkiällan och Qwistrum, tijt iagh mig som förbemält är, d. 9 hujus mände begifwa, hade iag gärna welat förblifwa til at afwänta hwad den fiendtelige machten til landz sig ytterligare företagandes wordo, och den samma derstädes bemöta samt effter möjligheten ifrån widare framgång afhålla, så framt hon sådant hade budit til at tenera; Men emedan så wäl de från Danska lägret ankommande öfwerlöpare, som mine uthskickade kundskapare, de der hade warit inne utj sielfwa Staden Strömstad, hwarest konungen

af Dannemareck hade sitt Hufwudqvarteer, wiste at berätta, det man der hölt på at embarqvera både Infanterie och Cavallerie, och iag fördenskuil skiähligen befahrade, det deras Dessein der med torde wara, til at antingen sättja i land wid Uddewalla och ruina båda Staden och Magazinen derstädes, och således betaga mig lijfzuppehållet för de under mitt Commando stående troupper, eller ock at göra landstigning på Hijsingen, samt fatta posto derstädes, och på det sättet coupera mig både ifrån Bohuus och Götheborgh hwilket senare han då i den händelsen, hade kunnat efter behag bombardera, och det andra formaliter belägra; altså ock emedan enthera af desse twenne för Kongl. Maj:tt och Rijket högst skadelige Desseiner hade af fienden innom några timmars tid, när vinden war god, lätteligen kunnat exeqveras, särdeles som han så aldeles hade Siön inne, at han kunde utan något hinder eller motstånd från denne sidan, segla af och an, ehwart och när han wille; Ty fan iag ej rådeligit at blifwa wid Saltkiällan och Qwistrum längre stilla stående, särdeles som ock Proviantets tilförsel i mangel af nödig skiutz, begynte at studza; Utan nödgades d. 13 Julii om morgonen bryta derifrån, up och marchera närmare tillbaka åt Uddewalla, på det iag måtte wara så mycket närmare wid hand, til at kunna taga behörige och giörlige præcautioner emot förenämde fiendens förehafwande i fall han skulle budit til någotthera at fullfölja.

Jag hade likwäl gärna welat stadna på något tienligit och beqwämligit ställe, emellan Härstadz Heed och Saltkiällan, för bättre beete skull; Men aldenstund wattnet war allestädes så uttorckat, at hwarecken folck eller hästar kunde deraf bekomma så mycket som de behöfde; Så blef iag föranlåten at sättja mig med Cavalleriet på Härstadz Heed, och med Infanteriet när in till Uddewalla Stadh, på hwilket förra ställe äfwen Wattunöden war så stor, at iag när hade måst låta Cavalleriet ryckia up, så framt iag icke hade funnit på det rådet, at iag lät igenom Öfwerst Lieutenanten de Witte, långt uppe i bergen och Skogarne emot Dahlssidan, sticka uth Tre stycken Siöar hwarifrån sedan wattn nog til lägret framflöt.

Det kan näpligen beskrifwas, hvad olägenhet jämwäl denne allmänne Wattungbristen mig förorsakade utj miöhl mahlningen, til Trouppernes förnödenhet, i det alla Wattung-Quarnar, både när wid och omkring Uddewalla på alla sidor, woro i brist af Wattungstadnade; så at om icke Trällhätte qwarnar warit så när wid hand, som likwäl lågo öfwer Tre mihl derifrån, hade man intet kunnat uppehålla manskapet med bröd: Hwarföre dageligen 70 Hästar måste ifrån landet wara inne til at föra mäliden til och ifrån Trällhättan.

Jag befitade mig sedan icke mindre än tilförende, at så genom Partiers som kundskaps karlars uthsändande inhämta wiss efter-

rättelse om fiendens Mouvements och företagande. Merendels alla stämde derutj öfwerens, at en transport af Sex Regementen woro gångne ifrån Strömstad och destinerad til landstigning på Hijsingen, hwilket ock så mycket mera troligit giordes, som Hr General Majorerne Mentzer och Silfverhielm mig berättade genom bref, skickade med Expressen General Adjutanten Grefwe Mörner, at Tordenschiöld til den ändan wäntade en förstärkning af 4000 man; Hwarföre ock Hr General Majoren Silfverhielm, som Commandet på Hijsingen förde, begiärte undsättning af mera Infanterie. Der til med fick iag jämwäl i samma dagar nembl:n d. 19 Julii rapport ifrån Commendanten Danckwardt om Marstrands plötzlige öfvergång til fienden innan man säkert säja kunde, at det war attaqverat lydandes dess matta bref derom ord ifrån ord som följer, Dat: Tiufkihsudd d. 17 Julii 1719.

Eders Gref:e Excellence gifwes härigenom undån-ödmuikeligen tilkiänna, at efter föruth giord möjelig resistance icke allenast 2:ne Cronskiepp förledne Söndags jämte en stor Gallej af fienden Dansken wardt utbuxerader, utan wardt man nödsakadh på wederbörligit Krigz Consilii öfwerwägande och slut, at d. 15 hujus utj 7 Puncter om Fästningens öfwergifwande Ammiralitetz folcketz Conservation och Guarnizonen med Schouthbynachten Tordenschiöld at accordera, så at alla sig nu i land wid Tiufkihl befinna med Par Regementz Stycken öfwer- och undergewähr, samt en månadz Proviant; warandes eljest alla Cron-Fahrttyg och Siöredskap nedsänckte och genom skätt förderfwade, som altsammans närmare oförtöfwat skall Eders Gref:e Excellence rapporteras och remonstreras, hwarmed under all wördnad framhårdar etc:a.

Och som derutj ingen raisons fans til ett sådant högst skadeligit förhållande, så förordnade iag straxt, det skulle bemelte Danckwardt tagas i arrest och ställas under wederbörligit Krigzförhör.

Af denne Fästningens oförmodelige och nesslige förfallande i fiendens händer, samt af de åthskillige berättelser, som til migh inkomne woro om dess Desseine på Hijsingen sattes iag utj mer än mycket orolige och bekymmersamma tanckar, i anseende til Elfsborgs, Götheborgs och Bohuus conservation.

Til at dehla den under mitt commando lydande lilla och föga af 5000 Combattants bestående Corps, så at den både på det ena och andra stället hade kunnat wara tillräckelig, kunde i anseende til fiendens myckenhet, som åtminstone bestod af 23000 Man, icke låta sigh göra.

At aldeles öfwergifwa Uddewalla, och gå til Hijsingen, fan iag eij heller rådeligit, änskiönt sådant utj de håldne General Krigz Consilier, war merendels för godt funnit, emedan på det sättet eij allenast Uddewalla Stad och Magaziner, utan ock Dahlsländ, Wenersborg och Rännomme Broo skulle blifwit lemnade i sticket til fiendens discretion.

Jag beslöt alt derføre, at ännu något stå stilla och vidare afwänta hwad fienden tentera wille; Men så giordes lijkwäl all anstalt til ett ofödröjeligit upbrått öck en skyndesam marche; i fall det skulle påträngia: Doch på det för fienden något ombrage giöras måtte så lät jag den ena Bataillonén af Scharaborgs lähns Infanterie Regemente, som hijtills wid Uddewalla stådt hade åt Hijsingen afmarchera Hr General Majoren Silfwerhielm till undsättningh.

Ifrån den fiendtelige armeen i Bohuus lähn, sändes allenast ett Partie uth under General Majoren Tramp bestående af 1,200 Man til häst och 400 Man til foth hwarmed avancerades in til Qwistrum skolandes, som man förnummit, dess mening hafwa warit, at der med inbryta utj Dahlsland; Men när han fan broen wid Qwistrum wara afbränd, som iag för den orsaken skull låtit ruinera begaf han sig straxt tillbaka igen.

Sedermera hölt fienden sig stilla innom sitt läger wid Blomsholm in til begynnelsen af Augusti Månad, då han begynte at ifrån Strömstad embarqvera sina Tyska Regementer och med de Norske trouperne at gå tillbaka öfwer Swinesundh in åth Norige.

Det är at märckia, at under hela den tiden, fienden icke bekommit (förutan de utj Marstrand) en endaste fånge, der lijkwäl de af mig utskickade Partier som oftast Fångar inbracht: Dessutan ankommo jämwäl dag från dag en hop danska öfwerlöpare.

Jag begaf mig fördenskuлд den 20 derpå följande Augusti ifrån Uddewalla til Götheborg, hwarest innan resan vidare fortsattes, behörig anstalt giordes, huru Commandet der skiötas skulle under min frånwaro.

Jag förordnade altderføre Hr General Majoren Mentzer til at förestå det samma inom Fästningen och dess tillhörigheter samt til at föra dispositionen wid Cassan och Magazinerna; Men på Hiisingen och utom fästningen updrogs det åth Hr General Majoren Schwerin: Båda två förmantes både Munt- och Skriftligen at taga sig wäl til förwahra för fiendtliga surpriser, då öck så wäl som tilförne, jämwäl Hr Ammiralen Örnfeldt blef påmint om det, som honom åliggia mände til warfwets och fahrttygens tilbörliga bewakande, och at man til at desto bättre kunna observera fiendens mouvemens och stämplingar, om nattetiden, skulle hwar natt låta twenne Patroll Eschalouper löpa ut åth sön til at recognosera.

Hr General Majoren Silfwerhielm fick ordres at gå hem til landet med dess eller Smålandz Cavallerie Regemente, samt medh det såwäl som Jönkiöpings lähns Infanterie Regemente, hwilket wid samma tidh från Uddewalla aftogade, hålla sigh färdigh til upbrått at marchera dijt, ehwarest det mäst och först omträngia kunde, antingen til Skåne eller til Carlserona och den sidan åt Östersjön,

emot den af fienderne, antingen Ryss eller Dansk, som sig der wisandes wordo och någon fiendtlighet föröfwa wille.

Uti det aftågande Smålähnska Cavalleriets ställe, förordnades det Wallenstierniska Regementet till wachthållning omkring Götheborg, uppå Hijsingen och uti Åskindz härad, 100 man på hwarthera stället.

[Den 25. augusti bröt Rehnschiöld upp från Göteborg och »fortsatte resan genom de Hallanska fästningarne» till Skåne.]

Imidlertid passerade wid Götheborgs sidan det at Commendeuren Uthfall gick ifrån Götheborg genom Nordre Elf uth, med 4 stycken små Gallejer samt några Echalouper och utan någons Mans förlust bortsnappade 9 stycken fiendtliga derutan förr liggiande fahrtyg, bestående af en stor Galleja, två store pråhmar, en Bombarderkitz och 5 transport Fahrkostar, lastade med allehanda slag ammunition och vivres, hwarigenom fienden en ansehligh skada tillfogades, och emedan man befruchtade, att han, i anseende der til, torde söka sig på något sätt sådant att revangera, så til desto större säkerhet för dess invasioner på Hijsingen och igenom Nordre Elf upåt Bohuus, fann iag rådeligit at til förekommande af det förra, låta en Redoute wid Arredahlen gent öfwer emot Ny Elfzborg, och till det senares afböjande, en på Kippholmen wid inloppet af berörda Elf upkastas, hwarom fördenskuld ordres till Hr. General Majoren Schwerin, som förde Commandet derstädes afgingo.

[Om Tordenskiolds sista angrepp skrifwer Rehnschiöld följande:]

Doch måste iag innan afresan ifrån Lund skiedde, förnimma de obehageliga tiender, at man wid Götheborg ej bättre wachthållit hade, än att fienden natten emellan den 26 och 27 September hade fått tilfälle at smyga sig in till wärfwet derstädes och itända Gallejerne Carolus och Wreden, tillika med en Fregatt Commendeur Gathenhielm tilhörig samt med sig bortslåpe den från honom nyligen tagne Gallejan Prince Fredrich; hwilket lijkwäl förmodligen hade kunnat förekommas om man hade mina ordres efterlefwat, med ofwannämde Patroll Echaloupers uthsändande.

Kort Berättelse om Attaquen
som skiedde af den Danska Flottilien
uppå Castellet Ny Elfsborg.

Den 20 Julij år 1719. Kom den Danska Flottilien från Marstrand som beståd uti 10 st. Fregatter och Pråmar 3:ne Gallers 1 Bombardier Galjot och 50 à 60 st. Proviant och Ammunitions Skiep, och lade sig utom Canonskott under Fästningen Ny Elfsborg. 21 dito. Om morgonen kommo åtskilliga Schlupar och recognicerade emellan Holmarne. samma dag om aftonen Kl. 5 à 6 drogo sig närmare under Fästningen och rangerade sig således som häraf ses kan samt med deras Gallers transporterade på Aspholm 36 st. 16 Å : och på lilla aspholmen 4 st. 60 Å : mortiers då de begynte att bombardera warmed de continuerade in på natten. den 22 dito begynte Fienden vid Dagningen mäd ett häftigt Canon: och bombarderande hvilket utan uppehåll continuerades till kl. 4 à 5 om Dagen då Schoutbynachten Tiördenskiöld egenom en afschickader Schlup lätte Fästningen uppförda. Men som hånom sådant ej blef accorderat, continuerades mäd Bombardering natten egenom. den 23 dito continuerades likaledes mäd Bombard: och Canonerande hela dagen egenom. den 24 dito om Morgonen blef de fientl. skieppen från Hisinge Landet af 4 st. Feldt stycken och 1 40 Å : mörsare canonerad och bombarderad då Fienden sig drog bort och lämnade på Lilla Aspholmen 5 st. 60 Å : Mörsare.

Berättelsen med karta är under-
tecknad A. Fischer.

**Kort Relation af Attaquen
som skiedde utaf den Danska Flottilien
uppå Castellet Ny Elfsbårg.**

Anno 1719. d. 20 Julii samlade sig den danske Flottilien utan för Elfsborg. som bestod utaf 10 st. Fregatter och pråmar. 2 stora flata pråmar. 3 Gallerier. 1 bombadiergaliort. och 50 à 60 st. ammunitions och proviantskiepp.

d. 21 dito. om aftonen klockan 5 transporterde fienden med dess Galleer 36 st. 16 & mortieer uppå stora aspholmen och 4 st. 40 & dito på lilla aspholmen, sedan rangerade sig med flottilien emellan och bakom holmarne, som här af sees kan, och begynte samma afton kl: 6 att bombardera.

den 22. begynte de wid dagningen med att fasligt bomb. och canonerande med hela lagen från skieppen, hvilket kontinuerade utan uppehåll hela dagen. Klockan 5 à 6 samma dag lätte schoubynackten Tiornskiold upfordra fästningen.

den 23. continuerade Fienden likaledes, med cano- och bombarderande. Natten imellan den 23 och 24 blef på Hisingelandet af Hr. öfverste Stahl planterat 4 fältstycken och en mörsare hvilka fattade fienden uti flanken: då de ej längre fant råd: att blifva emellan 2:ne eldar beliggandes: återsläpade de den ena den andra bort, den 24 klåkan 8 om dagen, då de lade sig på samma ställe, hvarest den 20 Julii.

Å vår sida är vid pass 70 man dödade och bleserade, hvarunder 1 Major och 1 Lieutenandt dödt.

Af de danske skall uti Marstrand ligga 800 man bleserade, som af fältet äro dit bragte.

**Protokoll hållet vid krigsrådet å Karlsten
den 14. och 15. juli 1719.**

Anno 1719 den 14 Julii Blef krigz Consilium hållit angående Beskaffenheten till Defensionen wed Carlsteens fästning emot dhe danske som den samma till dess Passage och Adreneur den 29 passato ansatt och inspärrat och med En Belägring alt sedan continuerat. Närwarande.

Öfwersten och Commendanten	Henrich Danckwardt.
Commendeuren	Baron Erich Siöbladh.
Ammiralitetz Capit:ne	{ Claës AnckarCreutz. Lars PalmCrona. Jacob von Uthfall.
Artollerie Capitain	Josias Mörck.
Skiepz Capitainerne	{ Robbert Mofatt. Thomas Wesslingh.
Guarnizons Capitainerne	{ Patrich Völsch. Ulrich Schwartzhoff.
Artollerie Lieutenanterne	{ Jonas StiernGranat. Johan Graan.
Lieutenanterne	{ Christian Spåre. Anders Uddström. Mårten Brenne. Petter von Eggmund. Torbiörn Kiellman.
Guarnizons Lieuten:ne	{ Paul Brutenbergh. Carl Munck. Bengdt Nyberg. Anton Henning.
Dito fendrichen	Johan Ekman.

J anseende till det att mot all förmodan fjenden utj sitt Ändemåhl oförmodel:n allaredan har all resistance och Canonade oachtat, så högt reüiserat, att han genom dess starka force till Siös och Landz icke allenast häfwit Besättningarne af alla uthom fästningen belagne Wäreck Blockhuus och Påster och således fördrifwit och injagat af dhe samma deras behörige Commenderingar och så många af Militien dependerande som sin säkerheet i Fästningen welat söka uthan har jämbwähl uthbuxerat 2:ne Cron fartyg och En Stor Galleij innan dhe kommit att siuncka ell:r förtyngas, föruthan det att han med Bläningar (?) retranchementer Batterier och dylikt alt fort hinderlöst continuerar, samt här under Bergzhögderne och i Staden 500 Man starck förnimmes liggia och ordentel:n camperar — Uthstälte Öfwersten och Commandanten till Commendeuren Baron Siöblad och dhe Öfriges uthlätelser och Betänckande hwad wed så fatte omständigheter wore till giöra och råda, helst som sub Dato Schoutbynachten Tordenschjöldh genom dess inskickade Bod och Skrifvelse gifwer med höga contestationer till kiänna sig på konungens i Danne-marck ordre icke wela gå härifrån innan han sin Dessein fullfört, det må kåsta hwad det kåsta kunde — med mehra hwad ber:de Schoutbynacht utj sitt omtalde Breff ad Acta, låter inflyta Commendeuren Baron Siöblad yttrade sig, mycket högt deröfwer i sitt sinne ängslas och röras att En så stor Riksens afsaknad skulle tijmat, uppå den åhåga Nijt och oförtrutenhet som han haftt, så wähl till hambnens förBommande med Master och läncker samt Starckt Tog Wäreck som Canonade af Galleijen och en Präm på fjendens arbetare och retranchement samt Attaque med mehra som till Escadrens Stadens och fästningens bewarande och fördehl sitt afseende haftt deruthinnan han sig underställer En hwars Redel. Wittnesbörd och Omdöme — förmenandes i det öfrige att Capiteinen af Artoll. Josias Mörck kan närmast ge wed handen huru med dess Wäreck såsom det påliteligste och förnembste Medlet till fästningens försvar förewetter, Hwilken swarade sig wara hjtkommen wed fjendens första annalckande iff:n Bohuus derest han sitt rätta wistande haftt och således fuller icke haftt tillfälle att öfwersee wed denne Artoll: staten Sakerne så noga som dhe tidigt skulle åhrfordrat, beklagandes det wara uthom hans förmåga att dermed som sig borde och giörl:n skie kunde skulle uthrättas effter som först och främst här, allenast En feurwäreckare finnes jempte 39 Personer af Artoll. Under Off: och Gemena, hwilcka icke kunna der wed förmå något tillbörligit wäreckande, så wähl i regard af deras Owanl. Ringa antahl som de flästas ålder och mattheet. Och der till med äro Mörsare och Stycke lavetterne i hela Uthan Wäcket, så när som några af de senare, så murekne och swaga af långsamt ståndande under bar himmel att mörsare Lavetterne, effter Ett å 2:ne Skått söndersprungit och obrukel.

blifwit äfwen som Stycke Lavetter till axlar och annat efter något Skiutande af- och söndersprungit och ehuruwäl En Ny 80 Pundig Mörsare lavett i förråd warit så äro Batterierne å hela Uthan Wäcket icke så gjorde att dhe Mörsare dunster kunna tåhla. Äfwen är det med fyrkantz Planen hwars Batterier wijdare icke kunna brukas till 6 Pundige Styckens lossande för deras bräckelighet och det att dhe allaredan söndersprungit. Så att när ytterligare igenom Bomber uthan-Wärckz Batterierne skulle jämpte resten af Styck lavetterne sönderslås opkastas och förströs, då ingen uthwäg wore öfrig mehra än på fyrkantz-kyrckio Batteriet hwarifrån icke mehra än 3:ne Skått anglar till fjendens Orter och Wäcket wetter, hwilcka äfwen föga nytta förorsaka, för folckets mattheet och Ringa antahl, i synnerhet då fjendens Eldkastande samt Skrått och annat häftigt Skiutande derpå skulle angå hwar-till sielfwa anglarnes Stora Widd anledning och tillfälle gifwa, då Manskaptet med Eldsläcknings-Wattudrecht och krutwalfwens conservation samt Tornetz bewakande och släckande så nog blefwo sysselsatte att fjenden i sin attaque för ingen dehl kunde hindras med mehra tillstöttheter säjandes sig hört att Öfwersten och Commendanten om dessa Artollerietz hinder ofta och tidigt skall hafwa påmint.

Capitainen Völsch ingaf förslag på Guarnizonens styrcka, hwarefter sig här befinner för tiden Tienstgörande 193 Under Officerare Corporaler och Giemena tillsammans föruthan Siuka och dhe som till fjenden i desse dagar öfvergått.

Skolandes Manskaptet i manquement af Watten och dricka mycket förswagats och af sig kommit men uthlåta sig doch ännu icke något otillbörl:n.

Uthaf Siöfolcket har sig inpå fästningen efter En af wederbörande upgifwen förteckning inställt och kommit med Under Officerare och Giemena allenast 95 Man hwilcka fuller hafwa Underhåld men intet hwarcken godt Watten ell:r dricka att accomoderas med — dhe uthlåta sig icke rättel:n wara uthsatte, efter som dhe hwarcken wela ell:r kunna agera ell:r handtera Wäcket wed Landt Wäsendet — Rättte- och Profwiant Mästaren Bengdt Ström sade härsammastädes fuller ännu qwarfinnas En Månadz Sofwel för denna Guarnizonen, men miöhl till Bröd icke wijdare att tillgå mehr än något öfwer 3 Tunnor — kook och Bakewatten finnes äfwen intet, intet heller att Brygga med ehuru En 40 Tunnor Malt i förråd skall wara. Uthan Wäreckz Magasinet är och redan af Bomber sönderslaget och under bar himmel liggande samt med kalck och Tegel samt jord opblandat. Wijn och Brännwijn uthlät sig Rättte- och Profwiant Mästaren äfwen icke hafwa tillgång på — Så att Communionen icke kan förrättas ell:r folcket och dhe Siuke i deras Törstthet på något sätt soulageras, hawandes intet något sådant ell:r annat högst nödigt kunnat anskaffas

och opkiöpas för det att i Cassan långsammel. allenast 200 D:r St i devalverande 2/:s koppar Styfrar sig befunnit och ingen undsättning der wed blifwit giorder. Hwarmed till wijdare händelser åthskildes. Datum ut Supra.

Den 15 Julii Continuerades.

Då Samptel. Artoll: manskapet i anseende till förenembde motiver sig förklarade wara alt för få och matta sampt oförmögne att å annalckande och allaredan i parat Stående fijndtel. Storm och Eldkastning någon resistance giöra, ehuru förbundne dhe sig och der till finna och willige woro hwarföre Dhe begiär att En god betingning och Capitulation måtte wed tillfälle och tidigt påtäckas och giöras så dhe på fasta Landet komma finge med deras och deras hustrus lösa Egendom.

Officerarne af Siö-staten yttrade sig der wed samptel:n fuller oförtrutne och willige finnas att bijtråda Wäcket med all sin förmåga. Men afsågo der med emot fijndens offentel. præsparatorier och sig bemächtigade fördelachtigheter ingen effect efter Båtzmännenne äro helt indifferante och säija sig till ingenting här wed annat kunna giöra, än bära Watten och söka släcka Eld som intet till fijndens afslag ell:r Stormens hindrande gjorde — jämbwähl förklara sig ber:de Båtzmän wed Ammiralitetet hafwa giort hwad dem blifwit befalt och dhe bordt giöra, men på detta säija dhe sig intet förstå uthan befara sig förgiäfwes blifwa här opbrände och förlorade.

J lijka mätto gjorde Guarnizons Officerarne den föreställningen att hos dem intet fehlar hwad deras åliggiande beträffar det dhe och om sine Soldater betyga, men säija att dhe och dhe Giemena måste förklara sig wara alt för swaga och få att hindra hans förehafwande Storm Dessein och den force hwarmed han så wäl tillförrne som i denna Natten giort sig försedder, emedan Eld och Storm ingalunda till endera mindre till begge dehlarne af Wår Styrecka kunde hindras uthan skulle manskapet wed sådan händelse finna sig förgiäfwes uthgå och omkomma.

Commendeuren Baron Siöblad skickade ytterligare till Under Officerarne och dhe Giemena af Siöstaten genom Capitainen Anckar-Creutz och Capitain Wessling samt Lieutnanterna Stierngranat och Eggmund att uthfråga dem om dhe wille Slås ell:r — intet hwarpå dhe uthleto sig att dhe hwarcken hafwa Watten ell:r dricka och altså uthaf ständigt arbete försmächtas kunnandes cij eller här wed något uthrätta emedan största delen af dem icke äro med Skint-Gewähr bewahnte, fruchtandes sig blifwa inbrända och då när Elden skulle taga öff:r handen wille hwar och En söka sitt bästa att uthkomma och sig berga på hwad sätt det och kunde skie — och derföre begiärte dhe att dhe kunde komma till en god och behagel. capitulation. Hwarföre conjunctim resolverades

att En formel Capitulation skall göras genom Capitainen von Uthfall i dhe Puncter och Propositioner som det Instrumentet ad acta uthwijsar och aparto underskrifwes. Datum Carlsteen d. 15 Julii 1719.

Henrich Danckwardt.

Erich Siöbladh.

Josias Mörck.

Claes AnckarCreutz.

L. Palmcrona.

Jacob von Utfall.

P. Völsch.

Ulrich Schwartzhoff.

R. Moffatt.

T. Vessling.

Jonas Stierngranat.

Johan Gran.

Christian Spåre.

A. Udström.

Martin Brennö.

P. v. Egmont.

T. Kiällman.

P. Breitenberg.

Carl Munck.

B. Nybergh.

A. Henning.

Joh. Ekman.

**Krigsfiskalen J. Ugglas skrifvelse till justitiekansleren
beträffande Marstrands eröfring 1719.**

Högwällborne Hr Baron
och Justitiæ-Canceller

Nåd- och HögGunstige Herre!

Näst det iag med diupest wördnadt, Gratulerar till det Framsteg, hwar med Hennes Kongl. Maj:tt Högwällborne Hr Baron och Justitiæ-Cancellerns Höge wäblförtienster Högligen Allernådigst anse täckts, samt att dertill allra Ödmükeligst Önska, allsköns lycka och wählsignelse af högden, berättas demödigst, att iag ingen Twifwell bär, Det lærer ju Högwäll:ne Hr Justitiæ-Cancellern redan wara underrättad i hwad måtto 4 Anseelige Batterier som till Marstrands Hampns Betäckning på fördehlachtige Ställen warit anlagde, under Fiendens Skiutande på Swänska Skieps-Escadron blifwit oförswarligen, af dhe wåre d:n 11- och 12 i denne Månad förlupne, Då Fienden sedan dhe Swänke Fartygen mehrendels blifwit sänckte i Hampnen och Siöfolcket retirerat sig till Castellet, efftermiddagen sielfwe Fästningen småningom Attaquerat med Stycke skott och Bomber, hwar af dock ingen större Skada är tijnad, än att een Bomb träffat och skingrat een Material-bod, därest oförsichteligen 3 à 4 Tunnor Krut warit Lagde, hafwandes föruthan denne, allenast 3:ne andre Bomber hindt och Creverat i Fästningen, uthan ringeste wärckan, äfwen som Fiendens Styckeskott bewijsligen hwarcken skadat Fästningzwärcken eller Folcket till een Man; Hwar på den 13:de från Fienden, som om Afttonen dragit sine Gallerer och Promar uthur Inloppet och Hampnen, intet, men af Fästningen någre Skott blifwit gjorde, som och fruchtlöst den 14:de skiedt å begge Sijdor, tills klockan 11 förmiddagen, då Danska Ammiralitetz-Capitainen Plaijort med Bref från, Schoutbinachten Tordenschiöld till Öfwersten och Commendanten Danckwardt afsänd, i Fästningen första gången är insläpt worden, hwar efter alt Skiutande Ophördt, samt genom beskickningar emillan ber:de Tordenschiöld och Danckwardt Accord om Fästningens upp-

gifwande blifwit slutet i den förtrolighet, att den senare med 1 Tambour i egen person wågat gifwa den förra en Visite, som för sin dehl, äfwen icke haft försyn den samma i sielfwa Slottet och Commendants-husen emottaga, hwilcket skedt den 15:de eftermiddagen, då ännu ingen af Swenska Besättningen (bestående i Siö- och Land-Milice Officerare och Gemehna 388 Man) uttogad war, förr än den 16:de derpå följande, sedan Capitulationen å begge sijdor war faststæld, då Swänska Guarnizonen Förmiddagen uthan Ordning skyndats uthur Fästningen och Tordenschiöld den med 100 Man Danska emottaget och besatt. Schoutbinachten Tordenschiölds Force i staden närwarande, under attacken och äfwen då Fästningen Öfvergafs, har högst warit 450 Man, Där af han ingen förlorat, uthan är en så formidable, och för dess Makalösa fasthet ganska wijda Kundbar Fästning, på ett så plöztligt och effter allt anseende Förrädiskt sätt, honom öfvergifwen i bästa Stånd, och på den Tijd, då effter Commendantens egit widgående, ej ringeste brist warit på hwareken Mund- eller Krigz-Provision.

Jag repeterar wördsammeligst mitt förra, förmodandes Högwällborne Hr Justitiæ Cancelleren redan här om wara Kundgiord, och derföre ej understår mig med större wijdlyftighet particularisera denna Högmåhl-Saks Högstlastwärda beskaffenhet, uthan i Afskriffter bijläggandes så wähl det uthj Fästningen hållne Krigz Consilium, som sielfwa Capitulationen och Accords-Puncterne, berättar att uppå mitt genast ingifne Ödmiuka Memorial, Commendanten Danckwardt d. 21 hujus är Arresterad worden, och alla Officerare af Landt- och Siö-Stat, som något Befähl haft af Instrumentet öfwer det författade Krigz-Rådet underskrifwit, jemwähl dagen effter såssom d. 22 wordne inhächtade, samt Commendantens lösa Egendomb redan i förwahr tagen och nu fortfares wid ett här i Staden förordnat General-Krigz Förhör, med Ransakningen hela Dagen effter all Möijelighet, Hwilcket allt Högwällborne Hr Baron och Justitiæ-Cancelleren wijdare högtgunstigste förordnande Allraödmiukeligst underställes, af mig som för en besynnerlig Nåd och lycka Skattar, att få wara, hwad iag med all submission är

Högwällborne Hr Baron
och Justitiæ Cancelleren

Allraödmiukeste

Tienare

Jonas Uglä

Krigz-Fiscal wid Bohuslänske Arméen.

Götheborg d. 30 Julij 1719.

**Utdrag ur
generalkrigsförhørets protokoll beträffande Marstrands
eröfring 1719.**

Föregående Bref och Befallning till undersökandet af detta måhl, blef upläst utj Öfwersten och Commendanten Dankwardtz närwaro och' frågades om han emot föregående Ledamöter, som detta General Krigz förhör bekläda, något jäf hade hwar till han swarade nej. Bödz derföre göra sin berättelse, huruledes och för hwad orsak han Fästningen upgifwit? han swarade at d. 10 Iulii efter middagen, kommo de danske med 18 Fartyg, hwaribland war ett af Master gjordt Blockhuus och nalkades in åth Antonetta wid Osto; Natten derpå sattes folck i Land at arbeta emillan Wettesund och på Ändan af Långedalen emot Galgeholmen. D. 11 dito Canonerades ifrån Gallejan Printz Fredrich tämmelig starkt, såsom och ifrån Promen samt Fästningen på det danska Retranchementet, som war på Koo-Öhn: Och efter middagen kastade fienden med 5 mössare Bomber ifrån bem:te Koo-öhn på våra i hamnen liggande Skiepp, dock uthan at giöra någon skada, mer än allena igenom en Bomb Artollerie-Båten blef sänkt hwar uthi 13 man woro sampt 7 Tunnor krut, som warit ifrån Batteriet Hedwijckholm tagit emedan samma Batterie ej kunde sig emot fienden längre förswara, uthan manskapet i Fästningen uptagit och Styckonen förnaglade. D. 12 påföljande kl. 8 om morgonen, sände de danske en Eschaloup med hwit flagg emot Batteriet Antonetta, hwilcken samma bemöttes med en af Hr Commendeuren Erich Siöblad utsänd Eschaloup som fördes af Hr Öfwer Lieutnanten Brennö, då den danske uthskickade Capitein, anhölt få komma på Fästningen, att tahla med Commendanten Dankwardt och Commendeuren Siöblad: men blef af bem:te Öfwerste igenom Lieutnanten Brennö till Swar lämnadt, det kunde honom ej efterlåtas, uthan kan han sig, hoos Hans Excell:ce Fältmarskalken Renschiöld anmähla, om han något hade at föredraga: då den danska Capitein förklarade, det war honom okärt, att han ej fick komma up på

Fästningen säjandes der uppå: der några qwinfolck woro på Fästningen, skulle de få tillstånd at resa öfwer till Landh: der uppå lät fienden boxera in 2:ne Prommar och 2:ne Fregatter, som med Skrat starkt fyrade på vårt norra Batterie i Staden, och nalkade sig bem:te Prommar ända in i norra hamn-gapet och lade sig under bärget wid Antonetta, så at våra på Batteriet samt Siöfolcket sedan Skieppen woro sänkte förmedelst fiendens starka skiutande, måste taga sin undanflyckt in på Fästningen, effter fienden redan war i Staden landstegen, och intagit Batteriet Antonetta och norra Bläckhuset, men styckonen lijkwäl af våra egne förnaglade: Och ehuru starkt ifrån Fästningen fyrades, boxerade fienden uthur hamnen Gallejan Printz Fredrich, der på Fregatten Wilhelm Galley, samt derefter Fregatten Wardberg och behölt dem emot afftonen wid sina 2:ne Prommar. Berättandes fuller Hr Öfwersten desse våra Fartyg warit sänkte, men fienden kom för hastigt ock dem upplyfte. Sedan kastades af fienden ifrån Koo-öhn och deras Pråmmar, Bomber på Fästningen hwaraf åthskillige in uthi Fästningen och dess uthan wärk föllo så at Elden tog utj taket på tornet samt Fyrkantens Batterie, så wäl som uthi uthan-wärket och Material Boden hwarest en Bomb nederslagit och tändt Eld på 3:ne krut-tunnor, som löffte taket up och wäggarne nederslog, at folcket ej annat fick göra än släckia Elden. D. 13 hujus säger sig Hr Öfwersten Danckwardt befallt Artollerie Capitein Josias Mörk samt Lieutnanten Graan at skiuta Eld på Staden, men de sade det intet kunna giöra, effter de der till ej tianlig Artollerie Ammunition hade, uthan skuto de allena kuhlor i staden samt kastade Steen. Emedlertijd tog fienden sig ej något förö, uthan allenast boxerade uth sina Skiepp, samt uprättade det Batteriet, som war ifrån Galleijan Printz Fredrich dagen föruth på Koo-öhn nederskutit, hwilket Fästningen ej kunde förneka, emedan det ej war mer än ett Stycke på det stället som kunde skiuta till Koo-öhn, på hwilket föruth Lavetten samt sielfwa Batteriet war söndergångit och således först måtte repareras. D. 14 effter midagen, kom den samma danska Capiteinen som föruth omtalt är, up til Fästningzbacken eller Lijden, der han lät röra Trumman, då Hr Capitein PalmCrona blef ifrån Fästningen med en Trummeslagare emot honom nedsänd, och som han begärte komma in utj Fästningen, blef med ett Ermekläde ögonen honom förebundne, effter der till undfångne Ordres, samt sedan in i Fästningen förder: Lefwererandes wid inkommandet, Ett ifrån Schoutbynachten Tordenschöld till Commendanten Dankwardt affärdat och förseglat Bref, det bem:te Commendant in originali till General Krigz förhöret öfwer gaf, befinnandes det wara Dat: Marstrand d. 25 Iulii st: nov: som uplästes och ad acta lades; Warandes dess måsta innehåll: det Tordenschöld anhåller, at Hr Öfwersten och Commendanten ej skulle skiuta Eld på Staden; Och emedan Hr Öfwer-

sten, war då i begrep på bem:te breff Swar lämna, kom Capitein Schwartzhoff in till honom med ett annat Bref af Tordenschiöldz egen hand skrifwit som ett Qwinfolck bracht up til Fästningzmuren, och sedan in i Fästningen blefwit uptagit: men af hwem, wet Hr Öfwersten icke. Detta Bref blef i den danska Capiteins närwaro Commendanten lefwererat, och gick Schwartzhoff der på sin wäg uth: Och när Hr Öfwersten hade läst i tystheet brefwet för sig sielf, frågade den danska Capitein hwad det war, läggandes twänne sina fingrar på munnen, med mening teckn gifwa at Hr Öfwersten skulle det tyst hålla: Men Öfwersten säger sig gifwit brefwet till den danska Capiteinen, och bød honom det samma läsa samt sedan hälsa Mons:r Tordenschiöld och säja honom, om han offererede 300 tusende eller huru mycket det och woro, skulle han förr låta Fästningen springa i luften för än han för penningar skulle öfwergifwas, och så länge detta taltes och brefwet lästes, war ingen mer inne, än Hr Öfwersten och danska Capitein; dock har straxt derefter Öfwersten medan den danska Capitein ännu war utj Fästningen, wijst brefwet till Commendeuren Siöblad och frågat hwad han der med skulle göra, om han straxt dhe öfrige Officerarne det wijsa skulle? Men fick till swars: han kunde det så länge låta blifwa. Bemälte Bref öfwerlefwererades nu, som uplästes och ad acta lades: warandes Jnnehållet: at Öfwersten hade fog, medan han dess starka forse ej emotstå kunde, at capitulera, och der han wille wijsa sig raisonabel och i förtroende med honom der om öfwerläggia, wille han 3000 Specie Ducater honom föräbra jempte sin Konungz Nåd försäkra på hwilket senare bref, säges skriftteligit Swar, ej blifwit lämnat: men på det förra angående Stadens brännande, har Hr Öfwersten några rader skrifttel. beswarat, hwarmed den danska Capiteinen sig nederfogat, med hwilken och Ammiralitz Capitein Jacob Utfall warit nedersänd, at anhålla det Tordenschiöld till andra dagen med Bombarderingen innehålla skulle, Skolandes Hr Öfwersten lijkwall om Stadens brännande sig ingalunda yttrat; af hwilket swar Hr Öfwerste Dankwardt sig nu berättar, härstädes ej något concept wid handen hafwa, uthan hoos sine Saker i Bohuus, hvars innehåll han säger sig icke minnas, uthan Obligerar at framgifwa Conceptet så snart sakerne hijtkomma.

General Krigz förhöret påminte Hr Öfwersten utj ett så angelägit måhl gifwa tydelig besked; men swarade nu som förr, det icke sig ehrindra kunna: Berättandes härjemte, at alle på Fästningen warande Officerare läsit brefwet innan det nedersändes och derjempte särdeles Capitein Utfall; men det senare Tordenschiöldz Bref hwar uthi de 3000 Ducaterne nembnes, hafwer hwarken Utfall eller de öfrige Officerarne, mer än Commendeuren Siöblad fått sedt eller afwettat, innan Fästningen war öfwergifwen.

Sedan som Capitein Jacob Utfall ifrån Staden på Fästningen war upkommen, och bragte ifrån Tordenschiöld det Swaret det de

till andra dagen kl. 12 som war d. 15:de skulle hafwa Dilation och wara förskonte ifrån Bombarderingen och attacken; Så har Hr Öfwersten sammankallat samptl. Officerarne och hållit ett Krigz Concilium hwaraf Protocollet in originali dat. d. 14 och 15 i innewarande månad, öfwerlefwererades, som för General Krigz förhöret blef upläst, eschiberat och ad acta lagdt.

Efter förbem:te håldne Concilium blef Capitein Jacob Utfall dagen derpå kläckan 12 till Tordenschiöld nedersänd med project till accordz punctarne, som Hr Öfwersten ensam underskrifwit, och kom efter 2:ne timmars förlopp igen, hafwandes med sig de samme underskrefne af Schoutbynachten Tordenschiöld samt daterade Marstrand d. 26 Julij st. nov. sidstl. lydandes ut in actis. Och ehuruwål Hr Öfwersten ej hafwer Copia af sitt Concept till accordz punctarne skohla de warit ord ifrån ord, som Originallet för-mäklar. Berättandes wijdare Hr Öfwersten, at Capitein Utfall wid upkommandet till Fästningen från Tordenschiöld kundgiort Hr Öfwersten det Tordenschiöld kl. 3 efter middagen samma dag begiärt, att Swänska Guarnizonen måtte utmarschera och kunde emedlertijd de Officerare, som behagade, få gå neder i Staden samt wara frije.

Emedan kläckan lider till 12: blef med wijdare ransakande till efter middagen anstånd hållit. Och som af det hålldne Krigz Consilii Protocollet befinnes at samptl. Öfwer Officerare utj Fästningen conjunctim resolverat samt samtyckt, at en formel Capitulation skulle genom Capitein von Utfall göras, som det instrumentet dem emellan slutat och upsatt wordet, skulle med Tordenschiöld accorderas; Ty pröfwade General Krigz förhöret nödigt (särdeles som och Hr Krigs Fiscalen Uggla, icke allenast berättar sig redan genom sitt Memorial till Hr General Majoren och Öfwersten Mentzer påstådt, och nu jämwähl påstår at samptl. Siö- och Landt Officerare, som detta Consilium underskrifwit, måge uthan uppehåld arresterade blifwa) att afsända Wälbem:te Hr General Major samt Hr Baron och Ammiralen Örnfeldt, genom 4 af General Krigz förhörets Ledamöter, nembl. Majoren Campenhausen och Capitein Wagenfeldt till den förra och till den senare Capitein Ståhlhanske och Capitein Balack, med kundgörelse om förenämde mähl, samt beslut, at följande Officerare Commendeuren Erich Siöblad, Artillerie Capitein Josias Mörk, Ammiralitetz Capiteinerne Clas Ankercreutz, Lars Palmerona och Jacob von Utfall, Capiteinerne P. Volsch, Ulrich Schwartzhoff, Skiepz Capiteinerne Robbert Mofatt och Thomas Wessling, Artillerie Lieutnanterne Jonas Stierngranat och Johan Gran, Lieutnanterne Christian Spåre, Anders Udström, Mårten Brennö, Petter von Egmond, Torbiörn Kiellman, Poul Breittenberg, Carl Munk, Bengt Nyberg och Anton Henning jempte Fendricken Johan Ekman, som befinnes af Krigz Consilii Protocollet, ej annat än bråtzlige, så wäl som Hr Öfwerst Dank-

wardt, måge medelst tiänlige medel fast-tagas och under arrest förwahras, till sakssens vidare ransakande, och uthslag falla kan.

Sedan fant General Krigz förhöret nödigt, att tillhålla öfwerste Dankwardt in för sig uptaga och framgifwa alla de bref eller skrifter, som han hoos sig hade, det han och gjorde på det sättet, att alle Råcke- Wäst- och Böxsäckzfickor omvändes. Präses wid detta tillfälle sade: han beklagar at detta skohlat händt; då Dankwardt uthbrast och sade: Jag tillstår mig begådt en stor faut, men bedyrade på högsta, sig det icke giordt för något interesse skull.

[Till kl. 3 eftermiddagen d. 15. juli kunde den svenska garnisonen icke blifva färdig utan sändes underlöjtnanten af Sjöstaten Egmont till Tordenschiöld, som beviljade 2 timmars uppskof. T. uppställde ett kompani utanför fästningen på norra sidan. Vid pass kl. 4 inkom T. sjelf på fästningen och möttes af Dankwardt på den öppna platsen i utanverket.] Denne kom gående neder ifrån ett Batterie, hwarest Saxiska manskapet stått upstält, at utmarchera, men skiöldrade intet för Tordenschiöld, då han gick in i Commandantzhuset hwarest måste dehlen Swänska Öfwer-Officerarne woro tillstädes, en dehl föruth och en dehl sedan efterkom; Hwaruppå Tordenschiöld frågade efter de Swenska Officerarnes namn, och kiändt somblige af dem igen; sedan har Tordenschiöld begiärt, at få hälsa på Hr Öfwerstens Barn, och gick der på in i fyrkanten, hwarstädes han en liten stund dröjde, och gick sedan af Fästningen neder i Staden och följde honom Hr Öfwersten sielf, Capiteinerne Palmcrona, Utfall, Wessling och Mofatt in till Mårten Petters Enkia, hustru Smitt, derstädes några glas rödt wijn blefwe druckne; men hwem som det framtagit Enkian eller Tordenschiöld, säger sig Hr Öfwersten intet wetta. — — — — —

Wid pass kl. 9 om aftonen, förfogade sig hwar till sitt, nembl. Hr Öfwersten och dess medfölje till Fästningen, och de danske om Bord på Prommen Fredrichshall. Det Saxiska manskapet under Cronan Sverige tienande och af Cartstéens Fästningz Besättning, blefwo förmedelst det, at de tillijka med Artilleriet hade upbrutit ett Magazin och alt Smöret af Siö-statens förråd uth-tagit, uppå Tordenschiöldz anmodan, befalle af Hr Öfwersten innan dess undergång af Fästningen, uth-marchera och under Fästningen uthan före, blifwa stående, hwarest de danske äfwen stådt öfwer natten; men det Swänska manskapet så af Siö- som Landt-staten blefwo den natten i Fästningen qwar, in till d. 16 om morgonen bittijda, då Siö-staten uthgått, och om aftonen kl. 9 artilleriet samt öfriga Guarnizonen af Landt-staten, då de danske honom ej annat wetande, straxt i Fästningen intågat, medan Hr Öfwersten i egen person, icke war på Fästningen uthan hoos Räntemästaren Ström i Staden boende, wistande, dit han wid pass kl. 4 efter middagen kommit.

Den 17 Dito blef manskapet och Besättningen tillhörige saker om Bord på de danske Gallejerne intagne och till Swänska Sijdan af Tyfkijl öfwerförde, undantagande — en dehl af Artolleriet och några af Tyska Regementet, som tagitienst, på hwilka Hr Öfwersten en Rulla förmenar sig kunna ingifwa eller ock wederbörande Officerare.

Sedan Hr Öfwersten war d. 18 kommen till Bohuus och der öfwer patten hwilat, tänkte han om söndagen, som war d. 19 sin resa till Götheborg fortsättia, men blef af en qwartermästare och 6 Ryttare utaf Hr Öfwerst Waldenstiernas Regemente arresterad, efter åberopade Hr General Major Mentzers och dess Öfwerstes Ordres, och hijt till Staden, samma dato afförd, anhållandes om möjeligit woro, att blifwa med lindrigare arrest förskont.

D. 27 Julii.

Q. Efter Hr Öfwersten utj sin gjorde Relation berättar, att Batteriet Hedwiksholm d. 11 Julii redan blef förlåtit, manskapet och Ammunitionen derifrån tagit och Styckonen förnaglade, om det på Hr Öfwerstens ordres skiedt, och hwarföre detta Batteriet, som hela hambnen defendera bordt och Eschqvadren förswara, icke till det yttersta sig hållit.

R. At kläckan emillan 6 och 7 om afftonen sände den på Batteriet commenderade underofficerare bud till Hr Öfwersten med berättelse, ej längre sig kunde hålla, förmedelst det starka skiutande från Koo-öhn: Hr Baron och Commendeuren Erich Siöblad anhöllt jämwähl, att Batteriet skulle ruineras, emedan han befruchtade at fienden det sig skulle bemächtige, då Skieppen derigenom kunde aldeles blifwa skadade, och som Hr Öfwersten såg jämwähl, at de intet kunde sig hålla, sändes neder af Fästningen Lieutnanten Breittenberg, at förnagla de der stående 8 styckon 4: 36 punningar, 2 styckon 12 punningar och 2 styckon 6 punningar: säjandes på tillfrågan, att Lavetter och folck icke woro skadade. Detta Batteriet bestod af 12 man och en under officerare, som warit för ringa, men haft ej råd, mehra at dijt commendera.

Q. Emedan Hr Öfwersten säger ingen man blifwit skadad, och fienden först andra dagen kommit i Staden och då begynt attaqverat Flättan, hwarföre han icke transporterat mehra folk till defension, och sökt fiendens Jnkomst i Staden och hambnen förhindra, helst det warit det starkaste och bästa Batteriet at Secundera Flättan och Staden med: hafvandes icke bordt hwarken Folcketz eller Commendeuren Siöbladz anhållan efterkommit, uthan raisonerat med self, huru skadeligt detta woro, och deremot nyttigt och gagneligt att bibehålla.

R. Om han icke skolat ruinera detta Batteriet, och fienden som från Koo-öhn till Hedwiksholm wada kunnat, det sig bemächtigat hade det varit oss det skadeligaste Batteriet.

De wid detta General Krigz förhör utaf Siöstaten förordnade Assessorer, berättade at de ej tillförne wist af någon wadning, uthan med Eschalaupar rodt emillan Koo-öhn och Batteriet, och således woro underligit, om så skulle nu förewetta; Fördenskull föreställtes Hr Öfwersten at om fienden skohlat budit på at wilja detta intaga, hade wäl Batteriet kunnat sig defendera, särdeles som det haft Succurs af Galleijan Printz Fredrich och Prommen Ge På, som legat bredewid och uthi en Linea med Batteriet, efter Öfwerstens egen berättelse och Journal af d. 11 Julii, hwilka föruth nederskutit fiendens på Koo-öhn hafde Retranchement.

Hwaruppå Hr Öfwersten itterar sitt förra, at då de icke längre kunde sig hålla, skulle Styckonen förnaglas, och säger sig ifrån Fästningen nedersändt Lieutenanten Breittenberg hwars tour war den natten, at blifwa på Hedwiksholm, men ej gifwit honom med sig, de 15 man wanliga förstärkningz manskap öfwer natten.

Q. Hwarföre förnämde manskap och fast mehra tideligen och emedan Batteriet war utj action med fienden blefwit ditsändt, aldenstund det då mäst behöfdes.

R. Sig ment det varit onödigt, efter han förmärkte, de sig ej längre hålla kunde, och kunde han dess uthan, icke mista mera folk från Fästningen, efter han war owiss, få dem på Fästningen tillbakars.

Q. Hwarföre Hr Öfwersten icke bättre maintinerat och brukat Batteriet Antonetta och norre Bläckhuset, hwilka legat på sielfwa Marstrandz-öhn, och hade en fast communication med Fästningen, till att blifwa Secunderat och i yttersta nöden behålla en säker Retrait till Fästningen särdeles som desse Batterier kunde defendera norra inläppet så och Flancqvera hwar andra och uthom dess, då varit Sustinerat af våra Fregatter och ett Batterie af 3 Styckon, som Hr Commendeuren Siöblad hade straxt wid norra Bläckhuset uprättat, efter Hr Öfwerstens egen nu giorde uthsago.

R. At Antonetta war ett Batterie af 4. Styckon 6 punningar, och norra Bläckhuset 2. 36 punningar, säjandes sig, de der commenderade under officerare beordrat, till yttersta defendera, anhållandes derföre, de sielfwa måge sig försvara; hwarföre de aflupit ifrån Påstarne och sig begifwit in till Fästningen, dock hafwa Styckonen blifwit förnaglade.

Q. Huru starka af manskap desse Batterier varit?

R. På Antonetta 7 och norra Bläckhuset 15 man.

Q. Hwarföre Hr Öfwersten desse Batterier ej försedt med Öfwer-Officerare samt nödigt och så mycket manskap som till Batteriernes brukande och försvarande betarfwas kunnat?

R. At han förmenar, det norra Bläckhuset då varit försedd med 25 och Antonetta med 15 man som han ej annat sig kan påminna; men Öfwer-Officerare hade han intet at mista ifrån Fästningen.

General Krigz förhöret föreställte Hr Öfwersten, hwarföre han en af de 7 infanterie Öfver-Officerare på Fästningen hafwande; ej der till kunnat tagit, särdeles som Fästningen ej war i något begrep til defension emot fienden stadder.

R. At han ährindrar sig nu, at Lieutenant Breittenberg varit på norra Bläckhuset sedan han begaf Hedwiksholm.

Q. Hwarföre Hr Öfwersten icke äfwen wähl försedd Antonetta med en Öfwer-Officerare och antingen sielf gådt uth, eller skickat en af Capiteinerne med reservmanskap, desse 2:ne Batterier desto mehra at bibehålla, och i nödfall det ena eller andra Secundera, samt landstigninger förhindrat?

R. At han förmente på Antonetta wara folk nog, och till at uthsända reserv manskap af Fästningen understod han sig intet at göra, effter det war osäkert, få dem in i Fästningen igen ty fienden hade kunnat legat fördälde utj Bärgez klipporne, och dem passet til Fästningen afskurit, och har Guarnizonen dess uthan, varit alt för swag.

Q. Hwarföre Hr Öfwersten icke i tijd giordt om manskapz ährhållande påminnelse.

R. Sig sådant giordt ej allenast på det sättet: at då han långfredag war här i Staden och fienden kom med sine Skiepp uthan för Elfzborg sig påmint Hr General Major Trautvetter om starkare besättning, uthan och af Hans Excell:ce Kongl. Maj:tz och Rijkz Rådet Mörner ittererat detsamma samt begärt 4 à 500 man till besättning på Koo- och Klöfwer-öhn, och om det skiedt, hade bem:te Öijor blefwit ifrån fiendens Postering befrijade warrandes brefwet d. 29 Majj 1719 daterat och utj dess Concept-Book till finnandes som tahlar om 800 man, hwarom han jämbwähl Hans Excell:ce Kongl. Maj:tz och Rijkz-Rådet samt Fältmarskalcken Rehnschiöld tillskrifwit och lämbnat under dess delibererande om icke en 4 à 500 man woro nödigt att besätta Koo- och Klöfwer-öhn, hwarigenom fiendens landstigning kunde förhindras, påberopandes till bewijs sin Concept-Book, och befinnes wara daterat d. 27 Junii sidstl., men hwad Guarnizonens förstärkning angår, så har Hans Excell:ce Gref Renschöld beordrat at 100 man Tyskar skulle föras från Marstrand och i dess ställe bekomma annat folck som åberopat bref af d. 28 Junii skal utwijsa: Säjandes så mycket mera sig giordt påminnelse, om gått Artillerie manskap, men fått ej annat än nyss antagne och olärdt folck med andre Fästningens till defension fehlande tillhörigheter.

Hr Öfwerste Dankwardt blef föreställt, huru som det befinnes, at han haft gamble och tienlige artillerie-Betienter föruthan den

förstärkning af så föregifwit olärdt manskap och at ingen ting, som Hr Öfwersten tidsigt påmint honom blefwit förnäkt, uthan bifallt kunnandes och föregifwande af swag Guarnizon ej warit orsaken till Fästningens upgifwande, hälst som befindes af Artillerie- och Fyrwärbkarestaterna 54 man med öfwer- och under-officerare samt gemene af infanterie staten med öfwer- och under-officerare samt gemene 227 och Siö-staten med Öfwer- och Under-Officerare samt gemene 107 man at Summan har warit 388 man med hwilka Fästningen nog kunnat warit förswarat, i synnerhet som inga af dem wid Fästningens öfvergifwande warit slagne, mindre at fienden, Fästningen då Capitulationen skiedt angripit. Fallandes således underligt för hwad orsak detta skiedt.

Q. Huru många bomber kommit in utj Fästningen och hwar est de träffat, så och om de eller fiendens Stycke-skott giordt någon skada på manskap eller Fästningens Batterier samt något annat Defensionswärb.

R. Huru många wet Hr Öfwersten icke och har fiendens Skått ej mehra skada giordt än redan förut i Protocollet influtit är, mindre lidit någon skada af manskap, utan har våra egne Skått allena förorsakat några Lavetters och Kyrkio-batterietz förderfande och söndergående, samt 3 blesserade och En död af oförsiktigt laddande.

Q. Emedan Hr Öfwersten sagdt sig icke haft några materialier, hwar med Eld i Staden kunnat skiutas; hwarföre Hr Öfwersten då icke föruth eller wid Retraiten genom Commenderat manskap låtit tända Eld på den samma?

R. Sig ej annat wettat än det kunnat skiedt med skiutande af Artilleriet, och till det andra, säger Hr Öfwersten sig det ej påmint, dock har ändtel. några frijwilligt af Siö-staten och Guarnizonen gådt uth till at öfverrumpla fienden, men som fienden war posterat omkring kyrkio-gården i Staden, kunde förenämde manskap intet längre än till Fästningzbacken komma, uthan måste omvända, och in i Fästningen sig förfoga.

Q. Om Hr Öfwersten intet af Artilleri-Officerarnes förslag, haft sig kunnigt at slije materialier fehlades och hwarföre det antingen icke dijt blefwit anskaffat, eller der tillwärbat.

R. At Artillerie Officerarne aldrig berättat om sådanne nödige materialiers fehlade hwarföre Artillerie Capitein Josias Mörk och Lieutnanten Graan böra ansvarige wara och will Hr Öfwersten med Siö-staten och Guarnizonen bewisa, sig ofta anbefallt Artilleriet eld på Staden skiuta, men hwarföre de sådant ej effterkommit förmenar han största orsaken warit, at de i Staden mästede hls haft sine huus; anförandes och detta at då Lieutnanten Stierngranath af Siö-Artillerie-staten wehlat kastat bomber i Staden, hafwer Fyrwärbaren Petter Kling, sagt sig intet wetta hwarest krutet warit, då Hr Öfwersten med hugg och slag bracht honom krutet framtaga.

Q. Hwarföre Hr Öfwersten icke så wäl d. 14 som d. 12 afwijst den danska Capitein och ej släppt honom in i Fästningen effter han tillijka med Guarnizonen ingen nöd haftt at inlåta sig med fienden i något samtahl el:r Correspondance fast mindre utj någon Capitulation, och om han ej nogsamnt tänkia kunde, at sådant effter Krigz-Articlarnes 71 § klara Jnnehållt war oförsvarligt och at de kunde hafwa den påfölgd, som sedan händt är, och, at fienden äfwen derigenom kunnat fått see Fästningens beskaffenhet, så innan som uthom.

R. Sig warit utj Commendantz huset då det blefwit ropat uppå Batteriet, at det kom en och hade med sig en Trummeslagare hwilken blef på sätt som föruth anfördt är in i Fästningen upbracht och at Capitein Palmcrona sielf begärt få gå uth emot honom wettandes till detta intet annat skjähl och orsak än det skiedt af innocence dock har Hr Öfwersten den tijden aldrig tänkt på någon Capitulation, ty om han det wehlat hade han sielf kunnat uthsändt någon till fienden.

Q. Hwarstädes den danska Capiteins ögon blefne öppnade?

R. Uthi Commendantz-huset och i en kammare.

Q. Hwarföre Hr Öfwersten emottagit det förre och senare brefwet i tysthet och allena warande med den danska Capitein, då han bordt haftt åth minstone de förnämste Officerarne utj Fästningen tillstädes och i deras präsance tagit emot den danska Capiteins munteliga och skrifttel:a anbringande, samt det senare offtel:n emottagit och upläst och der med all miss-tanka sig afbördat.

R. At han intet i tystheet mot tagit det första brefwet af Capitein uthan woro samptel. Officerarne inne i Sahlen och blef brefwet der af somlige Officerare läsit, och der han annorlunda utj sin föruth gjorde Relation sagt, hafwer han sig förtalt, men det senare brefwet, har Capitein Schwartzhoff inburit och sedan uthgådt kunnandes icke sig ehrindra, om någon warit inne enär han det öpnat och läsit.

Efter middagen kl. 3 Continuerades med Ransakningen.

Q. Huru länge den danske Capitein warit uppe utj Commendantzhuset, och med hwem han mera än Öfwersten haftt särskilt omgänge eller samtahl? Hwarpå Hr Öfwersten swarade $\frac{1}{2}$ timma ungefehr war han på Fästningen, men hade dock med ingen särskilt samtahl uthan talte publiqt och war han med Capitein Utfall bekant sedan han i Norrige suttit fången.

Q:o. Hwad det warit för ett qwinfolk, som bracht det senare brefwet up till Fästningzmuhren?

R. Nu som förr, det wet han icke utan må Capitein Schwartzhoff derom göra beskeed, emedan han Brefwet honom lefwererat.

Q. Emedan den danska Capitein sielf hämptat Swaret till Tordenschöld på det första Brefwet angående Stadens brännande,

hwarföre och utj hwad måhl han då sändt Capitein Utfall till Tordenschiöld, efter Hr Öfwersten tillförne sagt sig om Capitulations ingående ej warit sinnadt mindre at Tordenschiöldz första bref, der till gifwit anledning.

R. Capitein Jacob Utfall gick neder af Fästningen med alle Officerarnes tillstånd och minne at vice versa begära det Tordenschiöld skulle så länge innehålla med sitt bombarderande, som han blefwen tillsagd med skiutande från Fästningen på Staden. — —

R. Detta uppå så swaga skiähl grundat föreställes Hr Öfwersten, han wäl kunnat hindrat igenom Repetz borttagande samt god anstallt hoos Wachterne om rymmandetz hindrande, men yttrade sig det faller af sig sielf att Wachterne om rymmandetz hindrande; men yttrade sig det faller af sig sielf att Wachterne slikt skulle förmena, hwar till han och dem anbefallt, föregifwandes detta ej allenast warit orsaken till Krigz Concilii hållandet, utan har jämbwähl Officerare så af den ena som andra statens förbracht swårigheter, mäst drifwit honom at skrida till ett Krigz Consilium och låta deras propositioner i pennan författa, hwilkas namn och andragne beswär det underskrifne Protocollet utwijsar.

Q. At emedan Hr Öfwersten utj sitt Krigz Consilii Protocol proponerat och anfördt sig giordt all möjelig resistance, hwad för resistance det då warit och hwarföre han reflecterat på Tordenschiöldz hotelser och hwad honom obligerat en så mod- och hopplös proposition Officerarne föreställa hwarigenom behla Guarnizonen kommit i frucht och räddhoga och således warit största orsaken till beslutande om Fästningens upgifwande.

R. Fästningen blefwen bombarderat och beskuten, hwaremot Lögerdagen, Söndagen och Måndagen ifrån Fästningen fienden på lijka sätt bemöttes, det han förmenar warit resistance: hafwandes ingalunda reflecterat på några Tordenschiöldz hotelser, dock har han ej kunnat underlåtit gifwa Officerarne det samma tillkänna.

För öfrigt berättar och Commendeuren utj hwad slätt tillstånd denna Fästning warit i åthskilliga måhl, som 1:mo hafwa Siö-statz Smeder wid upkommandet d. 12 Julii på Fästningen mäst giordt järnreglar och gångjärns krokar till Portarne. 2:do har Fyrkantz-Batteriet uppå planen som Siö-staten till dehlit war warit så odugeligt, at då de begynt skiuta, Lavetterne och Styckonen nederfallit, 3:tio har Commendeuren sedt utj uthan-wärket, när de skohlat kastat med mössare, at Lavetterne mehrendehls gådt sönder, fast än det icke blefwit kastat ifrån Fästningen mer än 4 bomber, hafwandes de störste och bäste mössare icke warit upsatte uthan straxt wid sielfwa Slättz porten på backen liggande. 4:to hafwer Commendeuren hördt uthaf matroserne, det de beklagat, sig af törst försmäcta, och fingo intet watten uthan wachtz medföljande

till en brunn, som med låås af Commendanten warit förwarad och af Wachtmästaren upläst.

6:to. Om Hr Commendeuren kunde gifwa underrättelse huru det kommit at de öfrige Batterierne wid norra hambnegapet så hastigt och uthan reel attacke med fienden, blefne förlupne och Styckonen förnaglade?

R. Då fienden wid norra hambne-gapet begynt attackerat, har allena Batteriet Antonetta skutit 2:ne skått, och der på hafwer folcket eller Besättningen flychtat derifrån, men hwart de tagit vägen, wet han intet, då fienden genast satt folck i land wid Antonetta, som directe åt Staden marcherade; hwad orsaken warit till Batterietz hastiga öfwerlåtande, weet Commendeuren icke. Hwarigenom händt at de danske fått landstigit, och derföre vårt norra Bläckhuus-Batterietz Besättning, warit föranlåtne, det öfwer-gifwa: Säjandes bem:te Hr Commendeur at Lieutenant Stierngranath af Artolleriet honom berättat Batteriet warit i så slätt tillstånd at hwart stycke ej mer än 6. kuhlor ägdt och derföre befallte, det han af Gallejan Gref Mörner skulle fornera Batteriet och norra Bläckhuuset med nödigt krut och kuhlor. — — — — —

Project en gros.

Unsere armée bestehet ungefehr wan sie complet Sydenfields auss 28000 Man infanterie undt 3200 M. cavallerie oder dragoner, davon wurden abgehen zu den guarnison 3000 Man undt zu der flottille 2000. blieben also überich umb mit zu felde zu gehen 23000 Man infanterie undt 3200 cavallerie welche in zwei corps müsten getheilt undt also repartirt werden, doch 9000 Man infanterie und 1000 Man cavallerie oder dragoner bei Winger, zwischen Hallen undt Fridrichstadt aber 14000 Man infanterie undt 2200 Man cavallerie zu stehen kähmen, zu diesen beiden corps müsten die magazins auff 6 Mohnahten, bei Winger undt bei Fridrichstadt herum (??) formiret werden.

in Dennemarc müsten dan zu selbiger zeit 3 à 4000 Man cavallerie Nebenst 9000 Man infanterie mit nohtwendigen vivres embarquirt werden unter den pretexte eines landgangs auff Schonen, die aber ihren cours nach der Wigseiten nehmen wurden, umb sich der Inselen Orost undt Kören zu bemeistern, undt dorten ein Magazin aufzurichten undt setzen zu gleich ans feste land gerade uber Orost der gegend Suanesundt zue selbigen zeit rücken die in Norwegen Stehende corps auch in Schweden ein, nemlich der Wingresche über Mangelbroe¹ nach Wermeland das zwischen Hallen undt Fridrichsta(dt) aber in Bahuslehn hinein, sobald nun die denische corps ans land gesetzt, bei Orost, marchiret solche über Grineröe² gerades wegs nach Wenersbourg, undt postiret sich langs der Got Elbe umb zu verhindern das kein secours aus Wester jutland kommen kan, welches alles mündlich deutlicher kan demonstrirt werden, aber gewis zu vermuthen Stehet, der feind müsse von sich Selbsten Stromstadt, Odewald undt andere posten in Bahuslehn verlassen. da da die conjunction der beeden corps des aus dennemarc und desjenigen so durch Bahuslehn marchiret bei Odewaldt oder Wenersbourg füglich geschehen wird, da wir dan müsten suchen bei Wenersbourg an der Wenner undt den got Elbe sich fest zusetzen der gestalt das es uns frei wird Stehen, von ein oder ander gelegenheilt zu profitiren, entweder umb ins

¹ Magnorbro.

² Grinneröd.

hertze von Schweden Wester einzudringen oder auch eine belagerung vorzunehmen. Welches alles besser mündlich kan demonstriert werden.

Zu ausführung dises desseins wird für allen vonnöhten Sein Gottenbourg und Marstrand gleich ins vorjahr zu wasser zu blockieren,

Quantitet beruderte farzeüge an der hand zu haben umb die vivres innerhalb den scheren transportiren zu können,

an galeren undt der flottile dem feind überlegen zu sein,

das corps bei Winger dienet umb das jenige zu observiren so vom feinde über Carlsstadt kommen konte, entweder unsere armée an der Wenner in der flancque zu gehen oder auch so sei in Norwegsn eine diversion zu machen gedechten.

eine düchtige artillerie müste man an der hand haben.

die trouppen in Trundhiem müste sich zu selbiger zeit auch nach den frontiren daselbst ziehen.

anlangend die Zeit so kan dise expedition nicht für dem ausgang junij woll vorgenommen werden. Weilen die trouppen nicht werden ehender fertich Sein auch keine grasung für der Zeit in Schweden zu hoffen Stehet.

**Tordenskiolds bref till Fredrik IV. om Marstrands
eröfring.**

Stormægtigste Konge

Allernaadegste Arwe Herre!

Jeg hawer udj nogle Ugers Tid, som u-wærdiget mig nogen Allerunderdanigst Rapport at indsende, siden dend Malheur træffede Detachementen wed Nye Elsborg, det fienden, med 3 Gall: og 3:de dobelste Chaloupen overrumplede og bortsnapede Gall: Printz Christian med 110: Mand, inden borde, af officerer og gemeene, som war en dyr. betaling for dend Huckert ieg nogle dage tilforn med 3: Chaloupper abborderete, hvilked ieg Hr. Cammer Herre Gabel hawer rapporteret; Jeg maa tilstaae ingen ordre at hawe, for noget herwed stæderne at Tentere, Mens som fienden over alt hver dag har forstercket sig med meere Batterier, hawer ieg icke kundet blaattet mig i at foretage noget, som kunde i tiden gelinge til Eders Maj. Nytte, Dend 21: landede ieg paa Koe Oen wed Marstrand med 6: til 700: Mand Soldatesqve, hvor ieg lod opkaste et rentrenchement, hvor det best kunde lade sig giøre, paa hvilcken fienden ingen flid sparede at Canonere, med sine Gall:, Een pram, 3:de orlog skebe og Syster Batterier, som og dag og Nat lod sig høre, tillige med fæstningen, alt af Grof Skiött, saasom 36 Å , og 24 à 18 Å Canoner, ieg hafde vildet andlegge et Batterie af 10 à 24 Å Canoner, mens de Herrr ober officerer af artigleriet og fortificationen som ere her blant Transporten, wilde icke befatte sig dermed, efftersom de hafde icke, hvis de ere wandt til at bruge af fachiner og andet, icke heller ordre til mig, hvor over ieg saa godt som ieg kunde med assistance af de hos mig hawende officerer og fyrwerkere Natten til d: 23: fick 4:de 100:de Å Morteres henbragt, wed rentre[n]chementet i sine tilbehørige Kiestdes (?), samt 30: til 40: handt Morterers, og demd empløieret paa de stæder, hvor de best og nemst kunde bruges for at giøre god effect med hvilcke ieg igaar Morges begynte at

**Tordenskiolds bref till Fredrik IV. om Marstrands
eröfring.**

Stormægtigste Konge

Allernaadegste Arwe Herre!

Jeg hawer udj nogle Ugers Tid, som u-wærdiget mig nogen Allerunderdanigst Rapport at indsende, siden dend Malheur træffede Detachementen wed Nye Elsborg, det fienden, med 3 Gall: og 3:de dobbelte Chaloupen overrumplede og bortsnappede Gall: Printz Christian med 110: Mand, inden borde, af officerer og gemeene, som war en dyr. betaling for dend Huckert ieg nogle dage tilforn med 3: Chalouper abborderete, hvilked ieg Hr. Cammer Herre Gabel hawer rapporteret; Jeg maa tilstaae ingen ordre at hawe, for noget herwed stæderne at Tentere, Mens som fienden over alt hver dag har forstercket sig med meere Batterier, hawer ieg icke kundet blaattet mig i at foretage noget, som kunde i tiden gelinge til Eders Maj. Nytte, Dend 21: landede ieg paa Koe Öen wed Marstrand med 6: til 700: Mand Soldatesqve, hvor ieg lod opkaste et rentrenchement, hvor det best kunde lade sig giøre, paa hvilcken fienden ingen flid sparede at Canonere, med sine Gall:, Een pram, 3:de orlog skebe og Sýnder Batterier, som og dag og Nat lod sig höre. tillige med fæstningen, alt af Grof Skiött, saasom 36 Å , og 24 à 18 Å Canoner, ieg hafde vildet andlegge et Batterie af 10 à 24 Å Canoner, mens de Herrer ober officerer af artigleriet og fortificationen som ere her blant Transporten, wilde icke befatte sig dermed, eftersom de hafde icke, hvis de ere wandt til at bruge af fachiner og andet, icke heller ordre til mig, hvor over ieg saa godt som ieg kunde med assistance af de hos mig hawende officerer og fyrværkere Natten til d: 23: fick 4:de 100:de Å Morteres henbragt, wed rentre[n]chementet i sine tilbehørige Kiestdes (?), samt 30: til 40: handt Morterers, og demd emplöieret paa de stæder, hvor de best og nærmst kunde bruges for at giøre god effect med hvilcke ieg igaar Morges begynte at

tacke for de nogle — 1000:de skud de hafde anwendt paa Klipperne og en Soldatt med en Canon Kugle, og en af mine Chaloup Roere med skarp derwed er blewen skudt, for icke at gaae saalumsk paa dennem, som de paa dend bortsnapede Gall: sendte ieg Capit: Lieut: Ployart med en Compliment til Comendanten og de Herrer Chefs med esquadren, om de wille lade følge de 3:de Gallesser og 3:de af orlog skibene, wil ieg intet tentere ei heller ruinere byen, hvis icke wil det skee, dog saaledes at Indwaanerne permitteres at flötte over paa öerne med deres, hvilcked de Mesieürs icke wil accordere mig, hvorföre ieg i samme Moment gick derpaa, alleeniste med en Gall: og 8:de Chalouper, hvor udj war 200: Mand, for först at bemestre det underste Batterie, som og straxen skeede, i det fienden retirerede, lod ieg folckene der paa tage post, og fick 2:de fornagledede stöcker til Rette, og der med Canonerede, paa dem, saa Mandskabet, schyndeligst Marcherede i Klipperne langs wed Söekanten, ind paa byen, Imidlertid kom de gamle prame opwarpende, der gafs ickun et lang igien paa fiendens skibe, og de 2:de Gall: som stod inde wed byen, de andere 2:de skiöt skibe Friderichshald og Hielper-Inden holt ieg in reserva, om de lengere wilde holt at Canonere, mens alle Mand sögte fra deres skebe, at bliwe Couperet fra fæstningen, lod dem fore Mandskabet straxen fatte post i byen, og indsadte endeel Chalouper med officerer og Töermænd blant skibene, for at, om mand kunde stoppe grundskudene, de 4:de orlog skib med en fregatt af 30: Canoner, hafde wand taget owerhaand, Udi orlog skibet Warbiorg war 4:de grund skud som blef dempet samt en Galeasse, som kaldes Printz Jörgen af Hessen og en Fregatt, saa og en pram, med en lang 24 \mathfrak{A} paa, hvilcke ieg Gud skee tack, hawer bragt ud med warp, og er Conserveret, det er jammerlig de 5 skibe, og de 2:de brandere som laae, fordeelt i begge gaberne med sin fulde udRustning af Canoner, og amunition, samt hvis bör wære, saaledes Ruineres, hvilcke dog, om någon tid er wenteligt at kand bliwe optagen, Jeg haaber da, Eders Mas:s allernaadigst er fornöiet med dend represaile at 5: orlog skibe, 3: Gall: en pram og $\frac{1}{2}$ (?) Gall:, som og udj same tider blef opbrent efter at dend hafde sadt endeel af de fornemste Indwaanerne paa faste landet, her er og endel Canoner, som staae paa de Batterier de hafde opkastet, Nemli: 1:de 3:de udj Norden gabet, og de 2:de udj Sündre gabet, hvorpaa ere 20 Canoner af 36, 18, 12, og 8 \mathfrak{A} Canoner, som ieg haaber tillige med andre ere forefunden 24 \mathfrak{A} Canoner med sine Lavetter, dem alle ere nye og gode, at bliwe erobrede, Endel hafre med anden proviant findes her og, som til hörer Droningen, hvilcked ieg wil giöre flid til at udbringe tillige med andet, som i saamaade kand forefindes, Indwaanerne bliwer med handlet som det war Eders May. egne undersaatte, saa de icke skall hawe aarsag at klage, Fæstningen Canonerer Continuerlig

med alle slags Confect, ieg derimod undertiden lader ham skicke endeel bomber, som treffer temmelig wel, Een er falden udj et sted, hvor der laae 780: Carduser, saa de gick sin gang, og blef af same et Magazin baade med byg, hafre og deslige gandske forbrant, 3:de er falden paa det överste af taarnet og mange udj fästningen, saa ieg nest Gudz hiæ[1]p haaber at see dend utj Eders May. hender, inden 3:de uger, om ieg 1000. Mand kand bekomme, thie ieg kand icke kome fort med arbeidet, formedelst ieg paa 3:de steder ligger Separeret, wed twende Mile imellem hver detachement, Mandskabet, hawer jeg gud skee (!) icke tabt, Jeg tror det bliwer wed — 20 Mand med de döde og blesserede udj alt baade til landz og wandz, hvor iblant er Capit. Untzen, der hawer Mahleür det hans eene been er schudt tue, da hand war inden for at tage orlogskibet ud, ieg wil hawe ham, samt Capit. L: Plöyard Premir leut Budde, som hos mig forretter Capit: tjeneste, Baron Winterfelt der hawer ordre som Leut: tillige med Capit: Kaas, som ældst Capit: wed Infanteriet, udj Eders May. Naade allerunderdanigst Recomendere, dend allerhöieste were höilovet som haver welsignet Eders Kongl. May. Retferdige waaben, som og fremdeles giwe löcke.

Marstrand dend 25. Julij 1719.

P. Tordenschiold.

P. S.

Jeg hawer siden haft dend löcke at bliwe Mester af Marstrands Citadelle Carlsteen kaldet, som i dag imellem 3. à 4. om eftermidagen har Capituleret, alt hvad der er paa af stöcker amunition, er Eders May:t, undtagen 3. à 4. feltstycker, som ieg lader Comendanten trecke med sig, Gvarnisonen er 280 Mand sterck, som ieg i Morgen lader Transportere paa faste landet.

Marstrand dend 26 July 1719.

**Fredrik IV:s bref till konseljen i Köpenhamn
beträffande Marstrands eröfring.**

FRIDERICH der Vierte von GOTTES Gnaden, König zu Dänemark, Norwegen, der Wenden und Gohten, Hertzog zu Schleswig, Holstein, Stormarn und der Dithmarschen, Graff zu Oldenburg und Delmenhorst wohlgebohrne Räfte, Liebe, Getreue. Wir haben Euch hiedurch allergnädigst zu erkennen geben wollen, wasmassen Unser Schoutbynacht von Tordenschiold den 23. dieses, die in dem Hafen von Marstrandt gelegene Schwedische Flottille attaquiret und dann der allerhöchste Unsere Waffen abermahls dahin geseget, dass nicht allein sothane Schwedische Flottille, welche in 7 Orlog-Schiffen, 2 Fregatten, 3 Galliassen, 3 Brander, 1 Prahme und 1 Galeere bestanden, gänzlich ruiniret und davon 1 Orlog-Schiff von 44 Canonen, 1 Galliasse, 1 Fregatte von 18 Canonen und 1 Prahme von 18 Canonen 24-Ä:dige erobert, die übrigen aber alle, theils in Grund geschossen und theils versenckt worden; sondern es hat auch darauff den 26 hujus, sich die Festung Marstrandt Sebst, nach einem geschehenen kurtzen bombardement par accord an Unss ergeben, worauff sich auch eine grosse quantitet von ammunition befunden und Uns zu theil geworden. Von welchem glücklichen Success Jhr dem nach denen in Copenhagen anwesenden frembden Ministris, Nachricht zn geben habt und Wir verbleiben Euch mit Königl: Gnaden gewogen. Geben in Unserm Haupt-Quartier zu Strömstadt, den 28. Iulii, A:o 1719.

(Sign.) FRIDERICH R.

An das Conseil zu Copenhagen.

(Sign.) *D. Wibe.*

Journal

ofver huis som er passeret ved Marstrand.

Den 21. Iulii ankom Schoutbynacht Tordenschield med nogle Skibe ladet med morterer og andet, som til artilleriet hørede; Kom og Gallerene som hafde 50. Mand af hvert Orlog Skib over Deeris Bemand; tillige med Langemaren, som hafde 10. morterer paa 6 à 200 \AA 4 à 100 \AA .

Samme aften debarqverede voris mariner paa Ko-Øen og tog dend udj possession. Om Natten lod Schouthynachten kaste een approche op hvor vi om Natten henslebte 12. Mortiers paa 200 og 100 \AA . Bragte og paa samme øe 50. Hand Morterer, som blev plantet paa de Stæder de kunde giøre effect.

d: 22. Bombarderede fra Batterierne og Skiöt Skiberne, sambt lange Maren og Bombarder Gallioter paa dend Svendske Esqvadre, hvoraf eendel falt udj Deeris Skibe, mens blev igien slucket branden.

d: 23. Attaqverede med Prammeene og Skiöt Skibene dend Svendske Esqvadre udj det Nordre Gatt, hvor der laa 1. Orlogs Skib af 44 Canoner, Een Gallias, som vendte een Side ud og hafde 3—36 \AA Can: tvende Batterier paa Landet strax derhos af 7—36 \AA Can. — Et lidet Batterie for udj Jndlöbet af 4 \AA Canoner 4. Veed samme attaqve af Skibene gjorde Schouthynachten Descente med 300. Mand paa dend faste øe ved Nordre Gattet; Saa snart Fienden fornam at Folkene vare i Land, skiöd de kuns et Lag aff alle Skibene, Skiöd dem saa straxen i Grund og retirerede Sig i Land til Festningen. Chalouperne blev af Schouthynachten comanderet til abbordere Skibene, som vare precaverede med utensile til at stoppe Leccagerne og med trosset til at hale dennem ud; hvoraf blef frelst et Orlogs Skib Warberg kaldet, af 44. Canoner, Een Gallias kaldet Prince de Hesse, Een Pram af 44 Schwinge Basser, for 3—36 \AA Can: after 3—36 \AA Canoner bag paa Siden 24 \AA Can: En Pram kaldet Gif Paa af 18 Can: bag Masten 24 \AA : for Masten 18 \AA . Resten var umuelig at frelse for Siunekning.

Med samme Mandskabet, som Descenten gjorde blev Byen straxen beset, og samme Nat blev de andre 200. Mand transporteret fra Koe Øen til assistance udj Byen.

d: 24. Lod Schoutbÿnachten indskibe udj en flöÿte, som hafde ligget udj Hauffn Magaziner, som udj Byen fandtes, thj Commandanten truede Borgerne at ville sette Bÿen i Brand, — Samme dag blev fleere Morterer ogbragt paa Ko-Øen.

Den 25. Blev bragt 50. Hand Morterer udj Bÿen og blev planted paa de Stæder, de kunde giøre effect; Om Efttermiddagen skickede Schoutbynachten mig op til Commendanten med Brev og Begiering, det hand skulle menagere Bÿen, truet derhos strax med vigueur at ville attaquere. tilligemed hafde ordre at Sondere om hand hafde udj tanke at ville Capitulere. Samme efttermiddag begierte Commandanten Stilstand til om anden Middag, hvor da resolution skulle nedkomme; Paa Commandantes Begiering blev af Schoutbynachten accorderet Stilstand til dend anden morgen Klocken 12.

d: 26. Klocken 12 om Middagen avancerede vi med de 2:de Skiöt-Skibe, 2:de Prammer og 4 Gallerer, digt under Deeres Canoner, hvor da straxens nedkom Begiering af Capitulation som da og blev af Schoutbÿnachten afgjort.

Strömstadt Den 28 Julj 1719.

Biss dahero lieget Unsere Armée dahier annoch Stille, und ist mann beschäfftiget die Eingesenkte Schwedische Fahrzeuge wieder auf zu bringen, Alss nun H. Gnral Major Arnoldt mit seinen untergebenen 12 Bataillons wegen Contrairen Windes annoch eine Meile von hier bey koster vor ancker liegen müssen, hat unterdessen H. Schout bÿ Nacht Tordenschioldt in Erfahrung gebracht wie die beij Marstrand ligende Schwedische Schiffe, und andere Armirte Fahrzeuge fast ohnbemannet und jegliches nicht über 15 Mann besetzt, seÿ, wesshalben Er gelegenheit gehabt selbiger sich zum Theil zu bemächtigen, der ÜberRest aber von den feindlichen selbstn versenket worden, Weiln nun auch die Vestung biss auf ohngefehr 100 Mann Eingebornr Schweden, mit Sachsen, Dänen, Teutschen und andere so Ehemahls gefangen worden, besetzt gewesen, Welche sich zu keine Resistence versehen wolten, sondern mit denen sonsten dahin Condemnirten gefangenen Eins geworden, Sahe sich nach Verlust der Stadt und Flotille der Commendant genöthiget, Ebenfalls die Vestung mit allen Dependention an den selben zu überlassen, wobej dann Ermeldter H: Schout bÿ Nacht nicht über 20 Todte und Blessirte bekommen.

**Tordenskiolds bref till kommandanten Danckwardt
och till de sachsiska soldaterna å Karlsten.**

Höijædle og Wellbaarne

Hr Obriste og Commandant!

Som ieg hawer fornumet af de fattige undersaatte her i Byen det Hr. Obeiste wil kaste ild paa dend, naar ieg attaqverer, hvorfor ieg nest afgifte afften saawelsom i dag hawer indholdet med at attaqvere for at hielpe de arme og u-schýldige Menisker nogenlunde at Conservere hvis de kand. af Meubler og andet, Jeg maa bifalde det Hr. Obriste, som en bekient og braf Cavallier af sin Droning hawer hid indtil, og will her effter giøre ald muelig flid, og Resistance, mens cher amý Troe, at saawist, som ieg haaber at see Gudz ansigt, og doe en Redelig tiener af min Herre og Konge, gaar ieg icke herfra, det koste hvad koste wil, i fólje af min Allernaadigste Konges ordre, förend ieg nest dend allerhöiestes Bistand, skal Reussere i min Dessein, og mueligens det da wil falde Sensibel for wedkommende, det de da til Ingen nýtt hawer ladet Byen brende og Indwaanerne Ruinere; Jeg wil gierne tillade Hr. Obriste, at hand wil lade efftersee dend anstalt, som til attaqven er gjort, saa det icke schal mislinge; for Soucours hawer ieg wed esqvadren og Transporten af 2000. Mand, den er allerede underweis fra Coster, som ieg nu med en dobbelt Chaloupe fick rapport om, der skal gaae til sin expedition, hos hvilke ieg altid kand hawe Soucours, om mand lenge wil behage at giøre Resistance, Jeg hawer permitteret undersaatterne at flötte deres Sager bort i afften, og er dertil Mandskab ordineret, om Hr. Obeist behager at indeholde Canonaden for den tid, paa det de dertil and-ordnede Mandskab, Jeg beeder min Respect formeldning til herwærende bekiente Söe officerer. Forbb:

Höijædle og Wellbaarne Hr. Obriste og Comendants

Tienstferdige Tiener

P. Tordenschiold.

Mir ist bekandt der vielen gefangenen Deserteurs auch frembden Nation, so in der Citadelle Nothleiden, und noch grausahmer leiden werden, wen Sie ihren fleiss nicht anwenden den Commandanten zu zwingen, die Stadt für feuer zu Menagiren, und seine festung bald zu übergehen, welches anjetzt leicht geschehen kan. Diejenigen die dazu contribuire, versichere Jch den Lohn, womit Sie sollen vergnügt seijn, und ihre freijhet, wie Sie es begehren wollen, zu geniessen. Abhalten Sie anjetzo nicht den Commandanten, für die grausahme execution der feuersbrunst der armen bürgerhäuser; welche von den meinigen untergebenen mit aller Liebe, auch mit allergnäd:s befehl meines allergnäd:s Königs und Herrn, alss eigene Unterthanen tractiret werden, da werde Jch es wieder an der festung revangiren, und keinem Menschen qvartier geben, Sondern meine bekandte force gebrauchen umb zu ruiniren, welches Jch schon hätte können exequiren, wen es nicht wäre wegen compassion der armen bürger, welche alles das Jhrige noch in der Stadt haben, und vor die meinigen allergnäd:l:s commando nichts verlieren werden. Hirbeij Sende Ich das patent des allergnädigsten pardons für alle Deserteurs, auch der beschützung der Nothleidenden Unterthanen, wobeij Sie vernehmen können die grosse Gnade meines allergnädigsts Königs. Dieses oben gemelte recommandire zur schleunigen Execution, dan Jch gesinnet bin nicht länger die festung in Ruhe zu lassen, sondern meine Canonen, mortiers und force von Leuten zu brauchen, und den heutigen noch verhoffen überflüssigen succurs werde employiren zu vollenden meine Obengemelte Versprechung, wozu ein jeder sich verlassen kan, und meine parol acceptiren.

Mørstrand d. 25. jul. 1719.

P. Tordenskiöld.

**Generalmajor Mentzers rapport till justitiekanslern,
angående angreppet på Nya Varfvet.**

Högwälborne Hr Baron och Justitiæ Cancellern.

Af hoosfogade document eller undersökning lærer Hr Baron och Justitiæ Cancellern kunna intaga, af hwad tillfälle och på hwad sätt, de danske, natten emellan d. 26 och 27 sidstl. September, kommit förbij Batterierna med sine Eschalouper och andra fahrtyg. Men huru det är beskaffat med krutskieppet, som de danske förleden Wåhrtijd borttagit har jag ingen efterrättelse, särdeles som det redan för min ankomst hijt till orten, war passerat, lärandes Hr Baron och Ammiralen Örnfelt, bäst kunna därom beskiäde gifwa, helst som den saken, warit för ammiralitetets Rätt, och efter berättande, skall ransakningen den höga Kongl. Justitiæ Revisionen, wara tillsändt. För öfrigt lefwer iag stedse

Högwälborne Hr Baron och Justitiæ Cancellerns

Götheborg d. 15
october 1719.

Tjenstskyldige och hörsamste Tiennare
Jean Mentzer.

Efter Högwälborne Herr General Major Mentzers befallning, undersökte iag Undertecknad Major tillika med Adjuteur, huru och på hwad sätt de Danske Fahrtyg Natten Emellan d: 26 och 27 sidstledne September kommit förbij Batterierne Kiärnige Bergiet, Tången eller Carlsberg, samt Billingen och befant således, omsändigheterne, wid dett första igenom Vice Corporalen Orre, Soldaterna Gudmund Lydig, Annum Rörling, Swen Willman, Abraham Lax, Hans Kulling och Lars Skata, alle af Ellfsborgs Läahns Regemente wara beskaffade, att Kl: undgefär 11 eller halfgången 12, då ännu månen ej war uppgången utan mörkt, hafwa de mitt Emot Fästningen Ellfborg och detta Batterie Kiärnige Bergiet, som består af 2:ne 18 Pundige Canoner, blefwt warse en Galleja som

af 3:ne Eschalouper Boxerades. 2:ne andre Fahrtyg med en mast i hwardera och Eschalouper på alla sijdor, omkring dem, hwilka Soldaten Lydig, som stod på Påst anropt och fått till swars, goda Swänska, samt att det woro de Swänska Gallejor: Detta rapporterades till herr Capitein Hård som hadde sitt qwarter något derifrån på en gård Paulupd benembd, och innan den utskickade Soldat Skata, igenkom, hördes från Billings Batteriet ett Musquette skott, och strax derpå åtskiellige; I anseende hwar till förr om-tahlte Capitein då redan warit i begrep sitt anförtrorda Compagnie at hopsambla.

Kl: wid paass 3 om morgonen kom Fienden till bakars, och wid [annalkandet] emellan Billingen och Kiäringe Bergietz Batterierne begyntes från Fästningen att skiutas och Posteringen på landet med Musquetterie. äfwenledes och wid stranden, det mesta de kunnat, med skiutande dhem förfölgt. Berättandes och förenembde Manskap, sig ey annat kunat föreställt, än att desse Fahrtyg, Wid ingåandet warit våra egne, och at de sig hadde wid fästningen efter wanligheten angifwet.

Det andra Tången eller så kallade Carlsbergz Batteriet, bestod af 4 st: Tolf pundige och 2 Tree pundige Canoner, samt 2:ne Mörsare beläget utj en wijk, hwarifrån ut åt Fiohlen eller inlöpet är långgrundt, der ut af Rustemestaren Johan Biörck, vice Corporalen Samuel Storm, och Soldaterna Joen Lindqwist, Lars Bergström samt Gunnar Staare af Ellfzborgz Lähns Regemente, tillika med Handtlångarne Christian Benholtz och Östen Gudmund, förefwa sig sålledes, som och mörkret war förhanden, ej kunnat seet någre fahrtyg, oansedt at soldaten Lars Bergström, som stått på Post, wid pass kl: 11 om aftonen, hördt at det rodt hwilket han vice Corporalen tilkiänna gifwet, som menat det waret våra Gallejor, och att de lagt till ankars wed Fästningen, särdeles som Kiäringe Bergetz Batterie här om ingen raport dhem lemnat, och hafwa de sålledes intet Fienteligit af wetat, oachtadt det syntes Elld öfwer Bergien från Nya Werfwet, samt hördes några Musquette skott, förr än en Lieutenant af Siöo Staten, komit till dhem och frågat, om de hördt något roande i siön, hwar uppå de swarat, i går aftons hörde wij fuller, att de rodde ut åt Slottet, och ment man ej annat än det warit våra Gallejor? Lieutenanten swarade, det war diefwulen häller, det war de Danske och hafwa de giordt en stor skada wed Werfwet: då rustemestaren war i begrep at affärda Rapport till Capitein Hård, angående detta, kom han sielf med ett Compagnie soldater marchierandes, hwilleka Sedermerhra tillika med förenembdne giordt sitt bästa, då fienden utgick, och fast om Månen något lyste, hafwa de ej kunat seet eller giöra åtskillnad, hwad fartyg egenteligen fiendens bestod utj.

Angående beskaffenheten wed det 3:die eller Billings Batteriet, så äro af 12 Man, förutan en Fendrick wid namn Franck

och Fourideren Johan Anders Fisker, samt en Artillerie Under Officerare och 1 Constapel, icke mehr än fourieren Fisker, Handtlångaren Sven Bergström, och Soldaten Mårten König, undankombne, utan blef Fendriken skuten och de andre fångne hwilka förenembde 3:ne Pärsoner, berättade, att förutan Skielltdwachten, war 3:ne oppassare förordnade till Patrullerande, utaf hwilken En ifrån Patrullen utj Corps de Gardiet, inkommit, sägandes; at några fahrtyg i hambnen inkommo, giefwandes sig utför wåre Gallejor och att de hadde Danska fångar med sig: hwaruppå denne fourider utgåt, at förnima sammanhanget, och wid anropandet fått lika swar, som Patrullen tillförene förnäht, då han gåt i Corps de gardiet och beet Fendrik Franck af bänken upstiga, för hwilken han ofwannembde tillkiänna gifwet, som fouriren befallt Påsten visitera, och wid efterscendet fant honom af Batteriet wara borta, och innan Fourideren kom tillbakars, giordes åtskiellige Skott med Musquetter och wed framkomsten, fant han Fendriken liggia skiutin, och Manskapet borta, och som fienden där förnam honom, gjorde de efter honom åtskiellige skott, men kom dock utur wägen fram till nya verfwet derest han klappat på dörrarne då äfwen en Skieppare af Ammiralitets Staten kommit som legat på Gallejan Carolus och derifrån undankommet, hwilken forfogade sig till Holm Majoren Ernildt, och hwardt allt så larm wed Nya Werfwet; warandes detta undegiefähr kl: hallft ett om natten, och war fienden Under denna tijd i siellfwa hambnen, der fahrtygen lågo, och kan ej håller annat sluta, än de som på Billingen Landsteget, gåt i Land mitt emot skiepz Sänke wärfvet.

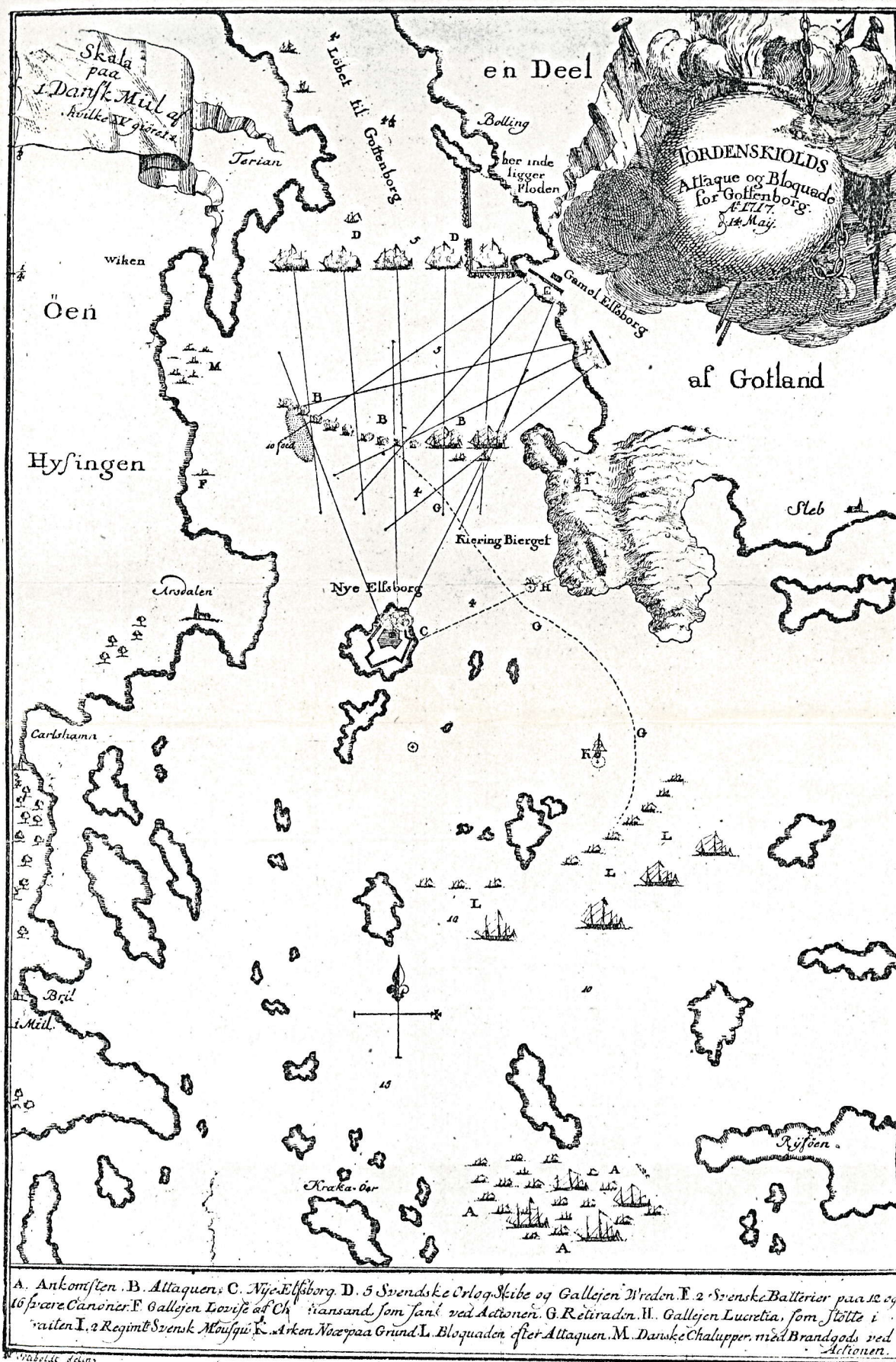
Handtlångaren Swen Bergström, som nu här warande, har af de Danska blefwet fången; men då de honom, med det andra Manskapet, skohlat fördt neder till danska Fahrtygen, stack han sig i Bergiet undan, och kom således på flykten till Giötheborg, det snaraste han kunde, slikt at raportera, och soldaten König, har af det tillfälle undankommet, att han legat utan för Corps De Gardietz-wägen och sofwit, och då de skutit med Musqvetterne wacknade han, och fick see Bergiet öfwer med folck, hwar utaf han sin undanflyekt taget, och hwad sedermera wed Fahrtygen Passerat, säija sig förenembde icke wetta. Capitein Bockman af Ellfzborgs Lähns Regemente, som med ett Compagnie på Nya Werfwet är Inqvarterat, till ända af fienteliga händelser, Billingz Batteriet förstärkia: gaf wid handen, huru som en Skieppare hos Hollm Majoren Kl. halfgången 1. giordt larm, berättandes att någre fientelige Eschaloupar, woro i hambnen wid Nya Werfwet, inkomne, som söckte Fahrtygen at utboxera då Larm Truman, utgick, och innan $\frac{1}{4}$ -dehls timma war hehla Compagniet samblat, och förfogade fölljande anstalter, nembl:n bud till de Capiteiner som lågo på gamla Werfwet och Haga, sampt Capitein Hård som hadde sitt qwarter på Paulund, wed kundgiörellse om detta, 2:o

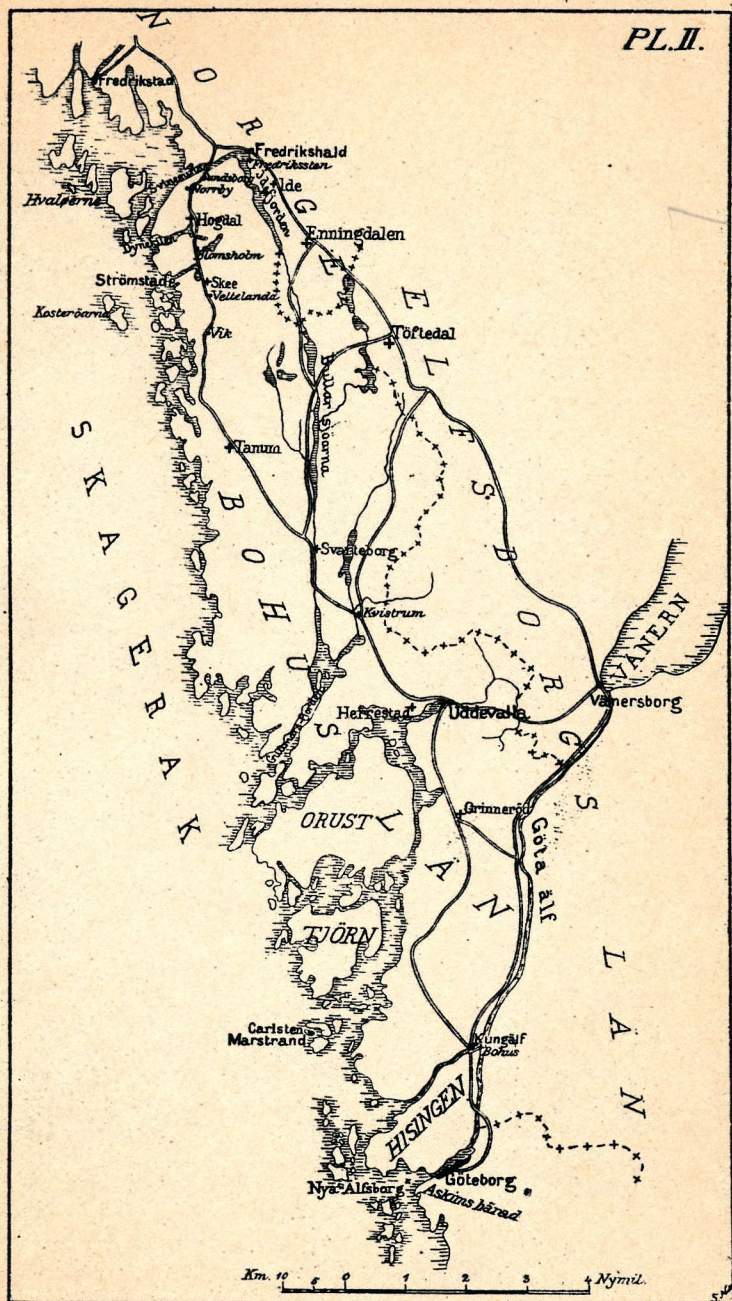
besatt Bryggerne på Nya Werfwet med 12 man och En Under-officerare, på hwardera, 3:to Affärdat Fendrick Schwartzhauf med 12 man åth Billingen och Fendrick Hård med 12 man emellan Billingen och Warfwet. 4:to blef strax Recognogierat på Billingen, och befantz allena derstädes en död liggandes. I hwilket same Capitein Sacken ankommet med Gilsenes Compagniet som tillika med fendrick Schwartzhof och Capitein Böckman med resten af Kins Compagniet intaget Billingen och befunno de Danska Eschaloupar wara utur hambnen, samt den uttagna Gallejan till Sägells något förbij Batteriet, och Elld uti de 2:ne qwarliggiande Gallejor Carolus och Wreden, och att en Hoop Eschaloupar arbetade medh Fregatten Mörnens utboxerande, ty gjordes genaste för det 5:te styckonen på det Öfwersta Batteriet på Billingen, som bestodo af 6 åtta pundiga och 2 Sexpundige, färdige till Skiutande, medan Fienden, det andra Batterietz stycken hadde förnaglat, som bestodo af 2 Tjugo fyhra pundige, 4 aderton pundige, och 4 Tollf pundige, samt skuto det skiöndesamaste, som skie kunde, efter förenemnde Galleja så länge de hadde henne i sikte: Lijkaledes uppå Fregatten Mörner, till des Fienden blef twungen honom att lemna, då de den sama satt i Elld, Hafwandes Hr Capitein Gerhard Hård, som redan war ankommen till Carls Bergz Batteriet med Ås Compagniet förföllgt de danska Fahrtygen, med Styckeskott, så länge de räcka kunde, jembwäll ifrån Kiäringe Bergiet med Musquetterie och gick fiendens Fahrtyg utigenom det Södraste hamne Inloppet, och är sålledes ingen wijdare underrättelse att undfå huru det tillgått.

Datum Giötheborg d: 14 Ochtob: 1719.

Johan von Campenhausen.

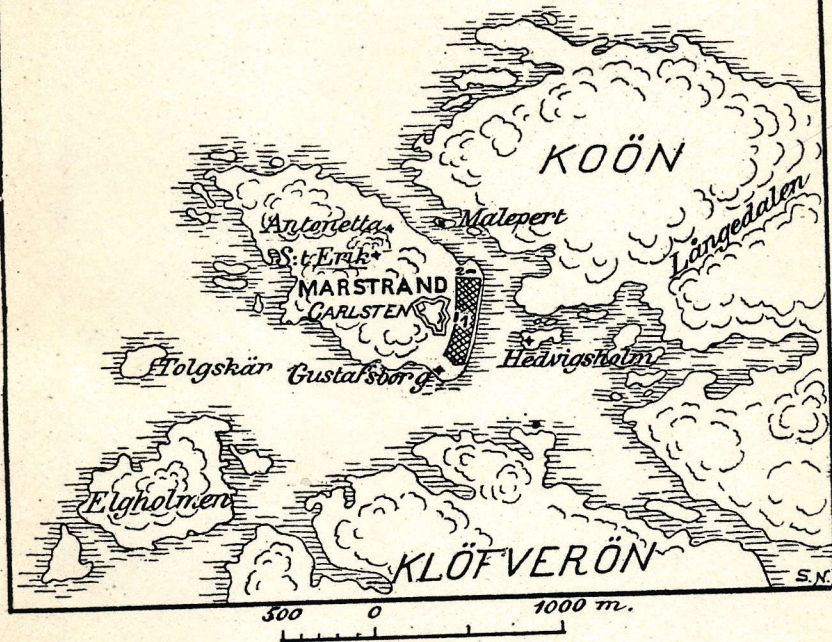
Isac Cock.

1. Kyrko- eller fyrkantsbatteriet.
2. Norra blockhuset.

Pj. III.
Kräkorna

Nya Elfsborgs

belägring 1719

(Efter orig. plan i Kongl
Krigs Arkivet)

Explicat: Litt.

a. a. 2:ne platta prämar

b. b. b. b. 4 prämar

c. 1 Fregatte

d. 1 bombardier Galiot

e. e e 3:ne Gallerier

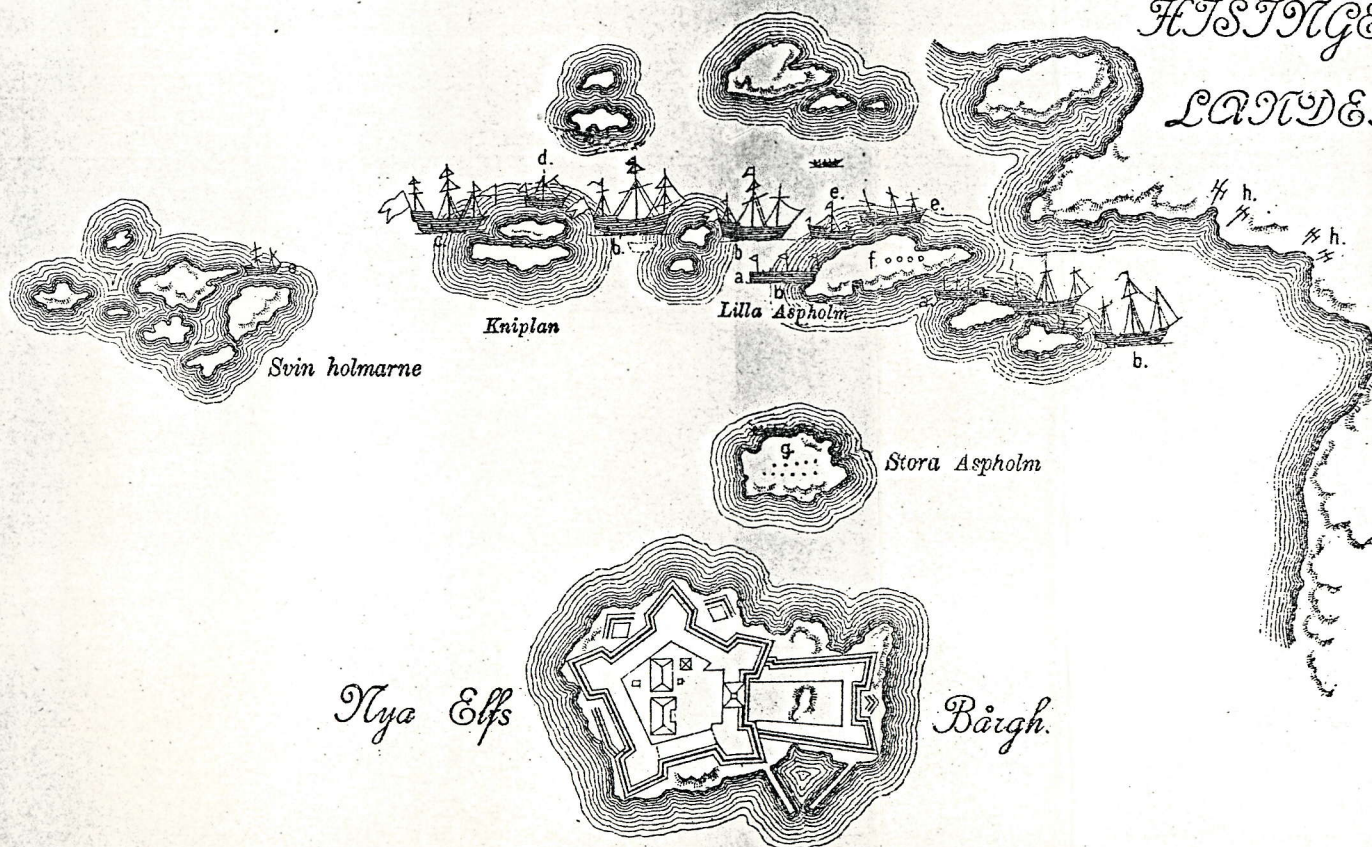
f. Kittel af 4 mortiers

g. Kittel, af 36 mortiers

h. h. batt: af 4 Cano:er och 1 mortiers

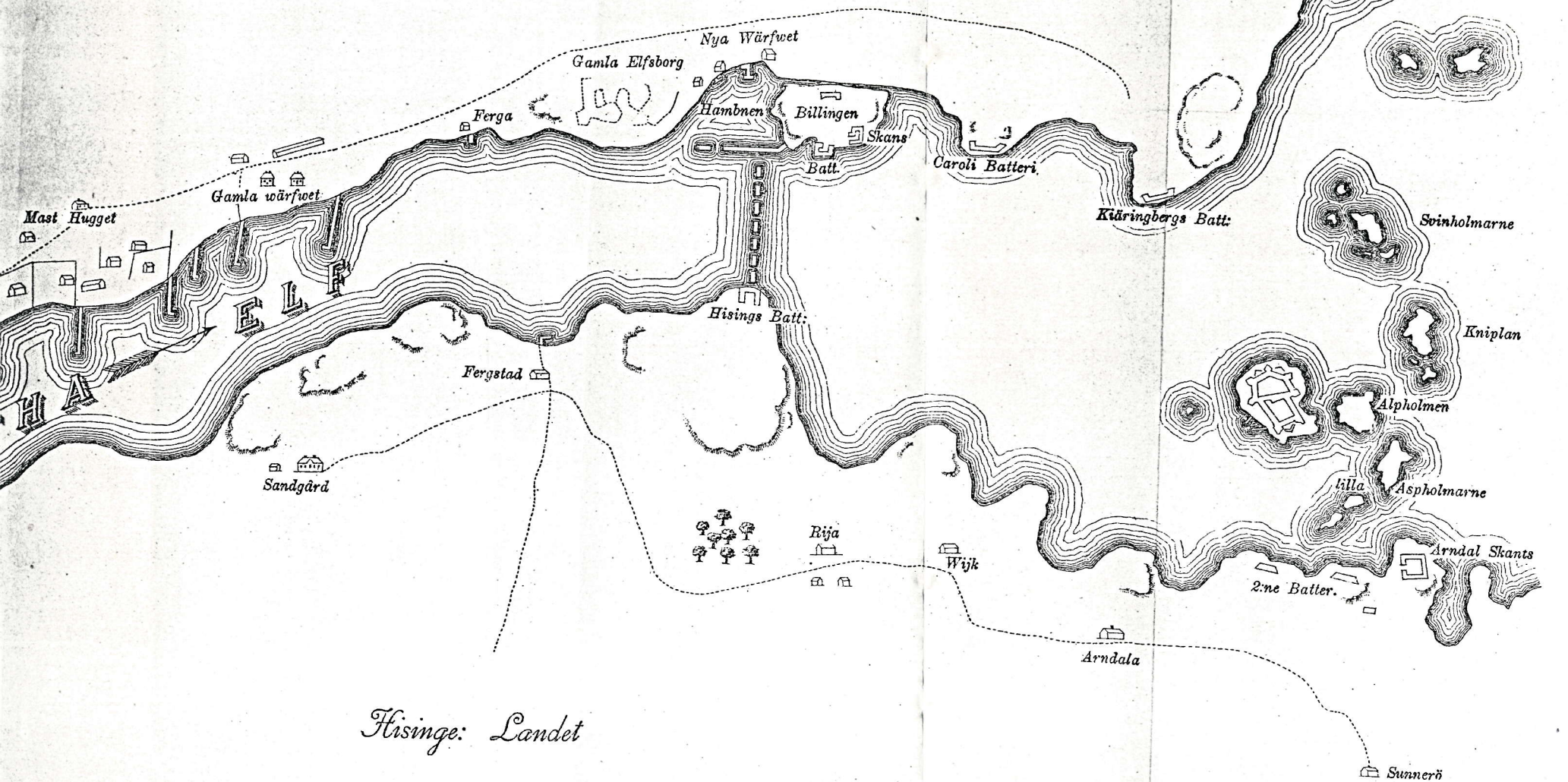
HISTORISKE

LANDET

RTO af GÖTHA. ELF utklöp uti Wester Siön samt Defensions Werken 1719.
 (Orig. i Kongl. Krigs Arkivet.)

PLV.

KARTA af GÖTHA ELF utlöp uti Wester Siön samt Defensions Verken 1719.
(Orig. i Kongl. Krigs Arkivet.)

